

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Ung drivkraft i nord

Unges legitime medvirkning i stedsutvikling

Ragnvald Anton Storvoll

Avhandling levert for graden philosophiae doctor, desember 2019

Om forsidebildene

Ungdom sier ifra. De vil bli hørt, men opplever i mange sammenhenger at de ikke blir lyttet til. Et stille rop eller et høylytt brøl kan være et uttrykk i ung drivkraft. Et brøl gir assosiasjoner til sinne og protest. Samtidig kan brøl også være et uttrykk for begeistring, for eksempel gjennom ord som seiersbrøl og tribunebrøl.

Klimabrøl er av Norsk språkråd kåret til årets nyord i 2019. Barn og unges klimaengasjement setter avtrykk i språket.

Bildene er hentet fra ungdomssporet på Dyrøyseminaret 2018.

Ung drivkraft i nord
Unges legitime medvirkning i stedsutvikling

Ragnvald Anton Storvoll

Avhandling levert for graden philosophiae doctor
Desember 2019

Innholdsfortegnelse

Forside.....	1
Om forsidebildene	3
Innholdsfortegnelse	7
1. Introduksjon.....	9
1.1. Forord	9
1.2. Har du fyr	12
1.3. Introduksjon.....	13
2. Tydeliggjøring av mitt prosjekt.....	21
2.1. Prosjektets kontekst.....	23
2.2. Sammendrag artikkel 1	26
2.3. Sammendrag artikkel 2.....	26
2.4. Sammendrag artikkel 3.....	27
2.5. Sammenstilling av artiklene	28
3. Teoretisk rammeverk	30
3.1. Unges medvirkning	30
3.1.1. Lov om medvirkning.....	31
3.1.2. Egen forskrift om medvirkning.....	33
3.2. Demokratiutvikling blant unge.....	35
3.2.1. Perspektiver på unges rolle i demokratiet.....	38
3.3. Nytt og sterkere fokus på demokrati i norsk skole	40
3.3.1. Tre ulike syn på demokrati.....	40
3.4. Sted og stedsutvikling	42
3.4.1. Fra sted til møtested	42
3.4.2. Nyere stedsteorier	44
3.4.3. Stedstilhørighet	48
3.4.4. Stedsuavhengig stedsutvikling.....	50
4. Forskningsstrategisk tilnærming	52
4.1. Aksjonsforskning.....	54
4.2. Fokusgruppesamtaler.....	55
4.3. Metoden Gjort-Lært-Lurt	56

4.4.	Metodebeskrivelse i artiklene.....	57
4.5.	Forskningsetiske refleksjoner.....	61
5.	Hovedfunn.....	64
5.1.	Hovedfunn i artikkel 1.....	64
5.2.	Hovedfunn i artikkel 2.....	66
5.3.	Hovedfunn i artikkel 3.....	67
6.	Oppsummering og konklusjon.....	70
7.	«Å ta tak i gnistene» – bidrag og implikasjoner til videre forskning.....	83
8.	Epilog.....	86
9.	Referanseliste.....	88

Vedlegg

Vedlegg 1:	Intervjuguide arbeidstakere	side 99–100
Vedlegg 2:	Intervjuguide arbeidsgivere	side 101–102
Vedlegg 3:	Intervjuguide kommuner	side 103–104
Vedlegg 4:	Spørreskjema GLL (Gjort-Lært-Lurt) til ordførere, rådmenn og ungdomsrepresentanter	side 105–107

Tillegg

Artikkel 1:	Med jobben på flyttelasset	side 111–133
Artikkel 2:	Unge framtidsstemmer i nord	side 137–164
Artikkel 3:	Constructive Youth Power in Society Building: A Case Study of Intentions and Realities from a Region in Northern Norway.	side 167–196

1. Introduksjon

1.1. Forord

Jeg søkte og fikk tildelt stipendiatstilling der Lenvik kommune, i samarbeid med Studiesenteret Midt-Troms (tidligere Studiesenteret Finnsnes), hadde intensjon om å etablere en forskningsenhet knyttet til Kunnskapsparken på Finnsnes. Sparebanken Nord-Norge har gitt midler til tre doktorgradsstipend. I juli 2012 ble jeg tatt opp på phd-program i regi av UiT Norges arktiske universitet. De tre stipendiatstillingene hadde som mål å dekke et forskningsfelt med høy relevans for Midt-Troms og Nord-Norge og belyse problemstillingene i et større nasjonalt- og internasjonalt bilde. Det er lagt vekt på forskning som har nordområdene som en sentral referanse.

En stor takk rettes til Studiesenteret Midt-Troms med daglig leder Vidar Gunnberg i spissen. Hans store engasjement for kunnskapsbygging i Midt-Troms-regionen, har gitt viktige perspektiver, også i mitt arbeid. I løpet av få år har antall studenter som tar grunn- og videreutdanning i regionen, økt betydelig. Jeg takker for et godt samarbeid der jeg i alle disse årene har fått lov til å ha foredrag og lede arrangement rettet mot ungdom i Forskningsdagene i Midt-Troms. Denne oppgaven har gitt meg mulighet til både å formidle egen forskning, hente innspill og etablere dialog med unge. Faglige ansvarlige for forskningsprosjektet i regi av Studiesenteret Midt-Troms har vært Kjell Arne Røvik, Svein Jentoft og Jens-Ivar Nergård. Forskningslederne har hatt stor betydning for mitt arbeid, ikke minst ved at den første artikkelen er publisert i bind III i triologien «Hvor går Nord-Norge?». Jeg har vært forfatter i et stort verk for landsdelen sammen med nærmere 90 andre. Gjennom arbeidet har jeg knyttet nettverk med mange sentrale forskere i nord som har publisert deler av sitt forskningsarbeid i triologien.

Takk for godt samarbeid og for denne kunnskapsreisen sammen med gode forskningskolleger, Carina Olufsen og Ingvild Storvoll. Å stå sammen, utvikle felles forståelse i arbeidet og ikke minst motivere hverandre faglig i krevende perioder, har vært svært viktig. Læring i et tett arbeidsfellesskap der blant annet teoriforankring,

metodedrøftinger og empiriinnsamling har stått sentralt, har inspirert. Takk for alt jeg har lært av dere. Jeg ønsker mine forskningskolleger lykke til i sitt videre virke.

Den største takken går til hovedveileder Tom Tiller og biveileder Odd Arne Thunberg. Gjennom en akademisk reise i ukjent farvann, og til tider i et tåkelt landskap, med både storm og stille, har dere vært avgjørende fyrlykter for å komme i havn. Noen veivisere har både faglig stor tyngde og personlige egenskaper integrert. Anerkjennende ledelse har fått en djupere, praktisk mening. Takk for at dere så raust har investert så mye tid og så gode krefter for meg.

Midt i forskningsperioden deltok jeg på Coworking Europe 2015 i Barcelona. Relevante, internasjonale kontakter ble knyttet med andre som jobber med en stedsuavhengig tankegang i arbeid og læring og samtidig var opptatte av lokal tilhørighet. Noen svært sentrale arenaer i Midt-Troms har vært viktige i mitt arbeid. Dyrøyseminaret i 2014, 2016 og 2018 sammen med felles, regionale kommunestyremøter i 2017, 2018 og 2019 har vært viktige i dette phd-løpet. Satsingen i byregionprogrammet Midt-Troms har også hatt stor betydning. Jeg mener det har hatt betydning å forstå aksjonslæring og –forskning i en regional kontekst. Samspillet mellom unge og politikere er faglig sentralt og interessant på flere av disse felles, store arenaene. Ikke minst ligger det her et stort potensiale for fremtidig vekst og utvikling. Styringsgruppen i byregionprogrammet Midt-Troms fortjener en stor takk. Ordfører i Lenvik, Geir Inge Sivertsen, ordfører i Målselv, Nils Foshaug og ordfører i Dyrøy, Marit Alvig Espenes, har bidratt med tillit, djerv satsing og ikke minst inkludering av unge stemmer på nevnte arenaer. En særlig takk rettes til ordfører i Dyrøy, Marit Alvig Espenes. Marit er medforfatter i min første artikkel, og har vært en god dialogpartner gjennom hele arbeidet.

Jeg har møtt mange kloke, unge mennesker underveis. I ettertid sitter jeg igjen med stor respekt og takknemlighet for det arbeidet unge gjør for sitt hjemsted og sin region. Leder i Ungdommens Regionråd Midt-Troms, Oda Røsæg Olsen, fortjener en særlig takk. Hennes virke er forbilledlig og vil alltid stå for meg som et symbol på hvilken

drivkraft som bor i mange unge. Oda har ledet ungdommer lokalt og regionalt og har stått på mange talerstoler. Den unge entusiasten har levert budskap på forsider av lokalaviser, i mange kommunestyresaler og i beste sendetid i NRK, TV og radio. Jeg har erfart at når noen går foran, så kommer andre etter.

Til sist retter jeg en stor takk til min kjære kone, Karin, og min nærmeste familie. Takk for omsorg og forståelse. Dere er og har vært uvurderlige.

Brøstadbotn, 10. desember 2019.

Ragnvald Storvoll

1.2. Har du fyr

Har du fyr?

Har du fyr

Har du løkte langs din vei

Har du fyr

Et signal om riktig lei

Ei lampe som gløde i mørket

Og lose dæ ut og frem

Som tar dæ bort og hjemmefra

Men også tar dæ hjem

Men også tar dæ hjem

- Ola Bremnes

Forfatteren og musikeren Ola Bremnes lå alvorlig syk på et sykehus i USA når han skrev tekstlinjene til sangen «Har du fyr?». Sangen ble raskt en hit. På enhver reise må man finne leia, finne veien, også i en pdh-utdanning. Det er avgjørende å ha fyrlykter som gir retning.

Siste verselinje i refrenget «... som tar deg bort og hjemmefra, men også tar deg hjem» oppsummerer et viktig budskap også i min avhandling. Dikotomien formidlet i teksten gjelder for svært mange; en reiser bort og hjemmefra, men vender også tilbake, en vender hjem. I en flerstedstilknytning er det et poeng at en ikke må tenke enten eller, men se muligheten for at en både kan reise bort og samtidig ha tilhørighet og påvirkning til sin hjemplass. For å være en del av et sted, må en ikke nødvendigvis bo der permanent.

1.3. Introduksjon

Min forskning handler om unges legitime medvirkning. Unge ønsker å bidra, på små og store steder, til ei bærekraftig fremtid. I disse dager (2019) fylles nyhetsbildet av ungdommer, over hele verden, som streiker i skoletiden for å gi oss voksne beskjed om at unge vil medvirke og at unge krever handling. De streiker og krever politisk aksjon i møte med en pågående klimakrise. Våren 2019 mobiliserte norske ungdommer for fullt, også i vårt nærmiljø. På mange grunnskoler og videregående skoler i Troms er det skolestreik. På forsider av lokalaviser og i lokalradioen, der leser og hører jeg ungdom som jeg i denne studien har intervjuet og fulgt. De protesterer. De unge har benyttet sin ytringsfrihet og sier fra.

Den svenske eleven og aktivisten, Greta Thunberg, 15 år, begynte å skolestreike under den svenske valgkampen i 2018. Hun satte seg ned foran den svenske Riksdagen i skoletiden og sa: «Hvorfor skal jeg lære, når noe av den viktigste kunnskapen våre beste forskere har å tilby, ignoreres av våre politikere?» Sjelden har vel ordene for å beskrive den avmaktsfølelsen unge føler på, truffet bedre. Greta Thunberg og miljøorganisasjonen Natur og Ungdom er tildelt Fritt Ords Pris 2019 for sitt engasjement. Dette er en ytringsfrihetspris (Eiterjord, 2019). Skoleeleven Thunberg fikk en gnist til å ta full fyr. Denne gnisten, eller i alle fall en som ligner, mener jeg å ha sett hos mange av de unge jeg har fått lov å samhandle med i løpet av avhandlingen. Det både inspirerer og gir perspektiver på hva som bor i ung drivkraft. Unge vil medvirke til ei god fremtid der de bor.

Mitt akademiske narrativ

På nært hold har jeg erfart hvor sterk drivkraft, engasjement og kompetanse svært mange unge har. Gjennom flere tiår har jeg, i arbeid og fritid, jobbet med unge. Jeg har møtt unges engasjement i lærerrollen, både i ungdomsskole og videregående skole, gjennom forskjellige roller i idrett og frivillig sektor og i mentorrollen for unge gründere og traineer. Også som leder i utviklingsprosjekter¹, både lokalt, regionalt og nasjonalt, har jeg blitt inspirert av pågangsmot, klokskap og mobiliseringskraft hos

¹ www.nordavindutvikling.no

unge mennesker. Og gjennom egen empiri (Storvoll, 2018) har den kunnskapen mange unge besitter, blitt tydeligere. Samtidig har jeg møtt unge som har gitt uttrykk for at de ikke alltid blir tatt på alvor; enten blir deres bidrag tatt som en selvfølge eller så opplever mange lite reell medvirkning. Unge mennesker kan oppleve en avstand til beslutningssystemer i organisasjoner og samfunn der de i liten grad medvirker (Storvoll, 2018). Jeg har i mange år stilt meg spørsmålet hvorfor det er slik, og hvilke endringer som må gjøres. Mitt forskningsfokus har dette som tema.

Lokalt engasjement handler også om stedsutvikling (Berg, m.fl., 2012). De fleste av oss er opptatte av stedet vi bor på og lokalsamfunnet vi er en del av (Munkejord, 2011). Slik er det for både unge og voksne, og slik er det også for meg. En blir glad i et sted eller en vantrives der. Et sted forandres, ikke minst gjennom aktiviteter og mennesker som bor der, jobber der, besøker plassen eller på annet vis har en tilknytning til stedet. Det handler i stor grad om det relasjonelle. Gjennom min lederrolle har jeg fått jobbe med både unges medvirkning og stedsutvikling. Kompetansen som omhandler endringer har vært sentralt. I en forskningskontekst har jeg funnet det særlig interessant å forstå bedre hva som utvikler, endrer og gjenskaper steder.

Å «legge ut på en reise» blir ofte brukt i forskjellige typer utviklingsarbeid og prosjekter. Det er fare for at metaforen blir en klisjé uten innhold. Likevel velger jeg å betrakte studien som en akademisk reise. Teksten til Ola Bremnes i starten beskriver en reise langs kysten, i båt til havs. Konteksten treffer etter min mening nordområdene godt. Her har alltid kysten vært avgjørende for både bosetting, næringsutvikling og fremtid. Det er den fortsatt. Artikkelen mine er forankret i den virkeligheten.

Den første artikkelen stiller følgende spørsmål; Kan stedsuavhengig arbeid bidra til å rekruttere og beholde kompetanse i Nord-Norge? Hva må til for at arbeidstakere og arbeidsgivere skal velge stedsuavhengig arbeid? Denne artikkelen løfter frem og diskuterer funn fra forstudien i prosjektet «Stedsuavhengige arbeidsplasser».

Arbeidstakere og arbeidsgivere som praktiserer stedsuavhengig arbeid peker her på kritiske suksessfaktorer for å lykkes med arbeidsformen.

«Mulighetens landsdel» brukes av mange om den nordligste landsdelen. Ungdom vokser opp i en landsdel med svært positive fremtidsmuligheter; turiststrømmen øker, Nord-Norge opplever en raskere økonomisk vekst enn resten av landet, og mange nye arbeidsplasser ser dagens lys. På den andre siden formidles en statistisk beskrivelse av fremtidsperspektiver av Nord-Norge fra SSB, media og også forskere, som kan oppleves som en trussel. Dette kan bli en negativ prediksjon, nærmest en selvoppfyllende profeti. I dette skjæringspunktet utfordres ungdom i artikkel to, både gjennom kvantitative og kvalitative metoder, om deres forståelse og syn på fremtiden. Hvilke næringer ser disse ungdommene som de viktigste for regionens vekst og utvikling? Hvilke faktorer mener de unge bidrar og hindrer vekst? Unge ser blå sektor og sjømat som en avgjørende vekstnæring i nord.

I artikkel tre har jeg fokus på unges medvirkning i planarbeid. Problemstillingen er hvordan unge aktører opplever sin egen medbestemmelse og medvirkning i regional utvikling. En regional næringsplan for åtte kommuner er vedtatt (2018), og flere av tiltakene er rettet mot ungdom og rekruttering.

Empirien i alle artiklene er fra nord. Den første artikkelen (Storvoll og Espenes, 2013) i avhandlingen er med i triologien *Hvor går Nord-Norge?* (Jentoft, Nergård, Røvik (red), 2013). Spørsmålet som reises og søkes besvart av nærmere 90 artikler og 1200 sider i denne triologien, omhandler regionale forutsetninger for vekst og utvikling i Nord-Norge. Også mitt bidrag har et grunnleggende fokus på utviklingen i vår nordligste landsdel. Avhandlingen har et omdreiningspunkt om det å rekruttere, vedlikeholde og utvikle kompetanse i Nord-Norge. I denne landsdelen er det lyse fremtidsperspektiver på flere felt. Det er store naturressurser, arbeidsplasser skapes, ikke minst innenfor sjømat og reiseliv, og arbeidsledigheten er lav. Imidlertid kaster demografien et dystre lys over fremtiden; ifølge data fra SSB (2018) øker antall eldre, ungdomskullene blir mindre, faktisk en reduksjon på vel 10 prosent i 8

kommuner i Midt-Troms, og faren for brain drain er stor (Leknes, Tønnessen & Syse, 2016). Store spørsmål vedrørende utviklingstrekk i nord, impliserer komplekse svar. Likevel er det viktig at unge som vokser opp i vår landsdel får komme til orde og gi uttrykk for sin forståelse. Unges svar og perspektiver vil bidra til at det gjøres gode grep for ei bærekraftig fremtid i landsdelen.

En akademisk reise trenger også fyrlykter underveis. Min reise har hatt både motvind og medvind. I perioder har sikten vært uklar, og da har jeg ikke sett fyrlyktene klart. Jeg har strevd med å finne leia og retningen på mitt arbeid. Imidlertid, særlig i et retrospektivt perspektiv, ser jeg hvordan avgjørende fyrlykter har påvirket arbeidet og gitt *signal om riktig lei*. I det følgende vil jeg forsøke å tegne reisen med noen avgjørende fyrlykter. Det har vært mange flere, men fyrlyktene som trekkes frem, har åpnet perspektiver, endret kurs og skapt emosjonell og faglig trygghet i ulendt farvann. Forskeren har kunnet fortsette ferden.

Fyrlykt 1 – Narrativ tilnærming

Jeg har valgt en beskrivelse av min akademiske reise som mitt narrativ. Som forsker kan det være lett å anonymisere seg selv (Leming, 2009). En viktig regel i tradisjonell akademisk skriving er å fremstille det skriftlige materialet i en distansert form, i den forstand at ord som *jeg* og *mine/mitt* sjelden blir brukt. Dette bidrar ifølge Leming (2009) til en slags objektivitet og lever dermed opp til noen av de tradisjonelle, positivistiske idealene i vitenskapen. Det er så mange kloke og dyktige teoretikere og forskere som en leser og siterer. Andres undersøkelser og dokumentasjon synes så bra. Gjennom hele min akademiske reise har jeg mange ganger måttet feste blikket på denne fyrlykten. Ved å velge narrativ som inngangsport, er det viktig å ha bevissthet om at en dermed kan utfordre det konvensjonelle rammeverket. Hva er det en ser – og hva er det en ikke ser? Som forsker må en ha et kritisk perspektiv til egen forskning. Ved selv å stille spørsmål, og å lytte til andres spørsmål, kan nye refleksjoner få rom.

I innsamling av data, har det vokst frem en større og djupere forståelse for den narrative tilnærmingen, også som vitenskapelig metode. Ifølge Bruner (1997) kan narrativ kunnskap stå i motsetning til vitenskapelig kunnskap, siden den tilkjenner folkelige oppfatninger av forbindelsen mellom intensjoner og handlinger. Mens den vitenskapelige forklaringen innebærer å plassere en hendelse i forhold til en generell lov, er fortellingens kausalitet koblet til et menneskelig prosjekt. Narrativ kunnskap er egnet for å fange opp nettopp menneskers refleksjoner og beretninger om sine liv og erfaringer (Moldenæs, 2006). Det gjør den fleksibel og åpen for forhandling (Czarniawska, 2004). Samtidig som personer bringer med seg erfaringer fra tidligere, tilegner de seg ny kunnskap om hva som forventes av dem i den pågående relasjonen. Slik kan fortellinger forme og utvikle kunnskap, samtidig som de også gir tilgang til ny kunnskap.

Fyrlykt 2 – Lokal verdiforankring

Lokal forankring har for meg vært sentral. Det stedet en kommer fra, evt. bor på, besøker eller jobber på, er ofte referanserammen til hvordan en betrakter både seg selv og andre. Hellevik m.fl. (2016) sier at verdier handler om våre grunnleggende oppfatninger. De utvikles når vi er ungdommer og påvirker hele tiden de mange valgene vi treffer i hverdagen. Verdier og lokal forankring har kommet tydelig til syne hos de jeg har hatt dialog med, både unge og voksne. Svært mange unge snakker, naturlig nok, om medvirkning der de bor. For de som velger å jobbe stedsuavhengig, er i stor grad tilknytningen til stedet de ønsker å bo på, den mest avgjørende faktoren for valget de tar (Storvoll og Espenes, 2013).

En rekke begreper som for eksempel «sense of place», «place attachment» eller «place belonging» (Lewicka 2011: 29) beskriver ulike grader av identifisering og identitet med sted. Ruud (forthcoming) beskriver stedstilhørighet som «tilknytning til stedet som skapes gjennom bruk og erfaringer, sosiale relasjoner og til narrasjoner og historier om stedet». Det er i disse prosessene ulike former for stedstilhørighet oppstår. En relasjonell stedsforståelse basert på Masseys tanker vil også legge visse føringer på hvordan man ser på identitet. Her vil identitet være noe som utvikles hele tiden i

relasjoner mellom mennesker og mellom mennesker og omgivelser. Tilstanden er ikke noe statisk, men en kontinuerlig, refleksiv prosess (Dale og Berg, 2012).

Flere forskere har tatt til orde for mer emosjoner i forskning og læring (Starrin, 2009; Tiller, 2006; Heen, 2005). Når en jobber med mennesker, og særlig unge mennesker, er det avgjørende å forsterke det positive gjennom anerkjennelse og verdisetting. Ghaye (2008) hevder at dette er et avgjørende grep for utviklingsorientert læring. Riis (2016) påpeker i sin doktoravhandling at god kunnskapsutvikling og forskning fordrer et helhetlig kunnskapssyn der en kobler inn både hjerne, kropp og hjerte.

Fyrlykt 3 – Glokale borgere

I en tidlig fase av datainnsamlingen ble det klart at selv om mitt arbeid i stor grad omhandlet den nordlige landsdelen, kan arbeidet sees i en større og global kontekst. Gjennom hele studien har det vært viktig å se sammenhenger mellom del lokale og globale, mellom det å være stedsbundet og likevel mobil. Denne dikotomien har vært ei avgjørende «fyrlykt»; det som kan oppfattes som motsetninger til hverandre, viser seg, paradoksalt nok, avgjørende for å utvikle samspillet. Sosiologen Roland Robertson skapte i 1992 ordet globalisering for å karakterisere de prosessene som pågår. Lokal identitet blir ofte mobilisert når folk møter globaliseringen, fordi folk ønsker å understreke sin særegenhet når den trues. En mulig parallell kan være til anatomien der en ser kroppens sentrale samspill. To muskler som er slik innrettet at den ene bøyer et ledd og den andre strekker leddet, sier man er antagonister til hverandre. Musklene spiller på lag for at kroppen som helhet skal fungere best mulig. Glokale borgere er opptatte av både å ha lokal tilhørighet og samtidig se seg selv som en verdensborger.

Som phd-student har det vært viktig å åpne perspektiver knyttet til ungdomsmedvirkning og stedsutvikling. Mange av de ungdommene jeg har møtt, betrakter jeg som glokale. De har en lokal identitet og orientering, og samtidig utvikler de seg til mobile verdensborgere (Førde 2009). Noen har studert i utlandet, eller ønsker å gjøre det. Og mange har ambisjoner om å reise og å jobbe i andre deler av

verden. Gustafson (2006) og Munkejord (2011) er tydelige på at mennesker i dag kan utvikle bånd til flere steder; og tilhørighet blir for mange noe flerstedlig. Tilhørighet er derfor ikke nødvendigvis noe som er forbundet med det stabile, men tvert imot noe som er tett koblet mot mobilitet (Røvik, Jentoft og Nergård, 2011).

Også små steder utvikles av globale impulser, økt internasjonalisering med ny kommunikasjonsteknologi og økt grad av digitalisering (NOU 2011: 3). I spennet mellom det lokale og det globale er det avgjørende å være kritisk reflekterende. Personlig mobilitet kan bidra til endring av steder, men kan også gjøre steder flyktige (Berg, 2009). Slik preges også steder i Nord-Norge, påpeker Aarsæther og Nyseth (2011).

Fyrlykt 4 – Fra konstaterende forskning til aksjonsforskning

I studien startet arbeidet i stor grad med konstaterende forskning. Det har vært relevant for å få oversikt over arbeid som er utført. Forskningsstrategien og metodevalget har imidlertid underveis på reisen endret karakter til i større grad å ha preg av intervensjon (Kalleberg, 1992). I intervensjon fremsetter forskeren ideer, kommer med ulike forslag til både utviklingsstrategi og metoder, tilkjenner sine verdier og meninger og åpent påvirker arbeidet i både plan- og gjennomføringsfasen. En slik forskningstilnærming kan derfor sies å ha mye til felles med aksjonsforskning.

Som forsker ønsket jeg å hente ut kunnskap fra aktører underveis i arbeidsprosesser som jeg selv var en del av. I aksjonsforskning er det legitimt at forskeren påvirker arbeidet man forsker på (Berlin, 2004). Dette forskningsparadigmet er også viktig i arbeidet med å bygge kollektiv kapasitet og kompetanse, som for eksempel arbeidet med en regional næringsplan. Aksjonsforskningen kan defineres som et helhetlig forskningsopplegg av konstruktiv karakter, hvor forskeren aktivt deltar i forandrende inngrep i det studerte felt (Tiller, 1999, 2006; Tiller og Gedda, 2017). Uttrykket «flua på veggen» brukes noen ganger om passivt deltakende feltforskere. Mer treffende vil være uttrykket «den sokratiske klegg» når det gjelder aksjonsforskning (Kalleberg, 1992). Det lille bittet, i form av et kritisk spørsmål eller viktig kommentar fra

forskeren, påvirker aktører på ulike måter: De våkner opp og ser seg selv og sin situasjon fra en ny vinkel, eller de tar tak for å flytte på viktige brikker i systemet. Når aktører flytter på seg selv, eller det skjer endringer i arbeidsplassens kulturelle eller strukturelle forhold som følge av nyvunnet forskningsinnsikt som kommuniseres, rommes det også muligheter for forskeren å øke innsikt og forståelse. Det åpnes for nye handlinger.

Fyrlykt 5 – Unges fortellinger

De mange historiene jeg har fått underveis fra kloke, ærlige og reflekterte unge, har gjort sterkt inntrykk. Disse fyrlyktene, og her er det snakk om mange, har vist seg å være viktige rettesnorer og hjelp til navigering. Ei fyrlykt er et avansert system av lamper og linser. Unge, og deres fortellinger er også slik. De fleste historiene er kommet frem gjennom mer enn 50 intervju og gjennom fokusgruppesamtaler. Flere er dokumenterte i form av korte videofortellinger. Et sentralt felles trekk er at fortellingene ofte har gitt nye tanker. Unge har vært kritiske røster som stiller spørsmål både med manglende medvirkning og uheldige utviklingstrekk fra sitt hjemsted eller sin region. Disse korrektivene har bidratt til retningsendringer mange ganger, og slik sett har de unge stemmene medvirket i mitt arbeid. I artiklene har mange unge fått plass.

2. Tydeliggjøring av mitt prosjekt

I dette kapitlet beskrives rammene i avhandlingen på en kortfattet måte; det teoretiske fundamentet, konteksten for arbeidet og kort sammendrag av de tre artiklene.

Det mangler norsk forskning på unges reelle innflytelse i lokalsamfunnsutvikling (Bringeland, 2017). Det er minst tre grunner til det. For det første har synet på innflytelse av unge endret seg (Vestby og Ruud, 2012). For det andre er en legitim medvirkning i kraft av et sterkere og mer moderne lovverk nylig kommet på plass (Prop. 65 L, 2016–2017). Og for det tredje kan en se dette i et fremtidsperspektiv der kampen om arbeidskraft og ny kompetanse avgjør ei god stedsutvikling (Bullvåg, 2018).

Unge historier er viktige. Nye fortellinger fortelles av unge stemmer. Ung kan være et upresist begrep, ofte rammes det inn av konteksten det brukes i. I rettslig forstand refererer en til ung før du blir myndig, altså 18 år. I noen tekster brukes begrepet ung om elever i ungdomsskoler og videregående skoler. For statistiske formål definerer FN ungdommen som enkeltpersoner mellom 15 og 24 år (FN, 2015). Også i kommersielle sammenhenger er ung ikke et entydig intervall. F.eks. benyttes begrepet ung i banksystemet om kategorien fra 18 – 33 år. Denne aldersgruppen har fordeler bl.a. når det gjelder BSU (BoligSparing for Ungdom) og lavere lånerente. Et annet eksempel er ungdomsbilletter på fly. Grensen her går på 26 år.

I offentlig sektor ser en også at ung defineres ulikt. NAV har satsinger for å få flere unge voksne i jobb, da i aldersspennet 18-30 år. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har egne satsinger der de har definert ungdomsbegrepet opp til 35 år.

Data i denne avhandlingen er hentet fra ungdom i grunnskole og videregående skole, unge traineer og unge arbeidstakere. Spennet er fra 13 år til 30 år. I drøftingene vil jeg primært forholde meg til de yngste. Unge som ikke har stemmerett, har ofte ikke legitim medvirkning i verken politiske prosesser eller samfunnsutvikling. Samtidig

viser det seg at også de som er mellom 18 og 30 år ikke har sterk representasjon i demokratiet, f.eks. i kommunestyre (Bergh, 2019). Unge vil bidra, men noen kjenner seg lite inkludert (Frøyland, 2011).

Legitim medvirkning av unge er ei problemstilling jeg over tid har vært opptatt av. Begrepene verdsettende fellesskap (Skrøvset og Tiller, 2015) og forpliktende fellesskap (Lave og Wenger, 1991) er interessante og relevante. For å få unge som aktive og bevisste bidragsytere i næringsliv, som politikere og i lokalsamfunnsutvikling, må de tildeles synlig plass i utviklingsarbeid. Selv om denne plassen vil være forholdsvis perifer når det gjelder en del politiske beslutninger, er det viktig at ungdommenes plass er legitim (Lave og Wenger, 1991). De må bli sett og hørt og tatt på alvor. Unge vil naturlig nok ikke eie all den kunnskap og kompetanse som kreves av et kompetent medlem i et praksisfellesskap. Som legitim, perifer aktør blir deltakelsen hos ungdom gradvis mer kompleks. De gode læringserfaringene identifiseres sammen med en eller flere ledere (mestere), og disse erfaringene forsterker læringen. I et inkluderende praksisfellesskap med politikere, beveger nykommeren seg på samme vis fra perifer til full legitim deltakelse (Lave og Wenger, 1991).

Stedsutvikling er et fagfelt som har fått mye oppmerksomhet de siste 10 årene. Anthony Giddens (1991) har hevdet at sted er i ferd med å miste betydning som premissleverandør i folks hverdagsliv. Dette skjer, mente han, på grunn av økt innflytelse utenfra ved at globale og nasjonale prosesser dominerer over det som foregår lokalt, samtidig som at stadig flere lever sine hverdagsliv med en løsere stedstilhørighet. Blant de viktigste frikoplingsmekanismene finner vi, ifølge ham, formell kunnskap og ny kommunikasjonsteknologi. Han har videre hevdet at når strukturelle forhold endrer steders betydning og relasjoner mellom steder, vil dette åpne for menneskers mulighet og vilje til å frikoble seg fra sine bosteder (ibid). Zygmunt Bauman uttrykker innenfor det samme perspektivet at «...the urge of mobility, built into the structures of contemporary life, prevents the arousal of strong affection for any place» (1992: 695). Stedene vi bor på blir dermed, ifølge både

Giddens (1991) og Bauman (1992), bare steder vi befinner oss på, steder uten stor betydning.

Doreen Massey (1991, 2005) har derimot argumentert grundig mot forestillingen om at sted er i ferd med å miste sin grunnleggende betydning for kvinner og menn i dagens samfunn slik Giddens (1991) og Bauman (1992) hevder. Det er derfor fortsatt relevant å undersøke på hvilke måter steder er sentrale i kvinners og menns hverdagsliv.

I det nordnorske samfunnsforskningsmiljøet har ikke stedsbegrepet som sådan vært særlig sentralt (Munkejord 2011). Flere (f.eks. Gustafson, 2006; Munkejord, 2011) viser til at mennesker i dag kan utvikle bånd til flere steder, og tilhørighet blir for mange noe flerstedlig. Tilhørighet trenger ikke nødvendigvis å være forbundet med det stabile, men tvert imot noe som er tett koblet mot mobilitet (Røvik, Jentoft og Nergård 2011). Det kan synes paradoksalt, men stedsidentitet synes avgjørende for de som velger å arbeide stedsuavhengig. Valget av bosted er det som for mange kommer først, i alle fall hos personer som har muligheter til å ta jobben med på flyttelasset (Gustafson 2006).

2.1. Prosjektets kontekst

Lenvik kommune har samarbeidet med Studiesentret Midt-Troms om å etablere en forskningsenhet tilknyttet Studiesenteret. Forskningsenheten opprettes i første omgang som et prosjekt. Det vil være en administrativt ansvarlig for enheten og tre forskningsledere, Kjell Arne Røvik, Svein Jentoft og Jens-Ivar Nergård, som sammen med styret organiserer den faglige aktiviteten.

SpareBank 1 Nord-Norge har gitt midler til tre phd-stipend, som er starten på forskningsaktiviteten. De tre stipendiatstillingene skal dekke et forskningsfelt med høy relevans for Midt-Troms og Nord-Norge og belyse problemstillingene i et større nasjonalt og internasjonalt bilde. Det er vektlagt forskning som har nordområdene som en sentral referanse.

De tre stipendiatstillingene knyttet til Studiesenteret Midt-Troms, skulle ha en felles faglig plattform og problemstillinger som tematisk dekker tre hovedområder; naturbaserte næringer, kulturbaserte næringer og utdanningsbaserte næringer. Denne doktorgraden er innenfor utdanningsbaserte næringer, der en også ser sammenheng mellom forskningsbasert kunnskap i tradisjonelle næringer. For å synliggjøre den felles faglige plattformen, beskrives kort rammene for de tre delprosjektene.

1. Naturbaserte næringer

Nord-Norge er og blir en region der næringsliv og stedsutvikling er nært knyttet til hva naturen kan tilby av ressurser og av vår evne til å foredle og omsette naturressurser til salgbare produkter på lokale, nasjonale og internasjonale markeder. Begge forhold gjør nærings- og stedsutviklingen krevende. Dette delprosjektet skal fokusere på muligheter og betingelser for utvikling av næringer og bransjer som utnytter regionens naturressurser innenfor rammer som legger vekt på miljø og bærekraft. Kortreist mat, økologisk mat, økoturisme og miljøvennlig kraft er sentrale stikkord i denne sammenhengen. Hvordan prøver en lokalt å kompensere for at naturbaserte næringer ikke lenger leverer det de tradisjonelt har levert til de steder og lokalsamfunn som har vært avhengige av dem? Hvilke muligheter gir nye naturmiljøbaserte næringer?

2. Kulturbaserte næringer

I prosjektet kulturbaserte næringer er den overordnede problemstillingen: Hvilke forhold hemmer og hvilke fremmer positiv kulturbasert næringsutvikling på ulike steder i landsdelen? Utgangspunktet er bl.a. innsikten i at kulturbasert næringsutvikling inngår som en stadig viktigere del av strategier for å utvikle levedyktige bedrifter og bostedskvaliteter på steder og i regioner. Samtidig viser forskning at det er mange «skjær i sjøen» før dette kan regnes som en vekstnæring. Det er tre vesentlige kjennetegn ved næringen:

For det første: Den er meget sammensatt med bl.a. store forskjeller mellom de ulike fylker og landsdeler mht. hvor sterkt og planmessig det satses. Det er også betydelige forskjeller mellom de ulike aktører i næringen.

For det andre: Det er klare forskjeller mellom byområder og landdistrikt hva angår innholdet i kulturbaserte næringer. Mens brorparten av slike satsninger i distriktene

handler om kulturbasert reiseliv (ofte under betegnelsen opplevelsesnæring), er en betydelig del av denne næringen i byene knyttet til det man kan kalle kulturindustrielle aktiviteter (som for eksempel film, musikk, design osv).

For det tredje: Et vesentlig felles kjennetegn ved mange av aktørene i næringen, er at det ikke mangler på kreativitet. Derimot skorter det ofte på forretningsmessig kompetanse og markedsforståelse.

Dette prosjektet skal bl.a. forsøke å avdekke og forklare variasjoner i satsninger på kulturbasert næringsutvikling i landsdelen med sikte på å avsløre «vinnernes hemmeligheter», altså, hva som skal til for å lykkes.

3. Utdanningsbaserte næringer

Kunnskaps – og forskningsinstitusjoner synes på den ene siden å fremme utvikling og vekst i en region. Regioner som mangler dem, preges ofte av stagnasjon og tilbakegang. På den annen side har utdannings- og forskningsinstitusjonene noen ganger negativ effekt ved at de trekker ungdom vekk fra tradisjonelle næringer. Kulturell kapital av stor verdi for lokalt næringsliv flyttes ut av regioner som trenger den. For mange fiskeribedrifter og i fiskeflåten i Nord-Norge er dette kjente problemstillinger. Lokale bedrifter er ofte avhengig av den kunnskap som vokser frem fra deltakelsen i lokalt næringsliv samtidig som de trenger akademisk og forskningsbasert kunnskap. Utviklingspotensialet i en lokal bedrift ser i stadig sterkere grad ut til å være avhengig av utdanning og forskning. Hvordan kan lokalt næringsliv og utdanningsinstitusjoner samarbeide tettere? Hvilke forhold hindrer et tettere samarbeid? Kan forskning- og kunnskapsutvikling knyttes tettere til strategiske mål for lokale bedrifter?

Dette prosjektet skal belyse noen av de kompliserte sammenhengene mellom moderne kunnskapsinstitusjoner og vekst eller stagnasjon i regioner. Det skal særlige belyse de faktorene som bidrar til motsetning mellom lokalt næringsliv og akademisering av næringer. Prosjektet skal også fokusere på fornyingspotensialet i forskningsbasert kunnskap i tradisjonelle næringer.

2.2. Sammendrag artikkel 1

Den første artikkelen, «Med jobben på flyttelasset», drøfter aspekt knyttet til det å rekruttere arbeidstakere og utfordringer ved manglende kompetanse i den nordlige landsdelen. Fremtidig arbeidskraft vil være en stor utfordring i nord. Artikkelen stiller følgende spørsmål; Kan stedsuavhengig arbeid bidra til å rekruttere og beholde kompetanse i Nord-Norge? Hva må til for at arbeidstakere og arbeidsgivere skal velge stedsuavhengig arbeid? Denne artikkelen løfter frem og diskuterer funn fra forstudien i prosjektet «Stedsuavhengige arbeidsplasser». Arbeidstakere og arbeidsgivere som praktiserer stedsuavhengig arbeid peker her på kritiske suksessfaktorer for å lykkes med arbeidsformen.

Ny teknologi, bredbånd og annen organisering av arbeidslivet, gjør det mulig å løse en rekke arbeidsoppgaver stedsuavhengig. For små kommuner med utfordrende arbeidsmarked, er tilrettelegging for stedsuavhengig arbeid en mulig strategi for økt tilflytting og mer variert arbeidsliv. Arbeidsgivere erfarer sterk lojalitet fra sine ansatte, og ansatte opplever stor grad av tillit og fleksibilitet. Flere kan bo der de vil, om jobben kan følge med på flyttelasset.

Artikkelen er publisert i bind III i triologien «Hvor går Nord-Norge?» (Røvik, K.A., Jentoft S. og Nergård J-I., 2013).

2.3. Sammendrag artikkel 2

I den andre artikkelen er unges valg av utdanning og bosted sentralt. Artikkelen er kalt «Unge fremtidsstemmer; hva sier nord-norske ungdommer om sin fremtid?» Artikkelen gir et innblikk i hvordan noen unge fra Troms ser på fremtiden i nord. På den ene siden formidles en statistisk beskrivelse av fremtidsperspektiver for Nord-Norge fra SSB, media og også forskere, som kan oppleves som en negativ trussel – også for ungdommen. Det demografiske fremtidsbildet for landsdelen som beskrives er dystert. Dette kan bli en negativ prediksjon, nærmest en selvoppfyllende profeti. På den andre siden vokser ungdom opp i en landsdel med svært positive fremtidsmuligheter; turiststrømmen øker, Nord-Norge opplever en raskere økonomisk vekst enn resten av landet, og mange nye arbeidsplasser ser dagens lys.

«Mulighetens landsdel» brukes av mange om den nordligste landsdelen. I dette skjæringspunktet er ungdom utfordret, både gjennom kvantitative og kvalitative metoder, om deres forståelse og syn på fremtiden. Hvilke næringer ser disse ungdommene som de viktigste for regionens vekst og utvikling? Hvilke faktorer mener de unge bidrar og hindrer vekst?

Det er flere trekk i samfunnsutviklingen som gjør steder viktige og gjør at nye perspektiver på og teorier om sted utvikles. Økt mobilitet i verden, mer oppmerksomhet på flyt av mennesker, produkter og ideer og mer intense globaliseringsprosesser, påvirker også samfunnsmessige fenomen på nye måter i nord.

Mange unge i Troms flytter for å ta utdanning og kan da både bo på flere plasser og oppleve tilhørighet til mer enn ett sted. Begrepet flerstedstilknytning (Munkejord 2011) og stedspolygami (Stenbacka 2012) åpner for andre måter å forstå samhandling mellom forskjellige steder man har tilknytning til (Massey 2005). Det er et interessant funn at en stor andel unge, nærmere 50 prosent av de som er intervjuet fra Troms, ønsker å ta utdanning i utlandet. Glokale borgere med flere og parallelle identiteter, åpner for nye måter å forstå og gjenskape steder.

Artikkelen er publisert i «*Scandinavian Journal of Vocations in Development*» (SJVD). Dette er et fagfelleurdert Open Access tidsskrift, OsloMet, Oslo.

2.4. Sammendrag artikkel 3

Problemstillingen for den tredje artikkelen er hvordan unge aktører opplever sin egen medbestemmelse og medvirkning i regional utvikling. Artikkelen er på engelsk og har tittelen «*Constructive Youth Power in Society Building: Intentions and Realities. An Example from a Region in Northern Norway*».

Vi er tre forskere som over tid, det vil si i nærmere ett og et halvt år, har studert unges opplevde delaktighet i næringsplaninnovasjon. Dette har skjedd gjennom flere faser og der ulike metoder er anvendt. En av forfatterne (Storvoll) har fulgt unge aktører gjennom hele prosessen på nært hold via deltakende observasjon og andre kvalitative metoder som fokusgruppeintervju, planlagte dialoger i samband med møter, samt mer spontane samtaler i forbifarten. Data er også innsamlet via spørreskjema og SWOT-

analyse. Den samlede empirien er generert over et forholdsvis langt tidsspenn og via et metodisk mangfold. Forfatterne (Storvoll, Thunberg, Tiller, 2019) av artikkelen mener dette styrker troverdighet og gyldighet i kunnskapsutviklingen generelt og i analyser og konklusjoner spesielt.

Spørsmålet vi stiller i denne artikkelen er hvordan de unge selv opplever sin politiske rolle generelt, og rollen som medskapende utviklingsaktør spesielt. Vi spør også hva ungdommene selv identifiserer som de svake leddene i samarbeidskjeden med de voksne politikerne? Som bakgrunn for disse spørsmålene drøftes arbeidet med å lage en regional, felles næringsplan for åtte kommuner der vi studerer hvordan unge selv opplever å bli involvert og ha medvirkning.

Artikkelen er skrevet på engelsk. Den er foreløpig ikke publisert.

2.5. Sammenstilling av artiklene

Artikler	Problemstillinger	Strategi – Data	Teorier	Konklusjoner
Første artikkel; Med jobben på flyttelasset 2013 Artikkelen er publisert i bind III i triologien «Hvor går Nord-Norge?» (Røvik, K.A, Jentoft S. og Nergård J-I., 2013).	Kan stedsuavhengig arbeid bidra til å rekruttere og beholde kompetanse i Nord-Norge? Hva må til for at arbeidstakere og arbeidsgivere skal velge stedsuavhengig arbeid?	Konstaterende seminstrukurerte intervju	Andriessen og Vartiainen, 2006; Antonakis og Atwater, 2002; Bakke mfl.,1996, 1998, 2001: Bjørnholt, 2002; Collins, 2005; Hegghammer, 2009, Julsrud, 2008; Kock, 2004; Munkejord 2011; Rhee,2009; Vartiainen et al., 2007; Weisband, 2008	Det er gjort lite forskning både på stedsuavhengig arbeid og erfaringer med denne arbeidsformen fra nordområdene. Funn fra min forstudie indikerer at både arbeidstaker og arbeidsgiver ser muligheter i stedsuavhengig arbeid. For arbeidsgiver er både det å beholde og rekruttere kompetanse avgjørende. For arbeidstakeren er gevinsten mulighet å bo der man vil.
Andre artikkel; Unge fremtidsstemmer i nord.	Hva sier ungdommer fra Midt-Troms om sin fremtid? I tillegg stilles to underordnede forskningsspørsmål:	Elektronisk spørreunder-søkelse til alle ungdomsrådene i Midt-Troms og	Castells, 1996; Castree, 2003; Galtung, 2008; Giddens, 1991;	En stor andel informanter i datagrunnlaget er usikre på om de kommer tilbake for

<p>2018</p> <p>Scandinavian Journal of Vocations in development Doi: http://dx.doi.org/10.7577/sjvd.2617</p>	<p>Hvilke næringer ser disse ungdommene som de viktigste for regionens vekst og utvikling? Hvilke faktorer mener de unge bidrar og hindrer vekst?</p>	<p>unge som er ansatte som trainee i denne regionen. Fokusgruppe-samtaler. Som en oppfølging og kvalitetssikring av disse data, er det gjennomført en workshop der ungdom, ungdomsarbeidere og ordførere deltok. Oppfølgings-intervju med 15 ungdommer.</p>	<p>Grimsrud, 2011; Hansen & Niedomysl, 2009; Massey, 2005; Perkins & Thorns, 2012; Stenbacka, 2012;</p>	<p>å bo og jobbe i den regionen de vokste opp i. De har relativt god kunnskap om næringslivet og hva som fremmer og hemmer vekst.</p>
<p>Tredje artikkel; Konstruktiv ungekraft i samfunnsbygging: Intensjoner og realiteter. Eksempel fra en Region i nord. 2019</p>	<p>Problemstillingen for artikkelen er hvordan unge aktører opplever sin egen medbestemmelse og medvirkning i regional utvikling. Vi spør også hva ungdommene selv identifiserer som de svake leddene i samarbeidskjeden med de voksne politikere?</p>	<p>Aksjonsforskning. Konstaterende. Konstruerende. Fokusgruppe-samtaler. Intervju.</p>	<p>Amdam & Veggeland, 2011; Askhei, & Starrin, 2009; Fullan, 2014; Galtung, 2003; Giddens, 1991; Hart, 1992; Higdem, 2017; Levin, 2003; Starrin, 2007, 2009; McNiff, 2017</p>	<p>Ungdommen har erfaringer og kunnskaper på dette området som avgjort bør få større plass i den offentlige debatten. Vi har lært at det finnes skjulte problemer som bør frem i lyset og at de unge selv må få en bedre talerstol for å fortelle om sine egne erfaringer på dette feltet.</p>

Sentralt i mine tre artikler er to teorifelt; ung medvirkning og stedsutvikling. I min forskning henger disse to fagfeltene sammen. I neste kapittel beskrives det teoretiske rammeverket.

3. Teoretisk rammeverk

Avhandlingens teoretiske rammeverk omhandler unges medvirkning og stedsutvikling. Fagfeltene er knyttet sammen, da deltakelsen i et demokrati starter for unge der de bor. Skolen og lokalsamfunnet vil være sentrale arena for opplæring og praktisering av unges medvirkning. Videre har kunnskap og oppfatning av sted og stedsutvikling endret seg mye. Tilhørighet og en relasjonell stedsforståelse er sentralt i nyere stedsteorier. Unge som medvirker i planer og utvikling, kan være aktører i den relasjonelle dimensjonen i å konstruere steder.

I starten av avhandlingen viste det seg at unges medvirkning ikke var lovfestet, og følgelig ble medvirkning i større grad tilfeldig i mange kommuner. Det er interessant at både ny læreplan i skolen og ny kommunelov (KMD, Lov 22. juni 2018 nr. 83), nå også med egen forskrift (KMD, Forskrift om medvirkningsordninger 2019), har innarbeidet og lovfestet unges legitime medvirkning.

Demokrati og medborgerskap som tverrfaglig tema i skolen skal gi elevene kunnskap om demokratiets forutsetninger, verdier og spilleregler, og gjøre dem i stand til å delta i demokratiske prosesser. Opplæringen skal gi elevene forståelse for sammenhengen mellom demokrati og sentrale menneskerettigheter som ytringsfrihet, stemmerett og organisasjonsfrihet. De skal få innsikt i at demokratiet har ulike former og uttrykk (St.meld. nr. 28, 2015-2016). I første del av kapitlet forankres unges medvirkning i en samfunnskontekst gjennom både teori og nytt lovverk. Videre vises det til demokratiutvikling blant unge før en eksplisitt viser til demokrati og medvirkning i norsk skole. I andre del av kapitlet beskrives hvordan sted og stedsutvikling har endret seg. Nyere stedsteorier er sentrale og hvordan en betrakter stedstilhørighet i dag.

3.1. Unges medvirkning

Unge mennesker er fremtidens beslutningstakere, men blir ikke alltid vurdert som nåtidens samfunnsdeltakere, eller som en ressurs for samfunnsplanleggingen (Bringeland, 2017). Norge har et godt fundament som sikrer unge mennesker retten til å medvirke. Sammenlignet med mange andre land er Norge et særdeles rettferdig og

demokratisk land, men med rom for forbedringer. Fokuset barn og unge blir gitt er ofte lek og rekreasjon, som er veldig viktige områder for å sikre gode leve- og oppvekstvilkår. Bringeland (2017) mener dette ikke bør utelukke andre momenter i planarbeidet, som for eksempel bevaring av bygg, nærings- og industriformål og naturforvaltning og kommunale- og regionale næringsplaner.

Selve begrepet medvirkning har flere synonymer; bidrag, innsats, deltaking, influere osv. Ordet «*med*» betegnes som å gjøre noe i fellesskap med andre eller å være med å bestemme eller påvirke, mens ordet «*virke*» vil si å gjøre noe sammen som resulterer i noe, eller at «ens deltagelse kan bidra til endring» (Bakken 2010: 7). I henhold til Plan- og bygningsloven (2008) handler medvirkning om enkeltpersoners og gruppers rett til å kunne delta i og påvirke offentlige utrednings- og beslutningsprosesser. Det innebærer at hvert enkelt individ i et samfunn, har rett til selv å planlegge og/eller påvirke sin egen fremtid. Det å kunne medvirke, er en lokal og grunnleggende forutsetning for å gi befolkningen en mulighet til å påvirke planløsninger som foreligger i deres omgivelser (KMD, 2014).

I Norge er barn og unges interesser i tilknytning til plan- og byggesaksbehandling hjemlet i Plan- og bygningsloven (Pbl, 2008), i tillegg til at det er utarbeidet rikspolitiske retningslinjer og veiledere for planleggere og forvaltningsmyndighetene. Norge har også ratifisert FNs barnekonvensjon, hvor barns rettigheter blir regulert. I kommunene har man en representant som skal uttale seg på vegne av barn og unge. Konvensjonen står over de norske lovene, nest etter Grunnloven, og definerer alle mennesker under 18 år som barn.

3.1.1. Lov om medvirkning

I 2017 vedtok Stortinget regjeringens forslag til ny bestemmelse i kommuneloven om råd for eldre, personer med funksjonsnedsettelse og ungdom. Forslaget innebærer at reglene om brukermedvirkning samles i én lov. Tidligere har bestemmelsene ivaretatt eldre og personer med funksjonsnedsettelse, men nå innlemmes ungdomsgruppen i en felles lov.

I løpet av de siste 30 årene har det skjedd mye på det feltet som med en «sekkebetegnelse» kan betegnes som «ungdomsmedvirkning». Det å lytte til ungdom, engasjere dem og anvende deres erfaringer, innsikter, kompetanser og tankegods for fremtidige løsninger er noe som gradvis er vokst frem. Medvirkning av unge er blitt møtt med en god del skepsis og motstand (Vestby og Ruud, 2012).

Det er en relativt grunnleggende endring som har funnet sted parallelt på ulike samfunnsfelt: i praksisfeltet, i familien og i forskningen har synet på barn og ungdom endret seg. Begrunnelsene for hvorfor man bør lytte til dem og involvere dem, har gradvis fremstått som mer mangfoldige og som mer akseptert. Fauske, Carlsson og Vestby (2009) viser til fire hovedkategorier av begrunnelser; (I) demokratibegrunnelser, (II) sosialpolitiske begrunnelser, (III) kulturpolitiske begrunnelser, og ikke minst (IV) lokalsamfunns- og stedsutviklingsbegrunnelser. Sistnevnte deler de i nåtidsbegrunnelse (at ungdom har mye å bidra med i stedsutviklingsprosjekter), og fremtidsbegrunnelse (befolkningsutvikling og bosetting, styrke unges stedstilhørighet og lokalsamfunnets attraktivitet). Gjennom egen datainnsamling i årene 2015-2018 erfarer jeg at ungdom bidrar vesentlig til forståelsen av stedet / regionen de bor i, samt utfordringene og mulighetene stedet har. Et sentralt eksempel er innhold i regional næringsplan som omhandler rekruttering. Unge har klare synspunkter på hva som er avgjørende for at en region skal være attraktiv, dette gjelder både i forhold til å søke jobb og å etablere seg med bolig (Storvoll, 2018). Flere studier viser at det er større oppslutning og engasjement av unge i samfunnsutvikling (Vestby og Ekne Ruud 2008; Vestby 2009; Vestby og Skogheim 2010). Fortsatt er det likevel en viss skepsis til å gi unge under stemmerettsalder for stor innflytelse (Vestby og Johannesen, 2010; Skogheim m.fl., 2011).

Utviklingen mot større ungdomsdemokrati og et samfunn som inkluderer viktige stemmer, ser en i hele Europa (Skogheim m.fl., 2011), men den synes å ha kommet lengst i Skandinavia. De nordiske landene har vekselvis inspirert og lært av hverandre, og på ulike måter har de enkelte land fungert som foregangsland. Norske kommuner

har tilsvarende drevet utviklingsarbeid der hensikten har vært å involvere barn og unge i ulike lokale prosjekter, planlegging, kultursatsinger etc. Departementer har på sine fagfelt hatt prosjekter, støttet lokalt arbeid, selv benyttet ungdom i rådgivingsgrupper, arrangert konferanser og arbeidet for revidering av lovverk. Det er særlig Barne- og likestillingsdepartementet (BLD), Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) og Miljøverndepartementet som har hatt dette på dagsorden. Denne utviklingen er blant annet beskrevet i rapporten fra en ekspertgruppe nedsatt av BLD: «Ungdoms fritidsmiljø. Ungdom, demokratisk deltakelse og innflytelse» (Fauske, m.fl., 2009). I forlengelsen av dette arbeidet oppnevnte regjeringen i 2010 et utvalg for en ungdommens maktutredning. Arbeidet har resultert i NOU 2011: 20 «Ungdom, makt og medvirkning». I seg selv kan dette tolkes som et ønske om styrket fokus på utfordringer, hindringer og muligheter innenfor denne tematikken. Utredningen belyser tematikken og utfordringene med mange ulike innfallsvinkler. Høsten 2019 samles innspill fra unge til den første barne- og ungdomskulturmeldingen. Hensikten er at barn og unge skal påvirke politikkutformingene som angår dem. Barne- og ungdomskulturmeldingen er et samarbeid mellom Kulturdepartementet og Kunnskapsdepartementet, og er ventet høsten 2020.

Medvirkning er et av fem bærende prinsipper for folkehelsearbeidet i Norge. Selve begrepet har lenge hatt en relativt bred politisk forankring på nasjonalt nivå (Bringeland, 2017). I dagens Plan- og bygningslov, er det formalisert at enhver har rett til å påvirke offentlige utrednings- og beslutningsprosesser. Dette pålegger norske kommuner å invitere innbyggerne til å medvirke når en ny plan skal igangsettes. Men loven stiller ikke krav til hvordan dette skal gjennomføres, og man har begrenset med kunnskap om hvordan medvirkning bør gjennomføres for at enhver skal føle seg inkludert, og da spesielt barn og unge.

3.1.2. Egen forskrift om medvirkning

Stortinget vedtok ny lov om kommuner og fylkeskommuner 11. juni 2018 (KMD, 2018). I ny kommunelov § 5 – 12 er det fastsatt at kommuner og fylkeskommuner skal opprette eldreråd, råd for personer med funksjonsnedsettelse og ungdomsråd eller

annet medvirkningsorgan for ungdom. Med bakgrunn i ny lov har forskrifter om rådernes oppgaver, organisering og saksbehandling vært på høring. 17. juni 2019 ble en ny forskrift vedtatt (KMD, 2019).

Brukermedvirkning handler om ulike gruppers rett til å si sin mening og bli hørt i saker som berører dem. Før høsten 2019 var kommunene pålagt å ha medvirkningsordninger for eldre og personer med funksjonsnedsettelse. Mange kommuner har i tillegg hatt ulike ordninger for å høre ungdommenes mening i saker som er viktige for dem. I kartleggingen i avhandlingen viste det seg at bare vel halvparten (15) av kommunene i Troms i 2014 hadde medvirkningsorgan for ungdom. Den nye loven med forskrifter pålegger nå alle kommuner om å opprette et medvirkningsorgan for ungdom.

Som en følge av vedtatte forskrift i 2019 (KMD), vil departementet utarbeide en veileder for hver enkelt medvirkningsordning, slik at brukerne får en enkel innføring i hvordan ordningen fungerer og hvilke krav kommunene må innfri. Departementet foreslår at kommunestyret og fylkestinget skal forelegge saker som gjelder ungdom for ungdomsrådet. Kommunestyret og fylkestinget skal etablere rutiner som sikrer at ungdomsrådet mottar saker på et tidlig tidspunkt i saksbehandlingen, slik at ungdomsrådets uttalelse kan ha mulighet til å påvirke utfallet av saken. Ungdomsrådet kan også ta opp saker på eget initiativ. Dersom kommunen eller fylkeskommunen er i tvil om en sak skal forelegges ungdomsrådet, bør ungdomsrådets syn innhentes.

Kommunestyret og fylkestinget kan velge å gi medlemmer av ungdomsrådet møte- og talerett i kommunestyret eller fylkestinget. I ny kommunelov får ungdomsrådet rett til å si sin mening, men ikke fatte vedtak som utøver myndighet. I forslag til forskrift foreslår departementet at rådet ikke kan få delegert vedtakskompetanse. Bakgrunnen er at ungdomsrådets oppgave er å gi råd til kommunestyret og fylkestinget.

I en rekke kommuner er det eksempler på at kommunestyret har delegert vedtakskompetanse til ungdomsrådet, slik at rådet for eksempel kan disponere og

fordele midler (f.eks. Lenvik, Kvænangen, Nordreisa, Kåfjord, Skjervøy, Storfjord og Lyngen). Etter ny kommunelov, vil dette være mulig ved at kommunestyret ber om ungdomsrådets vurdering, før kommunestyret deretter fatter vedtak om tildeling av midlene.

Ungdomsråd er et råd som representerer ungdomsinteresser uavhengig av partipolitikk og organisasjonstilhørighet. Ungdomsråd er et organ for å fremme saker overfor politikerne og beslutningstakere, og er et lokalt hørings- og innflytelsesorgan.

Ungdomsråd er ikke en arrangørkomité for aktiviteter og fest for andre ungdommer, men kan være initiativtakere til arrangementer som fremmer ungdomsmedvirkning og ungdoms interesser og synlighet i kommunene.

3.2. Demokratiutvikling blant unge

Skolen har hatt og har en svært viktig oppgave i forhold til demokratiutvikling.

Medvirkning og deltakelse av unge er sentralt i denne avhandlingen. Skal demokratiet utvikles, må deltakelse og opplæring skje lenge før stemmeretten som 18-åringer kan brukes. Dette er en pågående debatt både i Norge og resten av Europa som forsterkes av større hendelser. Selv om en leter etter funksjonelle demokratiarenaer også utenfor skolen, vil skole ha en sentral plass i demokratiopplæring. I dette kapitlet settes legitim medvirkning av unge inn i en større, politisk kontekst.

Klimastreiken som skjer rundt om i verden våren 2019, er et uttrykk hvordan skoleungdommer bruker sin stemme og melder viktige budskap. Det er mange større hendelser som har hatt stor betydning for aktualisering av unges medvirkning. I de dramatiske begivenhetene 22. juli 2011 på Utøya og i Regjeringskvartalet ble demokrati, toleranse, pluralisme og menneskeretter satt til side. For å få gjennomslag for politiske meninger, var det en som ikke ville være bundet av slike rammer. Denne hendelsen har utløst debatter om overvåkning, ytringsfrihet, åpenhet, deltaking og rettssikkerhet. I ettertid har det, ikke bare i vårt land, blitt aktualisert hvor sentralt demokratiet som politisk ramme er. Det har vært en viktig debatt om hvordan dette verdigrunnlaget kan sikres. Skolen har i lang tid hatt et ansvar i så måte, og de senere

årene har også internasjonale trender medført en interesse for skolen og formidling av demokratisk kultur. Etter Berlinmurens fall, har blant andre EU og Europarådet gjort demokratisk utdanning til et satsingsområde i hele Europa. Solhaug og Børhaug (2012) viser til hvordan mange stater har satt demokratisk utdanning på dagsorden fordi unge ser ut til å være fremmed for det etablerte, representative demokratiet. Videre påpeker de at også i vårt land fremmet et utvalg et forslag om et eget demokratifag i skolen, noe som er uttrykk for den samme trenden.

I Norge uttrykker majoriteten av elevene i den videregående skole at «politikken er for innvikla til at vanlige folk kan sette seg inn i hva den dreier seg om». Et flertall av de samme elevene uttrykker også noe sviktende tillit til politikere. Samtidig sier tre av fire elever at de er noenlunde tilfredse med hvordan demokratiet fungerer (NSD, skolevalgsundersøkelsen 2009). Senere skolevalgsundersøkelse bekrefter tendensen. Det gjenspeiles et tvisyn. Mange unge er i store trekk tilfredse med vårt demokrati, men det er store forskjeller i politisk forståelse og deltaking, noe som viser sårbarheten til det politiske systemet. Forsøk med å la 16-åringer stemme i 20 norske kommuner ved valget i 2011, kan oppfattes som et ønske om å gjøre politikken mindre «fjern» og inkludere større grupper av ungdom (KRD, 2012). Tiltaket kan ifølge Solhaug og Børhaug (2012) være positivt, men det gjenspeiler også at politikere leter etter løsninger på redusert tillit og deltaking blant unge. Det minner oss om at tillit er «limet» mellom styrende og styrte, og at demokratier verden over hele tiden må leve opp til forventninger om redelighet og løse offentlige oppgaver for å vise seg ansvaret verdig (Hughes & Sears, 2008).

Et samfunnsmessig oppdrag formuleres ofte som politiske intensjoner. Allerede i 1920 gjorde Stortinget vedtak om at skolens samfunnsmandat der skolen blant annet skulle «...legge grunnlag for økt politisk engasjement og demokratisk deltakelse» (Telhaug & Mediås, 2003). Kravet til skolen om å være nasjonalt samlende gjorde i praksis lærerne til nasjonsbyggere (Lorentzen, 1988; Slagstad, 1998). Det samfunnsmessige oppdraget om at skolen skal utdanne demokratiske medborgere, stadfestes ofte politisk, for eksempel i Stortingsmelding nr. 30, (2003) Kultur for læring. Her

vektlegges grunnleggende ferdigheter om å kunne lese, skrive, regne, uttrykke seg muntlig og ha digital kompetanse: «For å kunne forstå og delta i den politiske debatten og den demokratiske utviklingen har alle behov for denne type grunnleggende ferdigheter» (Kunnskapsdepartementet, 2003: 31).

To viktige forhold kommer til uttrykk i Stortingsmelding nr. 11 (2008-2009) Læreren: rollen og utdanning viet lærerutdanninga. For det første legger meldinga vekt på lærerens oppgaver med å legge til rette for demokratiske prosesser i skolen omtalt som «skoledemokrati» (Kunnskapsdepartementet, 2008-2009: 45). «Demokratiet i skolen» er dermed en del av det politiske oppdraget. Det er forventet at demokratiske fremgangsmåter og normer skal prege forholdet mellom elever, lærere og ansatte i skolen, og at demokratiet i noen grad organiseres. Stortingsmeldingen peker imidlertid på at det er «i stor grad tilfeldigheter eller den enkeltes motivasjon som avgjør om elevene blir behandlet med respekt og får opplæring i demokratiske prosesser» (Kunnskapsdepartementet, 2008-2009b: 45). Denne uttalelsen bygger på Utdanningsdirektoratets elevundersøkelse fra 2008, der en fant stor variasjon når det gjaldt elevers medbestemmelse.

Skolens demokratiske og politiske utdanning består i å formidle kunnskap og at elever praktiserer demokrati gjennom å medvirke i undervisningen, delta i elevråd og bidra til å utvikle skolen. Retten til å medvirke er nedfelt i lov om grunnskolen og videregående opplæring (opplæringsloven), kapittel 1 og 11.

Elevane og lærlingane skal lære å tenkje kritisk og handle etisk og miljøbevisst. Dei skal ha medansvar og rett til medverknad (opplæringslova, 1998: § 11).

Solhaug og Børhaug (2012) hevder at Norge er det eneste land i verden som har egne læreplaner for klasseråd og elevrådsarbeid. Bestemmelsene om elevmedvirkning gir i hovedsak rett til å uttale seg, men ingen rett til å ta beslutninger (Kunnskapsdepartementet, 2003: 55).

3.2.1. Perspektiver på unges rolle i demokratiet

Skolen er altså pålagt et ansvar for at elevene blir deltakere i demokratiske prosesser. I et politisk kulturperspektiv, hevder Solhaug og Børhaug (2012: 19) at en kan si at skolen fører elevene inn i samfunnets politiske kultur som aktive deltakere. Forfatterne sier videre at politisk kultur omfatter fire ulike sider og disse har preget forskning siden 1960-tallet. I denne avhandlingen hevder mange unge at de ikke har reell medvirkning. I noen sammenhenger får de sjansen til å uttale seg, de blir lyttet til, men har i mindre grad innflytelse og påvirkning. Da vil det være relevant å gå dypere inn i forståelsen av politisk kultur for videre drøfting av legitim medvirkning.

Politisk kultur forstås her som hvordan unge medborgere oppfatter det politiske systemet, institusjonene og sin egen rolle. Den omfatter også vurderinger og holdninger til ulike deler av det politiske systemet, og ikke minst hvordan den enkelte ser på seg selv som politisk deltaker (Almond & Verba, 1963: 12). I skolen kommer politisk kultur til uttrykk som forståelse, verdier, holdninger og meninger om politikk og samfunnsspørsmål. Både gjennom undervisning, og ved å delta i demokratiske prosesser så vel som uformelle diskusjoner, er både skolen og samfunnet for øvrig bidragsytere til den politiske kulturen. De siste årene har flere kommuner etablert ungdommens kommunestyre og ungdomsråd. Empirien i denne avhandlingen er i noen grad hentet fra arenaer der unge har vært en del av dialog med politikere og andre samfunnsaktører. Tydelig kommer dette til uttrykk på ungdomssporet på Dyrøyseminaret (både i 2016 og 2018) og også på felles kommunestyremøter i regionen. Her har ungdomsrådsrepresentanter deltatt sammen med politikere (2017, 2018 og 2019). Disse arenaene har vært kilde til informasjon og bearbeidelse av unges kunnskap om politikk og samfunnsspørsmål.

Ifølge Solhaug og Børhaug (2012) omfatter politisk kultur fire sider. For det første handler det om hvordan den enkelte oppfatter det politiske systemet som helhet. Slik oppfatning handler først og fremst om tillit til systemet, til institusjonene og personene i dem. Følelsen av tillit er et «lim» som er helt avgjørende for at samfunnet og politiske systemer fungerer (Eisenstadt & Roninger, 1984). Tillit og politisk tillit

varierer svært mye mellom stater, der de nordiske landene kjennetegnes av høy tillit (Newton, 2008). Unge i Midt-Troms, som har deltatt på viktige politiske arenaer som Dyrøyseminaret og felles kommunestyremøter, har bygd politisk tillit. De unge har hatt dialoger med folkevalgte, og de har vært likestilte parter i gruppearbeid. Slike meningsutvekslinger bidrar til bevisstgjøring og tillitsbygging.

Det andre perspektivet av politisk kultur er hvordan unge oppfatter politiske prosesser. Det gjelder spørsmålet om rettferdige valg, så vel som at beslutninger tas uten at det forekommer korrupsjon eller andre uregelmessigheter. Unge må ha tillit til politiske prosesser. Når det gjelder valgene, spiller partiene en avgjørende rolle for å rekruttere også unge, nye politikere, som skal representerer ulike politiske syn som gjenspeiler oppfatninger i en befolkning. Unge, også i mine funn, stiller kritiske spørsmål til stadige saker i media ved politikeres, særlig statsråders, fremgangsmåter og spørsmål som rører ved tilliten til representanter.

For det tredje skal det politiske system løse oppgaver for fellesskapet og må kunne vise resultater. I artikkel tre, som omhandler en regional næringsplan, kan en se dette perspektivet. Mange politikere ønsker å involvere unge og skape medborgerskap i planer som legges for fremtiden. Også unge drøfter og etterlyser resultater av politikken, ikke minst innspill og saker som er viktige for denne aldersgruppen. Tilliten til det politiske systemet og til personene i det, henger i høy grad sammen med resultatene i form av sysselsetting, velferd og en rimelig fordeling av ytelser fra skattekrone (Solhaug og Børhaug, 2012).

Det fjerde og siste aspektet ved politisk kultur handler om hvordan den enkelte ser seg selv som politisk deltaker. Dette perspektivet er særlig sentralt i unges legitime medvirkning og vil belyses mer i avhandlingen. Punktet omfatter kunnskaper, holdninger og ferdigheter til å delta i det politiske systemet på ulike måter.

3.3. Nytt og sterkere fokus på demokrati i norsk skole

I den nye læreplanen er demokrati og medborgerskap sentralt. I 2015 kom Ludvigsenutvalget med sin sluttrapport, *Fremtidens skole* (NOU, 2015: 8) og året etter Stortingsmelding nr. 28, *Fag – Fordypning – Forståelse* (Kunnskapsdepartementet, 2016). Med litt ulike ordvalg løfter begge frem demokrati og medborgerskap som ei hovedsak for den fremtidige skolen. Stortingsmeldinga definerer demokrati og medborgerskap som et tverrfaglig tema, og slik blir det omtalt i den overordnet delen av læreplanen som kom i 2017. For eksempel beskrives det «å kunne kommunisere, samhandle og delta» som en sentral kompetanse i Stortingsmelding 28 (2015-2016), knyttet til «lesing, skriving, muntlig kompetanse, samhandling og deltakelse og demokratisk kompetanse» (s. 41).

3.3.1. Tre ulike syn på demokrati

I den overordnet delen av den nye læreplanen hevder Børhaug (2018) at det er tre nokså ulike ideer om hva demokrati er. Ludvigsenutvalget (NOU, 2015) viser også til skille på hovedformer. Ifølge Børhaug (2018) er det et skille mellom demokratisk kompetanse, som er til bruk i de demokratiske prosessene. På den ene siden er det politisk deltakelse og på den andre siden samhandlingskompetanse, som benyttes i skole og arbeidsliv. Også andre viser til lignende skille mellom demokrati som det som skjer i de politiske institusjonene og demokrati i elevene sin egen hverdag (Stray 2011; Biesta og Lawy, 2006). Børhaug (2018) mener at utvalget synliggjør at det er ulike kompetanser som brukes på forskjellige arenaer. Begge inngår i ansvaret for demokratisk danning, de er dog ulike og dette skillet finner en igjen i overordnet del av læreplanen.

Demokratisk deltaking kan også være noe som skjer i relasjonen mellom borgere og den offentlige autoriteten, som regel stat og kommuner. Gretha Thunberg gikk i spissen for et opprør mot beslutningstakere og den offentlige autoriteten. En kritisk ungdomsbevegelse spredte seg til de fleste land i Europa. Mange unge, som er intervjuet eller via andre metoder har gitt innspill i denne avhandlingen, valgte også å streike. Særlig for unge kan det oppleves svært frustrerende når en ikke erfarer at avgjørende, sterke synspunkter når frem til den offentlige autoriteten. Avmakt og apati

kan oppstå når unge erfarer at det politiske systemet ikke fungerer som et lokalt, kommuniserende fellesskap (Biesta og Lawy, 2006, s. 73-75).

I min forskning ser en tydelige spor av demokrati forstått som samhandlingskompetanse. Når unge, primært fra videregående skole, men også grunnskole, deltar på felles kommunestyremøter, bidrar i fokusgruppesamtaler med politikere og ikke minst gir innspill til regional næringsplan, da har unge en sentral, demokratisk deltakelse. I overordnet del av læreplanen, beskrives samhandlingskompetansen som et mål der elever skal være demokratiske deltakere. Samarbeid, undersøkinger og deliberasjon er kjernen i dette demokratibegrepet (Børhaug, 2014). I stor grad likner dette den formen for demokrati som til for eksempel Biesta og Lawy (2006) knytter til elevene sin egen livsverden og til medborgeroppdragelse gjennom egne demokratiske erfaringer, gjerne kalt opplæring gjennom demokratisk erfaring (Stray, 2011). Med andre ord, det demokratiet en kan få til på skolen og som er pedagogisk grunnlagt, ligger nært det demokratiet som er så viktig i arbeidslivet. Et begrep som får mye oppmerksomhet når det gjelder politisk og demokratisk kommunikasjon i skolen, er deliberasjon (Englund, 2007; Parker, 2003; Samuelsson & Bøyum, 2015). Dette er en diskusjonsform som kjennetegnes ved at den er handlingsrettet. Det vil si at målet med å diskutere er å finne frem til løsninger på felles problemer eller utfordringer. Deliberasjon er å veie og utforske alle sider (fakta og argumenter) i en sak opp mot hverandre i en grundig, åpen og kritisk drøfting av et tema. Målsettingen med deliberasjon er at den vil kunne bidra til at deltagerne i diskusjonen kommer nærmere de gode/riktige løsningene, ved at de subjektive oppfatningene settes på prøve og dermed utvikles.

I tillegg til politisk deltakelse og samhandlingskompetanse, kan en i overordnet del av læreplanen se spor av en tredje inngang til demokrati, en samlekategori for gode verdier og intensjoner for utdanning. Børhaug beskriver dette tredje perspektivet i læreplanen som «demokrati forstått som det gode» (2018: 19). Det perspektivet er mye videre enn demokratisk kompetanse eller samhandlingskompetanse (Christensen m. fl., 2017). Læreplanen har sterk vektlegging på verdier. På side 5 står det at

demokratiet bygger på verdier, og her løftes ordene menneskeretter, menneskeverd, åndsfrihet, nestekjærlighet, tilgivelse, likeverd, solidaritet og likestilling frem. En kan diskutere i hvilken grad det stemmer at demokrati, forstått som deltakelse i skole, arbeidsliv og politikk, bygger på disse verdiene. Børhaug (2018: 20) sier at det er mer nærliggende å se dette som et særpreget demokratibegrep i norsk skoledebatt; - «demokrati blir et samlebegrep for ei brei vifte av ulike verdier som er viktige og gode».

Demokrati og medvirkning utspiller seg i stor grad der unge bor. Derfor er det sentralt å se sammenhenger mellom medvirkning og stedsutvikling.

3.4. Sted og stedsutvikling

Sted og stedsutvikling er blitt høyaktuelle tema innen både planlegging, politikk, økonomi og lokalt utviklingsarbeid (Berg m.fl., 2012; Viken og Nyseth, 2009). Den økte interessen for sted har vi også sett innenfor samfunnsfagene. Steder er i endring, og mobilitet og det flerkulturelle er blitt sentrale elementer i stedlig praksis. I en norsk kontekst er flere større sammenfatninger av nyere stedsteorier kommet i boks form. I 2004 kom boka «Mennesker, steder og regionale endringer» (Berg m. fl.) ut, i 2012 kom boka «Å finne sted» (Førde m.fl.) og i 2015 ble «Med sans for sted» (Aure m. fl.) gitt ut. Felles for disse tre er at mange forskere gir teoretiske og empiriske bidrag til ny stedsforståelse.

3.4.1. Fra sted til møtested

I kapittel 3.4.1 synliggjøres stegvise endringer i stedsbegrepet fra 70-tallet og fremover der en statisk forståelse av sted beveger seg over i relasjonell forståelse. Sted er mer enn et geografisk punkt. Selv om det over tid har vært sterk fokus på lokalsamfunn og regional utvikling, ble begrepet *sted* lenge sett på som et allment og dagligdags begrep som ikke trengte teoretisk avklaring og definering. Dette har, ifølge Berg m. fl. (2012), endret seg. Tidligere har sted blitt assosiert med det tradisjonelle og stillestående. Dette beskrives grundig hos flere (Crang, 2005; Massey, 1991; Soja, 1989). Sted var i en slik forståelse kun en passiv bakgrunnsramme for sosiale strukturer og prosesser.

På 70-tallet så en betydelig teoretisering av stedsbegrepet, da av humanistiske geografer (Relph, 1976; Tuan, 1974). Da ble stedsfølelse beskrevet som subjektivt og følelsesmessig, der begrepet «sense of place», stedsfølelse / stedsopplevelse (Tuan, 1997) ble vektlagt. Identitet og stedstilknytning ble en sentral dimensjon (Relph, 1976: 37). Fokus i disse analysene var på enkeltindividers opplevelser, på bekostning av strukturelle betingelser.

På 80-tallet beskrev flere forskere (f.eks. Pred, 1984; Thrift, 1983) teori rundt stedsbegrepet, mange inspirert av Giddens kontekst «local»; sted ble ikke lengre sett på som en statisk ramme for interaksjon, men noe som skapes og gjenskapes kontinuerlig som del av den sosiale aktiviteten. Mennesker påvirker hverandre og teoretikerne vektla det kollektive i større grad. Pred (1984) brukte begrepet «becoming» som henspiller på at steder ikke er statiske eller ferdige, men i stadig utvikling. Steder gjenskapes gjennom gjentakende sosial praksis; sted blir skapt og gjenskapt gjennom daglige aktiviteter. Denne type stedsteori krever en praksisorientert tilnærming, med vekt på hva folk gjør.

Berg m. fl. (2012) viser til hvordan norsk samfunnsforskning har hentet inspirasjon fra språkfilosofi og handlingsteori. Et sentralt eksempel kan være hvordan Meløe (2012) videreutvikler Wittensteins praksisteori; en kan ikke beskrive handling uten også å forstå det stedet handlingen skjer. Et lokalt samfunn består av en verden av verdener (Greve, 1997). En slik teoretisk tilnærming synliggjør hvordan ulike deler av stedsaktiviteter og virksomheter er vevd inn i hverandre. Det gjør at en ikke kan ta ut og utforske én bit, for eksempel et steds økonomi eller næringsstruktur, løsrevet fra de andre, uten at denne biten skifter karakter (Meløe, 2012). Dette teoretiske bakteppet er sentralt i artiklene i denne avhandlingen. Tydelig kommer det til uttrykk både i artikkel to og i artikkel tre. Unge er aktører i et hvert lokalsamfunn. På den ene siden påvirkes de av utviklingstrekk og på den andre siden er de også selv med å påvirke. Unges samhandling og interaksjon bidrar i en praksis der steder skapes og gjenskapes.

I artikkel to, «Unge fremtidsstemmer; hva sier nord-norske ungdommer om sin fremtid?» (Storvoll, 2018) er det interessant å erfare at unge har god kunnskap om sentrale nærings- og utviklingstrekk i regionen. Nærmere 50 ungdommer har svart på hvilke næringer som har størst vekstpotensial, hva som bidrar til vekst og hva som hindrer vekst. Det er rettet samme spørsmålsstillinger til voksne, både politikere og næringsliv. Ungdom og voksne svarer svært likt. Det kan tyde på at også unge i aldersgruppa 13-19 år har god kunnskap om vekstnæringer og hva som hemmer og fremmer vekst.

I artikkel tre, «Constructive Youth Power in Society Building: Intentions and Realities. An Example from a Region in Northern Norway», stilles spørsmålet hvordan de unge selv opplever sin politiske rolle generelt, og rollen som medskapende utviklingsaktør spesielt. Unge inviteres sammen med politikere og næringsliv for å utvikle en næringsplan for regionen. Også i denne artikkelen kommer unges kunnskap til syne, ikke minst hva som er viktig for stedsutvikling og rekruttering.

Berg m.fl. (2012) omtaler utviklingstrekkene på 1990-tallet som «spatial turn». I kjølvannet av dette har stedsbegrepet fått en sentral plass innen samfunnsvitenskap og humaniora (Hubbard, Kitchin & Vanentine, 2004). Det relasjonelle perspektivet er blitt svært sentralt, man er ikke lenger så opptatt av å studere steder i seg selv, men sted som begrep, idé og tilnæringsmåte. Sted kan altså være både et studieobjekt, en betraktningmåte og et analytisk begrep. Sted vil med andre ord fortsatt oppfattes som et mangetydig begrep.

3.4.2. Nyere stedsteorier

Et svært sentralt omdreiningspunkt i denne avhandlingen er stedsutvikling. Alle artiklene har med forskjellig fokus sted som sentral referanseramme. Steder endres, vedlikeholdes og gjenskapes. I den første artikkelen, «Med jobben på flyttelasset» er nettopp sted avgjørende for unge som velger å jobbe stedsuavhengig. Det kan synes paradoksalt, men nye muligheter i arbeid og studier, gjør at bosted er førstevalget, mens mange jobber og studier kan utføres stedsavhengig. I artikkelen søker en å svare

på om stedsuavhengig arbeid bidrar til å rekruttere og beholde kompetanse i Nord-Norge, og dermed også bidrar til stedsutvikling.

I artikkel to utfordres unge på fremtidsperspektiver for regionen og landsdelen. I artikkelen beskrives to utviklingstrekk i nord som i stor grad påvirker stedsutviklingen. En sentral trend i den nordlige landsdelen er en raskere økonomisk vekst enn resten av landet, og mange nye arbeidsplasser skapes. Den demografiske utviklingen peker i motsatt retning; ungdomskullene går ned, og Nord-Norge er den delen av landet som har lavest befolkningsvekst. Som en følge av empiri og kunnskap fra de første to artiklene, søker artikkel tre å svare på hvordan unge aktører opplever sin egen medbestemmelse og medvirkning i regional utvikling. Unge er opptatte av fremtiden i den regionen de bor og ønsker å bidra i stedsutviklingen. I dette kapitlet presenteres nyere stedsteorier, slik de fremstår etter millennium-skiftet.

Flere forfattere (bl.a. Aure m.fl, 2015; Berg, m.fl., 2012; Gustafson, 2006) er opptatte av hvordan steder endres og vedlikeholdes. Det er fokus på hvem som har makt til å forme steder. Stedsteorien har utviklet seg til å bli omfattende, både som et resultat av samfunnsutviklingen generelt, men også av politiske utfordringer spesielt.

I norsk kontekst har vi på 2000-tallet mye forskning på moderne stedsteorier. Fagfeltet utvides stadig og stedsforskning er integrert i mange disipliner. Aure m.fl. (2015) hevder at mange som jobber med stedsforskning, har minst ett ben i geografifaget. Enda flere står i andre fagtradisjoner og er opptatte av hva steder er og hva steder betyr, i mange tilfeller inspirert av «den romlige vendingen» i samfunnsvitenskapen og humaniora.

Stedsteorier utfordres for det første av at steder, og hva folk oppfatter som steder, endres. For det andre utfordres de og påvirkes av politiske prosesser. Med bakgrunn i disse endringene, impliseres et tredje perspektiv. Når steder endres, er det naturlig å lete etter hvilken betydning dette har hatt på de såkalte språklige, kulturelle, materielle, emosjonelle og mobile vendinger innen samfunnsvitenskapen og humaniora. I mitt

arbeid har jeg blitt mer og mer opptatt av de unges rolle og legitime medvirkningen i stedsutvikling. Når unge i liten grad medvirker i planer og utvikling, kan en dra en slutning om at unge i for liten grad er en sentral aktør i den relasjonelle dimensjonen i å konstruere steder. Unge representerer ei kraft og et potensial, som er lite påaktet, i alle fall når en ser tradisjonelt på det. I nord, og særlig der min empiri er hentet fra, vet en at mange har utdannet seg «bort fra steder». Budskap formidlet av foreldre og meningsbærere i lokalsamfunn, har i noen tiår vært «ta deg en utdanning, slik at du finner deg en jobb i byen». I stedet for at unge har fått en rolle i samfunnsutviklingen, har de blitt oppfordret til å dra. Dette kan sees i lys av både politiske prosesser og empiri og data om flyttetall. Det er flere veiskiller som bidrar til å endre på dette tankesettet. For det første er ikke jobb for mange hovedgrunnen til at en velger å bo på et sted. For det andre ser en i dag et større potensial i tradisjonelle, naturbaserte næringer som sjømat og reiseliv. Det skapes andre typer jobber, og det er behov for kunnskapsbaserte næringer også innenfor tradisjonelle yrker.

Aure m.fl. (2015) hevder at det er en sentral sammenheng om hva et sted er, hvordan steder skal forstås og hvordan de skapes. I det følgende vil jeg trekke frem noen rådende teorier, og da særlig i en norsk kontekst. I mitt forskningsarbeid ser jeg det som viktig at teoriutvikling henger sammen med sentrale utviklingstrekk i vårt land. Dette er essensielt fordi teorier bidrar til å forme samfunnet og dermed hvilke steder vi er med å skape i Norge. En ukritisk import av teorier kan i ytterste konsekvens innebære en ukritisk kopiering av hvordan steder skapes i andre kontekster. Nye perspektiver fra andre land kan ikke uten videre overføres direkte til norske forhold.

Agnew (1987) slår fast at man i geografifaglige arbeider kunne identifisere tre komplementære dimensjoner ved steder. For det første kan man forstå stedet som en lokalisering, altså et avgrenset område på et kart. Den andre dimensjonen handler om sted med mening som det knyttes følelser til («sense of place»), og for det tredje som «locale», nærmere bestemt en kontekst for sosial interaksjon (Berg & Dale, 2004). Agnew kobler først og fremst forståelsen av sted som lokalisering til positivistisk tilnærming og til økonomisk geografi.

På 90-tallet bringes globaliseringens betydning for sted for alvor inn i stedsteorien. Massey (1994) støtter de tre dimensjonene som Agnew identifiserer, men åpner en ny dimensjon, det relasjonelle stedsbegrep. Steder er åpne, dynamiske og gjensidig konstruerende. Nyere stedsteorier har vært opptatte av Masseys relasjonelle stedsbegrep, det er blitt et omdreiningspunkt i diskusjoner og flere har videreutviklet denne dimensjonen.

I en studie av turister på Allinge Havn på Bornholm finner Bærenholdt (2007) fem dimensjoner ved sted: 1) sted som fysisk miljø 2) kroppslig sted, 3) sted som sosialitet 4) sted som erindring og 5) stedsimages. Bærenholt utvider Agnews tre dimensjoner til fem, men en finner igjen *lokalisering, sense of place* og *local*. Riktignok er de ikke identiske, men beveger seg noe på tvers. Aure m.fl. (2015) mener at man gjennom praksis kan videreutvikle, fylle ut og nyansere forståelsen av hva sted er. Bærenholt sin studie er av turister i Allinge Havn på Bornholm, og omhandler da i stor grad turisme, mot steders betydning i en mobil verden. Mobilitet og sted er sammenvevd, hevder Bærenholt (2007). Hva steder er, henger sammen med hvordan de skapes.

Simonsen (2008) inkluderer noenlunde de samme dimensjonene i sin stedsdefinisjon: «... a place can be seen as a specific articulation of social practices, social relations and materiality, as well as experiences, narratives and symbolic meanings of the place held by its different users» (2008: 16). Simonsen argumenterer videre for at steder kan sees langs to hoveddimensjoner. Den første vektlegger det *spesifikke*: Sted er et resultat av de sosiale praksiser, narrativer, relasjoner og materialiteter som er knyttet til akkurat dette stedet. Det gjør steder forskjellige og unike, samtidig som de er i stadig endring. Den andre hoveddimensjonen består av det *eksistensielle* og *det symbolske*, nærmere bestemt det å tillegge steder symbolsk mening, å identifisere seg med og oppleve steder («sense of place»), men også det levde rom («lived space»). Slik jeg forstår Simonsen (2008) handler det om praktisk kunnskap om, kjennskap til stedet og vår evne til å «bruke» stedet på en hensiktsmessig måte. Heller ikke disse dimensjonene må sees som passive eller statiske, men er under kontinuerlig forandring

og endring. Simonsen konkluderer med at det sentrale ved stedsbegrepet ikke er stedet i seg selv, men den kontinuerlige skapingen («constitution») av sted.

3.4.3. Stedstilhørighet

I litteraturen finnes det mange ulike begrep for å beskrive menneskers tilhørighet til sted, eller stedsidentitet. Gjennom mitt forskningsarbeid, både i møte med ungdommer og voksne, har stedsidentitet kommet opp på nytt og på nytt. Tilhørighet er vesentlig perspektiv for mange. I dette avsnittet skal jeg ta for meg noen av perspektivene med fokus på identitet i et mobilt samfunn.

Dale & Berg (2012: 24) skiller mellom menneskers stedsidentitet og steders identitet. Menneskers stedsidentitet innebærer ulike former for tilhørighet. Det finnes en rekke begreper som kan beskrive ulike grader av identifisering med sted som for eksempel «sence of place», «place attachment» eller «place belonging» (Lewicka 2011: 29). Ruud (forthcoming) beskriver stedstilhørighet som «tilknytning til stedet som skapes gjennom bruk og erfaringer, sosiale relasjoner og til narrasjoner og historier om stedet. Det er i disse prosessene ulike former for stedstilhørighet oppstår». En relasjonell stedsforståelse, basert på Masseys teorigrunnlag, vil også legge visse føringer på hvordan man ser på identitet. Her vil identitet være noe som utvikles hele tiden i relasjoner mellom mennesker og mellom mennesker og omgivelser. Det er ikke noe statisk, men en kontinuerlig, refleksiv prosess (Dale & Berg, 2012).

For mennesker gjøres steder meningsfulle ved at man knytter en tilhørighet til dem. Cresswell (2004) diskuterer forholdet mellom steder og mennesker ved å ta utgangspunkt i begreper som «in place – out of place». Han hevder at ting eller personer har tilhørighet til noen steder, mens til andre steder har man det ikke, og at man finner sitt sted i relasjon til andres sted. Sted brukes her som noe mer enn en romlig preferanse, og er relatert til identitet. Sted er en viktig del av identitetsutformingen både for hvem man er og hvem man ønsker å være (Dale & Berg, 2012). For å kunne studere menneskers stedsidentitet («identity with») bør man fange opp individers og gruppers tilknytning og følelser for sted. Det kan være høyst

ulike aspekter ved sted som vektlegges; for noen er det rent naturgitte forhold eller det bygde miljøet, for andre er det sosiale relasjoner i form av slekt og venner.

I en tilnærming til steder som hjem, ligger det ofte at dette er noe fast og stabilt. Men hjem kan også sees på som bevegelse gjennom ulike punkter hvor reisen blir hjem, og da kan tilhørighet også være en reise gjennom en persons indre landskap (Simonsen, 2008). Mennesker husker steder gjennom minner om hvordan de så ut og hvordan det føltes å være der, eller de kan utvikle disse minnene gjennom fotografi, filmer eller fortellinger fra andre. Det mennesker gjenskaper er landskap som de føler en tilknytning til. På denne måten kan landskap alltid være en del av mennesker uansett hvor de er, og bidra til at «hjemmet» alltid er med. I denne avhandlingen vil opplevelser av landskap og den meningen mennesker tillegger det, være viktig for å forstå hvordan for eksempel tilflytterne forteller om tilhørighet.

Tidligere ble tilhørighet sett på som den tilknytningen man hadde til sosiale nettverk på et sted hvor man hadde for eksempel venner og familie, med andre ord hvor man hadde røtter. I Norge har det vært vanlig å tilskrive identitet og plassere folk i det sosiale landskapet ut fra geografisk bakgrunn (Wiborg, 2003). I dag inngår geografisk bakgrunn i identitetsutformingen på en mer kompleks måte, siden bosted i økende grad er et spørsmål om valg. Identitet i dagens samfunn kan kanskje lettere beskrives som et identitetsprosjekt, noe man kan søke, finne og oppnå på ulike steder. Til tross for økt valgfrihet er fortsatt identitet romlig forankret, men mer i form av at mennesker identifiserer seg med steder. Wiborg (2003) kaller denne nye formen for tilhørighet for «desired identity». Dette er en identitet som ikke er gitt fra barndommen, men som skapes gjennom en kontinuerlig prosess av individuelle valg. Her identifiserer mennesker seg med steder som er viktige for dem. På denne måten kan vi beskrive hvorfor noen mennesker føler seg hjemme i områder hvor de ikke har mye kontakt med naboer, eller har nære venner i området. Et annet begrep som også beskriver denne valgte identiteten er «elective belonging», som innebærer at man velger bosted som er med på å si noe om hvem man er (Savage m.fl, 2005). Dette er et sted hvor

man utøver sin identitet gjennom å velge tilhørighet på bakgrunn av økonomisk og kulturell kapital, og ikke nødvendigvis på grunn av sosial kapital og nettverk (ibid).

3.4.4. Stedsuavhengig stedsutvikling

Et annet begrep som jeg har funnet inspirerende, er flerstedstilknytning (Munkejord, 2011). Dette ligner på begrep om valgt tilhørighet som er beskrevet tidligere, men slik jeg ser det er det et mer tydelig fokus på at man kan høre hjemme flere steder samtidig. Identitet behandles som et refleksivt prosjekt etter Giddens' modernitetsteori, her skapes og opprettholdes individers identitet gjennom selvbiografiske historier og en stadig revisjon av disse (Giddens, 1991). Denne type perspektiv innebærer også at man kan ha flere og parallelle identiteter, og de kan også være motstridende.

Flerstedstilhørighet vektlegger at en ikke nødvendigvis bor eller opplever tilhørighet på kun ett sted. Beck & Beck-Gernsheim (2002 i Stenbacka 2012) har kalt dette stedspolygami, mens Munkejord har beskrevet det som «flerstedstilknytninger».

Teknologi, bredbånd og annen organisering av arbeidslivet, skaper store endringer som også gjør det mulig å løse en rekke arbeidsoppgaver stedsuavhengig. I dag løses mange oppgaver digitalt og uavhengig av hvor en bor. Også studieløp skjer i større grad stedsuavhengig. Økt internasjonalisering, geografisk oppsplitting av produksjonskjeden, ny kommunikasjonsteknologi og økt grad av digitalisering er avgjørende faktorer som driver fram endringene i arbeidslivet (NOU 2011: 3).

Når nye begreper introduseres for å beskrive utvikling, prosesser eller metoder, utfordres språkbruk fra en tidligere kontekst. Små steder, ikke minst i den nordlige landsdel, har i mange tiår stått i den klassisk skillelinjen mellom det urbane og rurale. Språket har bidratt til ei forsterkning av motsetninger mellom by og land, der noe defineres som «sentrum» og noe defineres som «utkant», «periferi», mv. Språk har makt i seg, og språket konstituerer virkeligheten (Moldenæs, 2006). Det handler om en ny forståelse for hvordan læring og arbeid foregår i en global verden der teknologien langt på vei har opphevet tradisjonelle grenser. Både debatten og begrepsapparatet bør ha et demokratisk preg, i den forstand at den likestiller sentrum og periferi. Begrepet

«stedsuavhengig arbeid» antyder ikke noe fjern(arbeid) eller de(sentralisert), det gjør det også til et begrep man ikke forbinder med periferien.

Stedsuavhengig tankegang åpner for nye kombinasjoner. Endringene utfordrer ikke bare måten noen arbeidsoppgaver løses på eller nye måter vi velger å studere på, det utfordrer også stedsforståelse og stedsutvikling. Josef Schumpeter (1934: 65) definerte i sin tid innovasjon som «nye kombinasjoner». Arbo og Hersoug (2011) bruker Schumpeters definisjon der de retter oppmerksomheten mot nyskapingspotensialet; en må se nye muligheter og overraskende kombinasjoner på tvers av tradisjonell tenking. Arbo og Hersoug (2011) hevder at næringsutvikling og stedsutvikling ikke lenger kan tenkes adskilt. Stray Rambo (2013) bruker begrepet «stedsuavhengig stedsutvikling» som klart indikerer at en kan bidra i stedsutvikling også på avstand. I sitt doktorgradsarbeid peker Munkejord (2011) nettopp på utviklingen av flerstedsidentiteter. Forfatteren sier at det er normalt å føle seg hjemme flere steder. Og flere vil ha mer enn ett bosted i fremtiden.

De fleste som vokser opp i Nord-Norge vil i voksen alder være på flyttefot, og mange av disse har bare vage anelser om hvor de vil befinne seg etter endt utdanning. Mobile verdensborgere i en globalisert verden med en lokal identitetsforankring, kan gjøre nye valg i henhold til den teknologiske utviklingen. En sterk stedstilknytning, kan være et viktig grunnlag for at neste generasjon – selv om de bosetter seg i andre deler av landet eller i utlandet – velger å bidra i stedsutvikling stedsuavhengig.

4. Forskningsstrategisk tilnærming

Innsamling av data i avhandlingen er gjennomført med både kvantitative og kvalitative metoder, der metodetriangulering er tydelig i artikkel to og tre. I dette kapittelet beskrives hvilke forskningsstrategiske tilnærminger som er gjort. Videre er det søkt til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD) for behandling av personopplysninger i henhold til personopplysningsloven § 31. Godkjenning for prosjektet ble gitt 12. april 2013.

Spørreundersøkelser, statistikk og intervju er sentralt i avhandlingen. I tillegg har fokusgruppesamtaler (Viken, 2012) og metoden Gjort-Lært-Lurt, GLL, (Tiller og Gedda, 2017) vært benyttet i artikkel to og tre. Disse distinkte metodene har begge vært sentrale for å fremskaffe ny kunnskap i kombinasjon med dybdeintervju. I studien har jeg erfart at metodene gir spennende synergier til hverandre, og at de kan kombineres. Fokusgruppesamtaler og metoden Gjort-Lært-Lurt vies noe plass i kapittelet, nettopp fordi jeg har erfart at de har en relevans til aksjonsforskning. Aksjonsforskning er ikke en bestemt metode med bestemte metodiske verktøy (Kalleberg, 1992; Carr, 2006; Tiller, 2006). Det er en strategisk forskningstilnærming der forskere og praktikere støtter felles handling og innovasjon, samtidig som ny kunnskap blir til (Reason & Bradbury, 2008). Når forskjellige grupper skal skape kunnskapsproduksjon sammen, er det sentralt å bruke metoder og verktøy som ivaretar dette. I min avhandling omhandler det blant annet ungdom, administrative ledere og politikere. Järvinen (2005) viser til at denne formen for kunnskapsproduksjon er sentral i aksjonsforskning. Gjennom dialog, i sosiale møter, i fellesskap mellom mine informanter og meg, blir erfaring fra de forskjellige gruppene fortolket, og mening skapes. En grunnidé er at disse partene har forskjellig, men komplementær kunnskap og kompetanse (Rosøy Steele, 2017). Ved å bringe ulike parter sammen, som politikere, ledere og ungdom, kan man bli i stand til å utvikle gode løsninger på konkrete problemer som kan prøves ut og vurderes i en syklisk prosess (MvNiff, 2017; Payne & Payne, 2004; Hedström, 2005). Regional næringsplan i artikkel tre kan stå som et eksempel.

I starten av studien hadde jeg ikke eksplisitte intensjoner om å delta aktivt i det studerte feltet. Imidlertid erfarte jeg underveis at forskningsprosjektet endret karakter. I første fase inntok jeg en mer tradisjonell forskerrolle. Det innebærer, ifølge Bjørndal (2004), å stille spørsmål, samle inn informasjon og analysere og besvare spørsmål. Kalleberg (1992) beskriver denne rollen som «flue på veggen». Jeg erfarte at det var naturlig og riktig å innta en mer proaktiv rolle for å bidra til kunnskapsproduksjon. Ved å gjøre bevisste valg, var jeg klar over at jeg og mine medforskere i større grad bevegde oss over i en aksjonsforskerrolle. For å ha en aktiv rolle i endringsprosesser, må ... «aksjonsforskeren innta en rekke ulike roller, som for eksempel prosessleder, katalysator, tilrettelegger, inspirator, veileder, rådgiver, samtalepartner eller rapportør» (Bjørndal, 2004: 129). Disse rollene vil vektlegges med ulik tyngde i ulike faser av et aksjonsforskningsprosjekt. I artikkel en, «Med jobben på flyttelasset», hadde innsamling av data i stor grad en klassisk tilnærming gjennom statistikk og intervju. Forskningsopplegget kan betraktes som konstaterende (Kalleberg, 1992). I videre arbeid ønsket jeg å delta aktivt i feltet jeg studerte. I artikkel tre er en konstruerende forskningsmetodikk benyttet. Artikkelen har også flere trekk av aksjonsforskning (Jakhelln, 2004).

Tiller (2006) beskriver tre forskningsparadigmer. Det første paradigmet kan beskrives med stikkordene «kjølig distanse». Forskeren har avstand til feltet, og idealer om fravær av påvirkning og objektivitet står sterkt. Når forskeren forsøker å innta en posisjon Tiller beskriver som «et indre perspektiv», beveger forskeren seg inn i feltet. Han er synlig og deltar, men objektiviteten og validiteten i prosjektet ivaretas gjennom ikke å gripe inn og initiere endringer i feltet. Der forskeren går inn og initier det Tiller kaller «et forskende partnerskap» (2006), er intervensjonen et sentralt element i forskningsprosessen. Forskeren ser seg selv som en aktør sammen med andre, og data gir grunnlag både for å bidra til endring i den spesifikke praksissituasjonen og for å utvikle generaliserbar kunnskap. Vi snakker om aksjonsforskning.

4.1. Aksjonsforskning

Samfunnsforskningens formål handler om å finne systemer og strukturer i samfunnet som kan bidra til å fortelle oss noe om den verden vi lever i. En sentral målsetting med aksjonsforskning er å skape felles lærings- og refleksjonsprosesser som involverer både forskere og praktikere (McNiff, 2017). Aksjonsforskning har tradisjonelt vært kritisert for å være vanskelig å klassifisere vitenskapsteoretisk (Kalleberg, 1992). Kritikken mot aksjonsforskningen som ikke vitenskapelig, har basis i en feilaktig forståelse om at det bare finnes konstaterende forskningsopplegg. Kalleberg (1992) opererer med tre typer av forskningsopplegg i samfunnsvitenskapen: konstaterende, vurderende og konstruerende. Aksjonsforskning forstås da som en type intervenserende og konstruerende forskning hvor en forsker sammen med aktørene uten på forhånd ferdig definerte problemstillinger (Bjørndal, 2004). Ifølge Kalleberg (1992) og Carr (2006) er ikke aksjonsforskning en særegen metode, eller en særegen type data, men et helhetlig forskningsopplegg av konstruktiv karakter, fordi forskeren aktivt deltar i forandrende inngrep i det studerte felt. Kalleberg (1992) vektlegger nettopp det unike eller spesielle som er det forskningsmessig mest verdifulle resultatet i konstruktive forskningsopplegg. Forskning hvor en lykkes med nye løsninger, vil gi forskningsbidrag som er viktigere enn alle de mislykkede løsningene en avdekker underveis. Aksjonsforskning vil i større eller mindre grad være en forhandlingsprosess hevder Eilertsen (2004) mellom etablerte mønstre og det nye, med forskerne som meklere. Som forsker kan en ikke bare hente data, men en må gå inn i forpliktende samarbeid og dele kunnskapen (Slagstad m.fl., 2003). Galtung (1977) har også poengtert at samfunnsvitenskapene ikke bare må kartlegge sosiale fenomener, men også bidra til å endre samfunnet til det bedre. I artikkel tre, der målet er å utvikle en regional næringsplan² som aldri før har vært laget i denne regionen, handler det nettopp om å bidra til et bedre samfunn (Nordahl m.fl., 2018).

Medvirkning og demokratiutvikling står sentralt i avhandlingen. Når nye steg i arbeidet ble gjort, så jeg etter hvert at aksjonsforskning hadde viktige

² https://www.lenvik.kommune.no/globalassets/politikk-og-samfunn/planer/regional-naeringsplan_digital.pdf

forskningsstrategiske bidrag til fagfeltet. Aksjonsforskningens røtter knyttes til tiden rundt andre verdenskrig, og allerede da ser en ifølge Nielsen & Nielsen (2006) at det demokratiske idealet stod sterkt. Ønsket om kritisk nytenking inn i akademisk forskning var stor (McNiff & Whitehead, 2008). I dag finnes det ulike tradisjoner innenfor aksjonsforskning. Flere sentrale forskere (Hiim, 2010; Elliott, 1991; Carr & Kemmis, 1986; McNiff & Whitehead, 2008) viser til at det er grunnleggende i tradisjonene å vise og dokumentere demokratiske refleksjons- og utviklingsprosesser, basert på at utøverne selv tar del i prosessen. Carr & Kemmis (1986) beskriver aksjonsforskning som en måte å skape forbedringer av praksis på, skape forbedringer av forståelsen av praksis, samt skape forståelse av situasjonen rundt utføringen av praksis. Ny demokratisk kunnskap søkes gjennom brudd med tradisjonelle, byråkratiske prosesser (Hiim, 2010; Carr & Kemmis, 1986).

For Elliott (1991: 61) kan aksjonsforskning defineres som en studie av sosiale situasjoner, der formålet er å forbedre kvaliteten av aktiviteten i situasjonene. Deltakende aksjonsforskning, eller på engelsk Participatory Action Research (PAR), beskrives av William Foote Whyte som en prosess der deltakelse er grunnleggende for handling som har til hensikt å endre sosiale systemer (Whyte, 1991: 20). Det innebærer at deltakerne er aktive sammen med forskeren(e) gjennom hele prosessen fra design, gjennom diskusjoner (refleksjoner) om aksjonene til presentasjon av resultat. Ifølge Whyte er PAR anvendt forskning, men står i kontrast til vanlig anvendt forskning hvor forskerne er profesjonelle eksperter som designer prosjektet, samler og analyserer data og foreslår endringer i organisasjonene til aktørene. Arbeidet i artikkel to og tre har klare paralleller til PAR, da særlig arbeidet med å lage en felles regional næringsplan.

4.2. Fokusgruppesamtaler

Fokusgruppesamtaler har en moderator som leder gruppesamtalene (Wibeck, Dahlgren & Øberg, 2007). Denne rollen har i hovedsak jeg som forsker hatt, men i artikkel tre går rådmenn og ordførere også inn i moderatorrollen. Metoden er anvendelig i undersøkelser av stedsoppfatninger, stedsidentiteter og andre stedsrelaterte analyser

(Viken, 2012). I tillegg har jeg og mine medforskere erfart at fokusgruppesamtaler har vært en hensiktsmessig metode i dialog mellom ungdommer og voksne. Også i mitt arbeid har jeg opplevd at ungdommer og voksne gjerne vil diskutere sitt sted, de har som regel tanker om hva som skjer der de bor og ikke minst hva som er gode grep for endring. Ifølge Viken (2012) gir metoden et datamateriale som har mer preg av samtalereferater enn av intervjuutskrifter, og derfor omtales metoden som fokusgruppesamtaler. Ofte kombineres metoden med dybdeintervjuer (Bjørndal, 2004). I dette forskningsarbeidet erfarte vi at metoden er tids- og kostnadseffektiv og oppleves som regel som givende av både forskere og informanter.

Fokusgruppesamtaler er ikke det samme som gruppeintervju (Hydèn m.fl., 2003; Morgan, 1996). Det er meningsutveksling mellom likeverdige deltakere som er det sentrale, ikke bare - og primært - informasjonsinnhenting fra en utspørter. Samtalene foregår i grupper, for gruppesituasjonen antas å gi andre data enn en individuell utspørring. «Fokusgruppesamtaler er sentrert rundt et spesielt tema (fokus), tilrettelagt og ledet av en ordstyrer som søker å generere primært kvalitative data gjennom å utnytte interaksjonen i gruppen», sier Sim (1998: 346) om metoden. Forskjellen mellom en fokusgruppesamtale og et dybdeintervju er ikke alltid så stor, og en aktiv moderator kan redusere en fokusgruppesamtale til et intervju. Fokusgruppesamtaler er ifølge Viken (2012) egnet for analyser av folks oppfatninger av hva som skjer med et sted, av sosiale, kulturelle og politiske prosesser på stedet, eller som Dürrenberger, Kastenholz og Behringer sier (1999): «Det er en metode egnet til å øke vår forståelse om offentlige anliggender».

4.3. Metoden Gjort-Lært-Lurt

Metoden Gjort-Lært-Lurt, GLL, (Tiller og Gedda, 2017) er et metodisk verktøy som henter frem erfaringsbasert kunnskap. GLL-metoden er en metode for analytisk skriving og reflektert handling. Metoden handler om å gjøre en så presis beskrivelse av de viktigste erfaringene som mulig (gjort), videre å gjøre analyse av hva du har lært på bakgrunn av hva du har gjort, for til slutt å reflektere over hva som er lurt for deg å gjøre videre, mer av, mindre av eller endre på. Sentralt, og ei viktig forutsetning, er det

verdsettende fortellerrommet (Skrøvset & Tiller, 2015). Fullan (2014) er opptatt av når en løfter i flokk og deler erfaringsbasert kunnskap, maksimeres den kollektive kapasiteten i laget. Skal en utnytte organisasjonens kollektive kapasitet, må en skape anerkjennende og verdsettende rom for erfaringsutveksling og dialog.

Å lære gjennom det vi har gjort, er en gammel og god pedagogisk idé. Når denne ideen kobles mot ny kunnskap innen feltene aksjonslæring og aksjonsforskning, som har et utviklingsorientert fokus mot det som er lurt å gjøre, kan erfaringslæringen styrkes og få praktisk fotfeste (Tiller og Gedda, 2017). Metoden er intuitiv, og unge og voksne, også i mitt arbeid, gir uttrykk for at de raskt oppfatter hva som etterspørres. Alle, alene og sammen, kan beskrive hva de har gjort. Hva som er lært og hva som er lurt, stiller krav om egenrefleksjon. Samtidig må noen lede prosessen og pleie det forpliktende fellesskapet (Wenger, 2004). Metoden GLL er brukt i flere kontekster i avhandlingen, f.eks. i møter med ungdom i kommunale- og regionale ungdomsråd og på ungdomssporet til Dyrøyseminaret i 2016 og 2018.

4.4. Metodebeskrivelse i artiklene

I artikkel en, «Med jobben på flyttelasset», er det gjennomført intervju av 10 personer; tre personer representerer arbeidstakere, tre personer representerer arbeidsgivere og fire personer representerer kommuner som tilretteleggere for de som jobber stedsuavhengig. Intervjuet har ulike formål avhengig av hvilken kategori intervjuobjektet tilhører; arbeidstakere (vedlegg 1), arbeidsgivere (vedlegg 2) og kommuner (vedlegg 3).

Metoden for å innhente data i den første artikkelen er semistrukturerte intervju, som har form av dialog, en kommunikasjonsprosess. I den første delen av intervjuet er det en strukturert del med eksplisitte spørsmål (fakta). I andre halvdel av intervjuet er det mer åpne spørsmål. Som forsker er det sentralt i forskningsintervjuet å forstå verden fra intervjupersonenes side (Dalland, 2007: 128; Kvale, 2002: 17) og avdekke deres opplevelse av verden forut for vitenskapelige forklaringer. Det kvalitative forskningsintervjuet er et produksjonssted for kunnskap (Kvale, 2002: 17).

I artikkel to, «Unge fremtidsstemmer; hva sier nordnorske ungdommer om sin fremtid?», er det først gjennomført en elektronisk spørreundersøkelse til alle ungdomsrådene i Midt-Troms og seks unge som er ansatte som trainee i denne regionen. 48 representanter fra ungdomsrådene og alle traineene har svart. Som en oppfølging og kvalitetssikring av disse data, er det gjennomført fokusgruppesamtaler der ungdom, ungdomsarbeidere og ordførere deltok. Her ble funn fra den elektroniske spørreundersøkelsen presentert og drøftet. Videre er det gjennomført oppfølgingsintervju med 15 ungdommer. Disse er fra hele Troms. I hovedsak har det bidratt til både å kvalitetssikre data, analysere disse og også rette blikket fremover for hva og hvordan en kan ivareta ungdommens synspunkter. Ved å bruke metoder på tvers, både kvalitative og kvantitative, er intensjonen at disse skal kunne utfylle og berike hverandre (Grønmo, 2004; Jacobsen, 2005). Tall fra spørreundersøkelsen har satt meg på sporet av flere gode samtaler. Et eksempel kan være når prosentandelen i den elektroniske undersøkelsen scorer svært høyt i ei retning. Om tallene var høye, lave eller uventede, er dette et viktig anliggende i oppfølgingsintervju. Slik sett har metoder på tvers, skapt dybde i analysene og generert ny kunnskap.

Spørreundersøkelsen er sendt ut ved hjelp av et web-basert verktøy for utforming og analyse av spørreundersøkelser, kalt Beetrieve. Innledningsvis svarer respondentene på spørsmål om alder og hva de tenker å utdanne seg til. Ungdommene er deretter – på lik linje med politikere, næringsliv og andre – spurt om hvilke bransjer/næringer de har tro på i fremtiden. De har også svart på hvilke hemmere og fremmere de tror kan påvirke økonomisk vekst. Svaralternativene ungdommen har fått, er baserte på et forarbeid med innspill fra flere parter, både politikere og næringsliv. Til slutt svarer de på hvorvidt de ser for seg å bo og arbeide i Midt-Troms i fremtiden. Det er en svakhet i det elektroniske spørreskjemaet at det kun gis tre alternativer på dette spørsmålet. I ettertid er det prøvd å kompensere for denne svakheten ved at unge i fokusgrupper, og også i intervju, svarer med egne ord og refleksjoner.

Felles for informantene som har deltatt i alle tre faser, er engasjerte ungdommer. I utgangspunktet vet en at medlemmer av ungdomsråd ofte er bevisste ungdommer med

initiativ og ønske om å bidra. Allerede i utgangspunktet vet jeg at utvalget av unge kanskje ikke er representativt. Dermed må også empirien sees på som noen meningsbærere for synspunkter som ikke alle deler. Det er viktig å tydeliggjøre at en må være forsiktig med å generalisere ut fra et for svakt empirisk grunnlag. Når dette forbeholdet er tatt, vil jeg likevel antyde at det er sannsynlig at det som gjelder for ungdom primært i Midt-Troms, også kan gjelde for større ungdomsgrupper, både i fylket og ut over i landsdelen – kanskje også nasjonalt og globalt.

I artikkel tre, «Constructive Youth Power in Society Building: Intentions and Realities», er den metodiske tilnærmingen i større grad aksjonsbasert. Å utvikle en felles, regional næringsplan er et komplekst arbeid som involverer mange aktørgrupper. Med bakgrunn i denne erkjennelsen har en brukt flere metoder. En av oss tre forfattere (Storvoll) har gjennom hele prosjektet hatt en aktiv påvirkningsrolle i denne prosessen. De to andre har deltatt aktivt i deler av datainnsamlingen, men ellers hatt en mer perifer betrakterrolle på det innsamlede, empiriske materialet. Slik sett bærer sentrale deler av forskningsarbeidet preg av intervensjon, der forskeren fremsetter ideer, kommer med ulike forslag til både utviklingsstrategi og metoder, tilkjenner sine verdier og meninger og i det hele åpent påvirker arbeidet i både planarbeid- og gjennomføringsfasen. Forskningen kan derfor sies å ha mye til felles med aksjonsforskning.

Innsamling av data har skjedd hovedsakelig i tre faser, der ulike metodiske tilnærminger er brukt. I fase en er det gjennomført SWOT-analyse³ (Johannesen og Olsen, 2008) og oppfølging med fokusgruppesamtaler. Dette arbeidet skjedde i felles kommunestyremøte for åtte kommuner i Midt-Troms. I tillegg til ca. 170 politikere deltok to ungdomsrepresentanter fra hver av de åtte kommunene.

³ En SWOT-analyse er en metode for å identifisere og forstå hva som kan være en organisasjons sterke og svake sider, og hva som kan være markedsmessige muligheter og trusler. SWOT er en forkortelse for strength, weakness, opportunities, threats.

I fase to er det gjennomført et stort arbeid med mange møter. Skal man lykkes med en regional næringsplan må mange involveres, høres og bidra i konstruksjon, også ungdom. Med dette bakteppet ble det gjennomført nærmer 40 møter med aktørene i forskende partnerskap. Alle skulle bidra til utvikling av regional plan. Et fellestrekk for arbeidet på disse arenaene var at et felles kunnskapsgrunnlag ble kort presentert, inkludert SWOT-analysen, og fokusgruppesamtaler gjennomført ut fra noen få gitte problemstillinger. Vi var alltid to fasilitatorer som tok imot innspill. Innspillene ble presentert av deltakerne, refleksjoner og spørsmål ble stilt, og så ble konkrete tiltak tatt med for innarbeiding i regional næringsplan. Det har vært møter med alle formannskap, med næringsforeninger og åpne temamøter. Nærmere 400 aktører har bidratt med innspill til regional næringsplan i fase to.

I fase tre var det gjennomført korte intervju med ungdommer, ordførere og rådmenn som deltok på felles kommunestyremøte (vedlegg 4). Ungdommene i regionen er blitt tatt godt imot og inkludert. Det fremgår av samtalene med de unge at deres synspunkter er blitt lyttet til og at deres forslag er behandlet på lik linje med forslag fra de voksne politikerne. Som forskere ser vi en forholdsvis sterk form for medvirkning, i alle fall sett fra voksne, ledende politikeres posisjon. Vi stilte oss imidlertid spørsmålet om dette var sikker kunnskap. Vi mente at vi ikke hadde et godt svar på spørsmålet om alt var så bra, hva ekte medvirkning angår, som andre deler av empirien kunne tyde på. Spesielt når vi holdt de foreløpige konklusjoner opp mot sentral forskning på feltet (Sletterød m. fl., 2014), som konkluderer med at de unge i svært liten grad har medinnflytelse. Med bakgrunn i dette ble det viktig å undersøke spørsmålet nærmere. Vi hadde ikke problematisert spørsmålet om genuin medinnflytelse i dialog med representanter for ungdommene på en tilstrekkelig måte, og besluttet derfor å foreta et fokusgruppeintervju med noen aktive ungdommer fra ulike ungdomsråd i regionen. Møtet ble tilrettelagt i universitetets lokaler og alle nødvendige godkjenninger ble innvilget.

Som en videre oppfølging i fase tre, møtte tre forskere fire engasjerte ungdommer i ledende roller, i alderen 16 til 19 år. Ungdommene representerte forskjellige

kommuner i regionen og alle hadde deltatt i arbeid sammen med administrative og politiske ledere i forbindelse med utarbeidelse av regional næringsplan.

4.5. Forskningsetiske refleksjoner

Det er mange etiske vurderinger som må gjøres underveis i et forskningsarbeid. I det følgende vil jeg konsentrere meg om tre felt der jeg som forsker har brukt tid på etiske refleksjoner; den særlige sårbarheten når en jobber med unge mennesker, verdiforankring og forskningsetiske dilemma i metodiske tilnærminger. Som en konsekvens av dette, gjøres noen betraktninger i forhold til reliabilitet, validitet og generalisering i kvalitativ forskning generelt og i min avhandling spesielt.

Når en jobber med unge mennesker, krever det særlig varsomhet, høy bevissthet og rom for refleksjoner, der en gjør valg og tar etiske beslutninger. Unge mennesker påvirkes lett. Særlig når en trer inn i aksjonsforskning, er det viktig å stille spørsmål om jeg som forsker påvirker forskningsfeltet. Det er en fare for at det kan oppstå lojalitetsbindinger, der ungdom kan handle, ikke slik de selv tenker, men slik de opplever at det forventes av andre. For meg som forsker har det vært viktig å ha ei bevissthet, et indre GPS, for å navigere på forsvarlig vis. For meg handler ikke en forskers GPS bare om posisjoner og formål, men også om verdiforankring. Thunberg (2011) synliggjør dette i sitt forskningsarbeid, der han beskriver hvordan verdier setter kursen i aksjonsforskning. På samme måte viser Galtung (2008) hvordan verdier styrer handling. Forskning settes, ifølge Galtung (1977), sammen i en trekant mellom verdi, teori og data. I mitt arbeid har et verdisyn om at unge har legitime og viktige medvirkningsbidrag å komme med i all samfunnsutvikling, og stedsutvikling spesielt, vært med å sette kursen.

Mange spørsmål ble aktualisert i arbeidet underveis. Har jeg som forsker nok distanse? Hvordan forvaltes tilliten som gis? Avdekkes asymmetriske maktforhold og er det nok referansepersoner som kan bidra i disse kritiske problemstillingene? Kalleberg (1992) er opptatt av at en må bygge inn den kritiske stemmen i arbeidet. Nærhet til fagfeltet, som min forskning absolutt representerer, innebærer at man kommer personer,

relasjoner og kulturtrekk tettere på klingen enn i andre og mer distanserte forskningsopplegg. I mitt arbeid har jeg drøftet etiske dilemma sammen med medforskere, og også hatt dialoger med andre forskere for å gjøre faglig gode overveielser. Videre ble dilemma diskutert både med politiske aktører og også næringslivsaktører. Dermed mener jeg å ha hatt et profesjonelt og bevisst forhold til egen rolle.

Et sentralt ankepunkt, som også litteraturen beskriver (f.eks. Eilertsen, 2004) er at det er nødvendig å skille mellom profesjonell virksomhet og aksjonsforskning (Kalleberg, 1992). Aksjonsforskning innebærer deltakelse, ikke som passiv flue på veggen, men snarere som sokratiske klegg (forstyrrende observatør) med Kallebergs (1992) metaforbruk. Skal forskning bli et vitenskapelig bidrag, er det viktig å unngå at den sokratiske kleggen ender opp i reinheklet profesjonell virksomhet.

Flere forskere (f.eks. Seal, 1999; Thagaard, 2013; Kvale & Brinkmann, 2015) stiller kritiske spørsmål til hvordan begrepene validitet og reliabilitet brukes i kvalitativ forskning. Seal (1999) mener begrepsbruken er forbeholdt en kvantitativ tilnærming og opererer innenfor et positivistisk utgangspunkt. Forskere som bla. Tracy (2010), Denzin (2008) og Seal (1999) hevder sterkt at det er et behov for et bedre begrepsapparat som beskriver verdien og omfanget av forskningen der kvalitative metoder brukes. Det er ikke kommet til noen felles praksis for hvilke begreper som skulle erstatte validitet og reliabilitet, så diskusjonen de siste årene har også gått på hvordan en skal definere validitet og reliabilitet innenfor kvalitativ forskning (Hammersley, 2008; Thagaard, 2013).

Mange av definisjonene viser til kvalitetskriterier for kvalitativ forskning. Tracy (2010) påpeker at det at en forsker på et verdig tema, der en gir et viktig bidrag innenfor faget, er et sentralt kriterium. Jeg støtter meg også på Levins (2017) og Tracys (2010) kriterier, som vektlegger behovet for oppriktighet gjennom refleksjon og transparens. Jeg har vært tydelig på min bakgrunn og min rolle i møte med mine informanter, både ungdom og voksne. Gjennom hele avhandlingen har jeg søkt å være

grundig i mine beskrivelser av prosjektet og har synliggjort hvordan datagenereringen har skjedd for å vise min troverdighet i arbeidet med avhandlingen. Ved å bruke lengre tid på forskningsarbeidet, har jeg styrket validiteten i arbeidet. Jeg har også styrket reliabiliteten ved å vise nøyaktighet i alle ledd i gjennomføring, og synliggjort dette i artikler og i kappe.

Generalisering på basis av kvalitative data omhandler som oftest en teoretisk eller en analytisk generalisering (Bazeley, 2013; Blaikie, 2007). Jeg støtter meg på Halkier (2011) som argumenterer for at analytisk generalisering er å produsere kontekstavhengige typologier (Halkier, 2011: 788). I løpet av avhandlingen, og særlig mot slutten, der aksjonsforskning er blitt tydeligere, knyttes relasjoner med både ungdom, politikere og administrative ledere. Sosiale relasjoner er både spesielle, men også gjenkjennbare, og som kvalitative forskere beveger vi oss i denne dobbeltposisjonen (Delmar, 2011). Analytisk generalisering omhandler også å anerkjenne og forsøke å formidle dynamikk, ambivalens, konflikter og kompleksiteter som konstituerer forskjellig overlappende kontekster og kunnskapsproduksjonen i relasjon til disse kontekstene (Halkier, 2011). Levin (2017) påpeker at aksjonsforskning er i sin natur kontekstbundet. Generalisering i studien omhandler at den spesielle konteksten i studien er gjenkjennbar og gir mening i en internasjonal kontekst. Dette kan støttes med at artiklene har vært fagfelleurdert.

5. Hovedfunn

I dette kapitlet presenteres kort hovedfunn i tre artikler. I vår nordlige landsdel vil mangel på kompetanse og arbeidskraft være utfordringer i tiden som kommer. Dette er et sentralt omdreiningspunkt i avhandlingen. For det første er det en intensjon i avhandlingen om å sette relevante spørsmålstillinger i denne konteksten på dagsorden. For det andre er det viktig å gi innspill til den offentlige debatten som knytter seg til fremtid og ei god utvikling i nord. Og for det tredje er det et ønske om å peke på grep som kan bidra til ønsket utvikling. I artikkel 1 synliggjøres det at stedsuavhengig arbeid kan være ett av flere grep for stedsutvikling. I artikkel 2 og 3 er medvirkning av unge sentralt. Unge har kunnskap og ønsker å bidra, men slippes i for liten grad til. Det er gjort lite forskning på demokratisk deltakelse og innflytelse fra unge i nærings- og lokalsamfunnsutvikling (Frøyland, 2011). I artikkel 3 følges arbeidet med å lage en regional næringsplan, der unge har rollen som medskapende utviklingsaktør.

5.1. Hovedfunn i artikkel 1

I artikkel 1, «Med jobben på flyttelasset», stilles følgende to spørsmål: Kan stedsuavhengig arbeid bidra til å rekruttere og beholde kompetanse i Nord-Norge? Hva må til for at arbeidstakere og arbeidsgivere skal velge stedsuavhengig arbeid?

Det er gjort lite forskning både på stedsuavhengig arbeid og erfaringer med denne arbeidsformen fra nordområdene (Bergum, 2009). I Norge er det høy grad av mobilitet blant arbeidstakere med høyere utdanning (Berg, 2009). Slik omstilling av jobber og mennesker kan føre til omstilling av lokalsamfunn og at det økonomiske tyngdepunkt forflytter seg geografisk. Funns fra vår forstudie indikerer at både arbeidstaker og arbeidsgiver ser muligheter i stedsuavhengig arbeid. For arbeidsgiver er både det å beholde og rekruttere kompetanse avgjørende. For arbeidstakeren er gevinsten muligheten til å bosette seg hvor man vil.

I artikkelen identifiseres noen fellestrekk for å lykkes med stedsuavhengig arbeid. Til grunn for empirien var en forstudie, «Stedsuavhengige arbeidsplasser⁴», som hadde til hensikt å kartlegge utfordringer, erfaringer og kunnskap om stedsuavhengig arbeid hos tre fokusgrupper; arbeidstakere, arbeidsgivere og kommuner. Sistnevnte i rollen som tilrettelegger og vertskap for stedsuavhengige arbeidere. Målet var å finne felles forutsetninger for å lykkes med stedsuavhengige etableringer, både de fysiske, digitale og sosiale. Funnene var ganske entydige med hensyn til motivasjon og utløsende faktorer for å gå i gang med stedsuavhengig arbeid. Alle parter pekte på behovet for høyhastighets fiber (stabil og rask nettilgang), kontorfellesskap (et arbeidsmiljø) og god infrastruktur (reisemuligheter) som viktige suksessfaktorer.

Intervjuene med *arbeidstakerne* hadde spesielt fokus på deres behov for tilrettelegging og deres erfaringer så langt. Flere pekte på at flytting av arbeidsplass er noe som skjer på eget initiativ, og at arbeidstaker må regne med å gjøre all tilrettelegging selv. Dette oppfattet de som slitsomt nybrottsarbeid. Det måtte etableres nye rutiner for informasjonsdeling, oppfølging av kunder, møtedeltakelse i bedriften osv. Ikke alle fikk utgifter til nytt kontor dekket av arbeidsgiver. I intervjuene med *arbeidsgivere* fra privat og offentlig sektor, så man særlig på holdninger og utfordringer knyttet til stedsuavhengig arbeid. Arbeidsgiverne beskrev problemer med å få tak i eller beholde kompetanse bedriftene hadde bruk for. *Kommuneintervjuene* hadde særlig fokus på kunnskap om, og motivasjon for, tilrettelegging for stedsuavhengig arbeid. De som hadde stedsuavhengige arbeidstakere i kommunale lokaler, kalte dem en faglig og sosial berikelse av miljøet. Andre hadde liten oversikt over hvem de stedsuavhengige i deres kommune var. Noen kommuner hadde fasilitetene i orden, både kontorer og fiber, men hadde ikke markedsført dem til denne gruppen. De hadde i stedet tenkt veldig tradisjonelt og forsøkt å motivere hele bedrifter til å flytte til sin kommune. Stedsuavhengig arbeid representerte for dem en helt ny tankegang.

⁴ Prosjektet «Stedsuavhengige arbeidsplasser» har tre faser: Forstudie 2009/2010 (Fase I), år 1 av hovedprosjekt 2011 (Fase II), og år 2-4 av hovedprosjekt 2012-2014 (Fase III). Prosjektet støttes bl.a. av KRD, Troms fylkeskommune og Dyrøy kommune.

Fysisk infrastruktur er ikke på plass i mange små (og større) lokalsamfunn og har stor betydning for utvikling av arbeidsmarkedene. God infrastruktur innebærer også tilgang til velutbygd *digital infrastruktur* med høy kapasitet. Forbedringer i infrastruktur kan bidra til å gjøre et område mer attraktivt. Siden arbeidstakere vurderer pendlermulighetene i sammenheng med flyttebeslutninger, kan dette være avgjørende for bosettingsvalg (Engebretsen og Vågane, 2008). Fysisk tilrettelegging omhandler bygg og vitale serviceanlegg, for eksempel kontorhotell. Videre handler det også om underliggende struktur og rammeverk som kreves for å drive en virksomhet. Det er avgjørende å undersøke og dokumentere forutsetningene som må være til stede for å lykkes. Holdninger, verdier og kunnskap om innovasjon og utvikling av moderne arbeidsliv, er menneskelige faktorer som må sees i sammenheng med fysisk og digital infrastruktur. Ifølge NOU 2011: 3 *Kompetansearbeidsplasser: Drivkraft for vekst i hele landet* trenger vi mer forskning på stedsuavhengig arbeid.

5.2. Hovedfunn i artikkel 2

Det overordnede forskningsspørsmålet i artikkel 2, «Unge fremtidsstemmer i nord», er som følger: Hva sier ungdommer fra Midt-Troms om sin fremtid? I tillegg stilles to underordnede forskningsspørsmål: Hvilke næringer ser disse ungdommene som de viktigste for regionens vekst og utvikling? Hvilke faktorer mener de unge bidrar til og hindrer vekst?

I mine undersøkelser forteller mange unge at de reiser fra sitt hjemsted, primært for utdanning, men også for jobb og andre opplevelser. Dette er naturlig, mens det er et tankekors at så mange sier enten «nei» eller «vet ikke» om de skal flytte tilbake (76 prosent). Nå er det viktig å understreke at mange tenåringer svarer ut fra at de ikke vet noe om fremtiden, og dermed er svarene usikre. Likevel er det en indikasjon som gir grunnlag for refleksjon. Det er ikke bare et problem at det blir færre som kan ta roller og gå inn i nye jobber i Troms, men utfordringen er også tap av kompetanse og innovasjonskraft. Det er alvorlig om unge med høy utdanning i mindre grad vil bruke sin kunnskap i landsdelen.

Nærmere 50 ungdommer har svart på hvilke næringer som har størst vekstpotensial og hva som bidrar til vekst og hva som hindrer vekst. De samme spørsmålsstillinger er rettet til voksne, både politikere og næringsliv. Ungdom og voksne svarer svært likt. Det kan tyde på at også unge i aldersgruppa 13-19 år har god kunnskap om vekstnæringer og hva som hemmer og fremmer vekst i regionen. Samtidig er det interessant at det er lite samsvar mellom hva ungdom anser som vekstnæringer og hva de har tenkt å utdanne seg til. Kun én ungdom har valgt et fremtidig yrke som tyder på at vedkommende vil jobbe i sjømatnæringen. En kan hevde at det er lite korrelasjon mellom den kunnskapen ungdom har skaffet seg og de eventuelle følgene dette får for videre valg.

Vel halvparten av ungdom jeg intervjuet, ønsket å ta utdanning i utlandet. Samtidig som de uttrykte at verden der ute var viktig, påpekte de at hjemstedet også var viktig. «Jeg vil alltid bruke «heim» om plassen jeg vokste opp, selv om jeg planlegger å ta medisintutdanning i utlandet», sier ei jente på 17 år. Lokal tilhørighet og global tilkobling er sentralt for mange. Det er interessant å registrere at ungdommer i Troms snakker uproblematisk om dette. Dette perspektivet kan knytte tematikken i artikkel 1 om stedsuavhengige arbeidsplasser og glokale unge sammen. I forskning viser blant annet Massey (2005) til at ungdommer er en ressurs som henter impulser ute og bidrar til ny kunnskap ved å koble eksterne, globale impulser med lokal identitet.

Vel halvparten av de jeg har intervjuet, uttrykker at de er opptatte av internasjonalisering og vurderer å studere i utlandet. De glokale unge betrakter samhandling med andre land og kulturer som vesentlig i et fremtidsperspektiv. I fokusgruppesamtalene var bærekraft, vekst og ivaretagelse av miljøet viktige utviklingsperspektiver for de unge.

5.3. Hovedfunn i artikkel 3

Problemstillingen i artikkel 3, «Constructive Youth Power in Society Building: Intentions and Realities», er hvordan unge aktører opplever sin egen medbestemmelse og medvirkning i regional utvikling. Noen ganger er det langt mellom ord og handling. Målet med artikkelen var derfor å undersøke dette relasjonsforholdet nærmere.

Spørsmålet som stilles i denne artikkelen er hvordan de unge selv opplever sin politiske rolle generelt, og rollen som medskapende utviklingsaktør spesielt. Vi spør også hva ungdommene selv identifiserer som de svake leddene i samarbeidskjeden med de voksne politikerne. Som bakgrunn for disse spørsmålene drøftes arbeidet med å lage regional næringsplan i regionen, der vi studerer hvordan unge selv opplever å bli involvert og ha medvirkning.

Ytre sett har unge vært delaktige og medvirket i prosessen ved å lage en regional næringsplan. Intensjonene er gode. Ungdomsrepresentanter har deltatt i felles, regionale kommunestyremøter og bidratt i fokusgruppesamtaler med politikere. Ungdom har også frontet arbeidet i media, både i lokalavis, radio og TV. I dybdeintervju med fire aktive ungdommer ble følgende spørsmål stilt: Er alt så «bright and beautiful» som man ved første blick kan få inntrykk av når det gjelder de unges medvirkning i regionen? Svaret er: det er ganske vakkert, tross en del skygger og grå flekker. Men det finnes identifiserbare forbedringspunkter, forhold som ungdommen selv har identifisert. Utsiktene er derfor positive.

Gjennom data har vi fått svar som tilsier at ungdommen har erfaringer og kunnskaper på dette området som avgjort bør få større plass i den offentlige debatten. Vi har lært at det finnes skjulte problemer som bør frem i lyset og at de unge selv må få en bedre talerstol for å fortelle om sine egne erfaringer på dette feltet. Ved å gjøre dette tror vi som forskere også at effekten blir dobbel: De voksne aktørene får på den ene siden større relasjonsforståelse som vil kunne skape større kunnskap, ydmykhet generelt og toleranse for ungdommelige meninger og beslutningsforslag spesielt. På den andre siden vil de unge, ved å bli invitert inn i verdsettende fortellerrom (Skrøvset og Tiller, 2015) øke sine kunnskaper og innsikter og slik bli sterkere og mer «empowered» gjennom sine egne fortellinger.

Det er også et positivt signal for en større ungdomsgruppe regionalt, når denne gruppen kan oppleve lokalsamfunnet som mer inkluderende. På tross av identifiserte, negative holdninger hos noen av de voksne til de unges medvirkning i

næringsplanarbeidet, er det mange som støtter opp og heier frem ungdomsdeltakelse både i lokalpolitikken generelt og i næringsplansammenheng spesielt. Den gjensidige læringen synes også å bli sterkere gjennom erfaring, og læringen vokser når partene får bedre kjennskap til hverandre over tid.

Målene fra et regionalt og tverrfaglig politisk miljø i regionen med å involvere ungdomsrepresentanter, har vist seg å være kloke tanker som langt på vei er realisert på en god måte. Det satte i gang positive læringsprosesser som tok ungdommen med på en viktig samfunnsreise. Dette arbeidet skapte nytt mot hos unge. Vi mener det er gode empiriske, så vel som teoretiske, holdepunkter for å si at virksomheten i prosjektet også forsterket ungdommens maktposisjon i samfunnet. Gode empowerment-prosesser har uten tvil gjort seg gjeldende for de unge i denne regionen. Disse positive kreftene tror vi vil ha langsiktige positive utviklingskonsekvenser, både for ungdommene selv som har opplevd gleden av ekte politiske medvirkning, og for samfunnet som helhet. Vi tror at både ungdommen selv, og samfunnet som de er en del av, kan nå langt når politikken strekker seg etter målene om genuin medvirkning og lar de unge få reell og synlige medinnflytelse.

6. Oppsummering og konklusjon

Greta Thunberg startet en liten aksjon som viser seg å bli en stor bevegelse langt ut over landegrensene. En aksjon basert på lokal ungdomskraft, får global betydning. Den unge aktivisten er tildelt mange utmerkelser og priser i 2019 for sitt engasjement. I mars 2019 kåret Expressen (en svensk sentrum-høyre-orientert dags- og tabloidavis, grunnlagt i 1944) henne til *Årets kvinne*. Thunberg ble tildelt den internasjonale miljøprisen, *Rachel Carson-prisen*, 22. mars 2019. Sammen med Natur og ungdom mottok hun *Fritt Ords Pris* i 2019, og sammen med bevegelsen *Skolestreik for klima* har Thunberg mottatt *Amnestys samvittighetspris*. Videre ble Thunberg nominert til *Nobels fredspris* for 2019 og i desember 2019 kåret Time Magazine 16-åringen til *Årets person* i 2019, med undertittelen på forsiden «The Power of Youth». Greta Thunberg er den yngste som noensinne får denne utmerkelsen. Dette er sterke indikasjoner på betydningen av hennes engasjement og arbeid.

I vårt land ser vi at klimasaken bidrar til større engasjement blant unge. Valgforsker Johannes Bergh ved Institutt for samfunnsforskning (ISF) i Oslo og professor Jacob Aars ved Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap ved Universitetet i Bergen (2019), hevder at klimasaken var en viktig årsak til at flere unge nå engasjerer seg i politikk. Langt flere unge i Norge stemte ved lokalvalget i 2019 enn i 2015. Valgdeltakelsen blant førstegangselgere var 10 prosentpoeng høyere i lokalvalget i 2019, enn for fire år siden (SSB, 2019). Det er blant de unge under 30 år at vi finner den desidert største økningen i deltakelsen sammenlignet med forrige lokalvalg. Sterkest er økningen blant de yngste førstegangselgerne i alderen 18-21.

Engasjement for saker som har betydning for ungdom er ei forutsetning for å hente fram ung drivkraft, eller i alle fall en sterk faktor for at den tas i bruk. Gjennom forskningsarbeidet har jeg møtt unge aktører som oser av optimisme, pågangsmot og fremtidstro. I dette ligger potensialet for den gode medvirkningen i stedsutvikling. Imidlertid er det en skjør balanse mellom påvirkning og makt på den ene siden, og avmakt på den andre siden. Avmakt er det motsatte av makt. Det er å være maktesløs og ikke ha innflytelse på sin egen livssituasjon. Man er handlingslammet og hjelpeløs i

forhold til andre som kan ta beslutninger som får konsekvenser for ens eget liv. Unge i min forskning gir uttrykk for at de ønsker å påvirke fremtidig utviklingen i samfunnet.

I vår nordlige landsdel vil mangel på kompetanse og arbeidskraft være to av de største utfordringene i tiden som kommer. Demografiutviklingen, med færre folk i distriktene og ei stadig eldre befolkning, krever ei omstilling der gårsdagens løsninger sannsynligvis ikke er svaret på fremtidens utfordringer. Dette er et sentralt omdreiningspunkt i avhandlingen. Ung medvirkning kan være en viktig strategi for ei god utvikling. Slik jeg ser det, er mitt arbeid satt inn i en kontekst som omhandler sentrum og periferi. Sentralisering har foregått og foregår på mange plan. Det er et uttalt politisk ønske om effektivisering og bedre kvalitet på offentlige tjenester. Vi ser en geografisk segregering, der sosial ulikhet mellom sentrum og periferi øker, i flere henseender. De «ressurssterke», de med høy utdanning og god økonomi, akkumuleres i byene (Aasjord, 2019). Endringer i bosettingsmønsteret har foregått lenge. Det er heller ikke et særtrekk bare i nord. Helt siden industrialiseringen begynte på 1800-tallet har folk flyttet fra landsbygda til byer og tettsteder.

For det første er det en intensjon i denne avhandlingen å sette relevante spørsmålstillinger i denne konteksten på dagsorden. For det andre er det viktig å gi innspill til den offentlige debatten som knytter seg til fremtid og ei god utvikling i nord. Og for det tredje er det et ønske om å peke på grep som kan bidra. I diskusjonen løftes tre sentrale, mulige utviklingsstrategier frem. Skal unge få tildelt en rolle som medskapende utviklingsaktører der de bor og vokser opp, kreves at ny kunnskap om formell og reell ungdomsmedvirkning får innpass og gjennomføres systematisk. I en relasjonell tilnærming til stedsutvikling, kan unge også medvirke etter at de er flyttet fra sitt hjemsted, altså stedsuavhengig. Det er ikke en motsetning mellom det lokale og globale, og derfor kan en forståelse av globalitet ha betydning. Når unge har reell medvirkning der de er medskapende utviklingsaktører til steder de har tilknytning til, kan ungdomsforskerperspektivet være en mulig utviklingsstrategi. De tre utviklingsstrategiene som løftes frem, er fremkommet gjennom teori og empiri.

Ungdomsmedvirkning som utviklingsstrategi

Det er forskjell på formell og reell medvirkning av unge. Mine funn viser at mange unge opplever at de har medvirkning, men da mer av en formell karakter. Den reelle innflytelsen er ikke like enkel å oppnå. Den legitime medvirkningen har, i tillegg til å være formell, også en komponent av tillit i seg. Å gi unge tillit, fordrer en anerkjennelse av at de har noe viktig å bidra med.

I 2012 var det mange kommuner i nord som ikke hadde et formelt organ for ungdomsmedvirkning, f.eks. ungdomsråd. I Troms manglet hver tredje kommune ungdomsråd, og i tillegg fungerte ungdomsrådene svært ulikt hva gjelder organisering, forankring og gjennomslagskraft. Noen ungdomsråd hadde møte- og talerett i politiske utvalg, men få kommuner hadde på plass godtgjørelse for arbeid i ungdomsråd, slik andre utvalg i kommunen fikk. Dette har endret seg de siste 4-5 årene. I 2019 hadde de fleste kommuner i Troms et formelt ungdomsråd på plass, og fra 2019 trådte ny kommunelov inn der enhver norsk kommune pålegges å ha organ for ungdomsmedvirkning. Med andre ord, så kan en si at lovverket i stor grad i dag hjemler en formell medvirkning av unge. I min forskning gir imidlertid flere unge uttrykk for at de opplever formell medvirkning, men at dette ikke er det samme som reell innflytelse. Ordet flere bruker er «kvasimedvirkning» som ifølge Hart (1992) kan være en presis betegnelse. I artikkel tre, *Constructive Youth Power in Society Building: Intentions and Realities*, er det nettopp dette som er undersøkt. Som forskere har vi fått svar som tilsier at ungdommen har erfaringer og kunnskaper på dette området som avgjort bør få større plass i den offentlige debatten. Vi har lært at det finnes skjulte problemer som bør frem i lyset og at de unge selv må få en bedre talerstol for å fortelle om sine egne erfaringer på dette feltet. Ved å gjøre dette tror vi også at effekten blir dobbel: De voksne aktørene får på den ene siden større relasjonsforståelse, som vil kunne skape større ydmykhet generelt, og toleranse for ungdommelige meninger og beslutningsforslag spesielt. På den andre siden vil de unge, ved å bli invitert inn i verdsettende fortellerrom (Skrøvset og Tiller, 2015), øke sine kunnskaper og innsikter og slik bli sterkere og mer «empowered» gjennom sine egne fortellinger.

Giddens (1991) definerer emancipatorisk politikk som en generell livsanskuelse som fremfor alt forsøker å befri individer og grupper fra tvang som påvirker deres livsmuligheter i en uønsket retning. Denne teorien berører også ungdomsrepresentanters medvirkning i samfunnslivet. Etablerte politikere som vegrer seg, og som ikke ønsker involvering fra ungdom, tar, ifølge Giddens, politikken i en uønsket retning både lokalt, regionalt og nasjonalt. Å ta med grupper som tidligere ikke har vært prioritert eller representert i planprosesser som påvirker fremtidig arbeidsliv i en region, oppleves svært positivt fra ungdomsrepresentantenes ståsted. Det er også et positivt signal for en større ungdomsgruppe regionalt, når denne gruppen kan oppleve lokalsamfunnet som mer inkluderende. På tross av identifiserte, negative holdninger hos noen voksne til unges medvirkning i næringsplanarbeidet, er det mange som støtter opp og heier frem ungdomsdeltakelse, både i lokalpolitikken generelt og i næringsplansammenheng spesielt. Den gjensidige læringen synes også å bli sterkere gjennom erfaring, og læringen vokser når partene får bedre kjennskap til hverandre over tid.

Forskriften, som er utarbeidet etter ny kommunelov, er kalt «forskrift om medvirkningsordningen» (KMD, 2019). Medvirkningsordningen gjelder tre grupper; ungdom, eldre og personer med funksjonsnedsettelse. Premisset i forskriften er at unge bruker mange av kommunens tjenester og ofte er underrepresenterte i demokratiske fora. Derfor er det viktig at lokale myndigheter lytter til hvilke ønsker og behov denne gruppa innbyggere har i alle saker som gjelder dem. Forskriften presiserer at rådene har rett til å uttale seg om alle typer saker som gjelder unge. Kommunestyret kan videre gi ungdomsrådene myndighet til å fordele bevilgninger. Det er i dag mange eksempler på kommuner som har gjort nettopp det. Kåfjord, Kvænangen, Lenvik, Lyngen, Nordreisa, Skjervøy og Storfjord kan være eksempler på kommuner i Troms som går i front på dette feltet. Ungdomsrådene kan også få møte- og talerett i folkevalgte organer. Målet er at unge skal ha en reell mulighet til å påvirke.

For i større grad å sikre reell medvirkning, har departementet besluttet å utarbeide en veileder for medvirkningsordning for ungdom. Intensjonen i dette, slik jeg oppfatter det, er nettopp at kommuner trenger mer støtte for å gå fra formell til reell medvirkning. Departementet har derfor understreket betydningen av at kommunene etablerer rutiner som sikrer at rådene får sakene på et så tidlig tidspunkt i saksbehandlingen at uttalelsene deres kan påvirke utfallet av saken. Kommunene har, ved å legge til rette for lovpålagt medvirkning, fått tilgang på unge som ressurs i utviklingsarbeidet. Ikke bare de som er bofaste, men også de som føler at de hører til.

Stedsuavhengig tankegang som utviklingsstrategi

En stedsuavhengig tankegang har minst to sentrale perspektiver på hvordan steder endres. Det første perspektivet handler om hvordan de som bor eller har fysisk tilknytning til et sted, medvirker til positive endringer. En kommune som tilrettelegger for stedsuavhengige arbeidsplasser, har potensialet for at flere kan velge å bo og jobbe der. Dette bidrar til både å rekruttere og beholde kompetanse i nord (Storvoll og Espenes, 2013). Det andre perspektivet handler om de som ønsker å bidra til utvikling av stedet selv om de ikke bor der. Når et sted blir mer transparent, kan impulser utenfra i enda større grad påvirke sted og stedsutvikling. For begge perspektivene er en velutbygd, digital infrastruktur avgjørende. Selv om en stedsuavhengig tankegang omhandler alle aldersgrupper, er den unge generasjonen - ofte kalt «de digitalt innfødte» (Rolstadås m.fl., 2017) - en generasjon som i større grad vil jobbe digitalt, være glokale og dermed et produkt av en stedsuavhengig tankegang.

Det første perspektivet handler om tilknytning til et sted, hovedsakelig til stedet der en vokser opp, men også et sted en av andre grunner har et relasjonelt forhold til. Steder blir ikke lengre ensidig forstått ut fra en statisk forståelse, men i større grad i en relasjonell kontekst. Mennesker bidrar til at steder endres, vedlikeholdes og gjenskapes (Aure m.fl, 2015; Berg, m.fl., 2012; Gustafson, 2006). Også unge med tilhørighet har makt til å forme steder. Der en bor, oppholder seg, har sin skolehverdag eller jobb, der starter utviklingsprosesser. En vil være aktør i utvikling av stedet også etter at en flytter. Det andre perspektivet handler om hvordan steder påvirkes og endres av

globale impulser. Økt mobilitet i verden, teknologiutvikling og flyt av mennesker, produkter og ideer, påvirker steder og samfunnsmessige fenomen på nye måter. Med disse to perspektivene som fundament, åpnes forståelsen for at ending av steder ikke bare skjer av de som bor eller har fysisk tilknytning til stedet, men også av impulser utenfra. Det er sannsynlig at unge som gis innflytelse og medvirkning på prosesser og utvikling av stedet i sin oppvekst, i større grad ønsker å bidra også etter at de eventuelt har flyttet. I en flerstedstilknytning vil mange av oss i fremtiden både ha identitet og tilknytning til flere steder. Dermed er det viktig å utvikle et sterkere samspill mellom fastboende, de som har hytter der, «second homes» (Slätmo m.fl., 2019), og de som «bare» har en identitetstilknytning til stedet. Summen av aktører som bidrar til stedsutvikling vil dermed være mange flere enn de som har sitt postnummer der.

Begrepet stedsuavhengig er et relativt nytt begrep, og et begrep som i større grad i dag har fått innhold. Ord er makt. Særlig når vi introduserer nye begreper for å beskrive utvikling, prosesser eller metoder som mangler god språksetting. Dette handler ikke bare om å finne gode begreper for å ramme inn nye tankemåter. Det handler om en ny forståelse for hvordan læring og arbeid foregår i en global verden der teknologien langt på vei har opphevet tradisjonelle grenser. Både debatten og begrepsapparatet bør ha et demokratisk preg, i den forstand at den likestiller sentrum og periferi. Begrepet «stedsuavhengig arbeid» antyder ikke noe fjern(arbeid) eller de(sentralisert), det gjør det også til et begrep man ikke forbinder med periferien. Økt mobilitet i verden, mer oppmerksomhet på flyt av mennesker, produkter og ideer og mer intense globaliseringsprosesser, har i mange år vært brukt for å studere samfunnsmessige fenomen på nye måter. Mange unge flytter for å ta utdanning og kan da både bo på flere plasser og oppleve tilhørighet til mer enn ett sted. Nærmere 50 % av de unge som jeg har intervjuet, ønsker å studere eller ha arbeidsopphold i utlandet. Denne type perspektiv innebærer også at man kan ha flere og parallelle identiteter, og de kan også være til dels motstridende. Et argument for å fokusere på flerstedstilknytning (Munkejord, 2009) er det faktum at det åpner for andre måter å forstå samhandling mellom forskjellige steder en har tilknytning til. Massey (2005) legger til grunn et relasjonelt og dynamisk stedsbegrep som fremhever at steder skapes gjennom

forbindelser, bevegelser og praksis. En ny generasjon vil ta i bruk teknologi, både i utdanning, læring og arbeid, på andre måter enn tidligere. I dette ligger et stort potensial for at unge vil kunne medvirke på nye måter i stedsutvikling i fremtiden. Når det lokale og globale smelter sammen, skapes en helhetlig forståelse av at det ikke er enten det lokale eller det globale; unge mennesker ønsker både å ha lokal identitet og samtidig være verdensborgere. I forskning viser blant annet Massey (2005) til at ungdommer er en ressurs som henter impulser ute og bidrar til ny kunnskap ved å koble eksterne, globale impulser med lokal identitet.

Kommuner som tilrettelegger for stedsuavhengige arbeidstakere, vil kunne tiltrekke seg nye innbyggere. I avhandlingen har det, paradoksalt nok, vist seg at *sted* er viktig for de som jobber *stedsuavhengig*. For noen jobber kan en velge hvor en vil bo, og da ta jobben med på flyttelasset. For at kommuner skal lykkes er det minst tre fruktbare innfallsvinkler for å forstå - og hente ut - potensialet i stedsuavhengig arbeid; den individorienterte – arbeidstakerorienterte, den kompetanseorienterte – arbeidsgiverorienterte og den fysisk orienterte – stedsorienterte.

Den individorienterte innfallsvinkelen har fokus på det mobile mennesket, som behersker digitale verktøy og som ønsker å ta jobben med seg på flyttelasset, eller skaffer seg ny jobb som løses stedsuavhengig. Funn i studien viser at mange enkeltmennesker er i modus for å flytte på seg, og ta jobben med seg på flyttelasset, om barrierene bygges ned. Den kompetansen de besitter kan både arbeidsgivere og steder (kommuner) appellere til ved å legge bedre til rette for stedsuavhengig arbeid.

Den kompetanseorienterte innfallsvinkelen ser på arbeidsgivers behov for leveranse av tjenester og kompetanse, uavhengig av bostedet til den som yter tjenesten. Mange arbeidsgivere har investert tid og økonomi i oppbyggingen av kompetanse hos de ansatte. Det medfører et stort tap å miste denne. Derfor er det viktig å beholde nøkkelmedarbeideres kompetanse, men da fra en annen lokasjon. Denne åpne holdningen kan vise seg å bli svært lønnsom for bedrifter som er avhengige av nøkkelmedarbeideres kompetanse.

På mange steder er det ikke alltid egnede lokaler eller miljøer som den stedsuavhengige arbeidstakeren kan flytte inn i. Derfor er det tredje fokuset - den fysiske orienterte innfallsvinkelen - på hvilken tilrettelegging som må til i vertskapskommunen for at stedsuavhengige arbeidstakere skal kunne utføre arbeidet på distanse. For mange arbeidstakere er det avgjørende å komme inn i et arbeidsfellesskap. Mindre og større kommuner, som har et godt utbygd fibernett, kan dermed høste gevinster av det.

Det er gjort lite forskning både på stedsuavhengig arbeid og erfaringer med denne arbeidsformen fra nordområdene. I Norge er det høy grad av mobilitet blant arbeidstakere med høyere utdanning. Slik omstilling av jobber og mennesker kan føre til omstilling av lokalsamfunn og at det økonomiske tyngdepunkt forflytter seg geografisk. Funn i studien (Storvoll og Espenes, 2013) indikerer at både arbeidstaker og arbeidsgiver ser muligheter i stedsuavhengig arbeid som en utviklingsstrategi. For arbeidsgiver er både det å beholde og rekruttere kompetanse avgjørende. For arbeidstakeren er gevinsten muligheten å bo der man vil.

Ungdomsforskere som utviklingsstrategi

Unge vil bidra, men er utålmodige og ønsker handling. I løpet av forskningsarbeidet, er det blitt tydeligere at det ikke er nok med formell tilrettelegging av medvirkning. Det kreves forståelse, kunnskap og metodisk tilnærming for at *reell* medvirkning av unge skal finne sted. Skal unge få tildelt en rolle som medskapende utviklingsaktører der de bor og vokser opp, kreves at ny kunnskap om formell og reell ungdomsmedvirkning får innpass.

Metodisk har denne avhandlingen beveget seg fra en første fase der jeg inntok en tradisjonell forskerrolle. Etter hvert utviklet forskerrollen seg i større grad over i en aksjonsforskerrolle. For meg ble det viktig og riktig, ikke minst for at det kunne åpne for at unge kunne bli hørt, f.eks. i planprosesser. Jeg erfarte at unge lettere tildeles en legitim plass som medskapere i aksjonsforskning. Når unge slik fikk innta aktørrollen, mener jeg å se konturene av ungdomsforskerrollen. En sentral målsetting med

aksjonsforskning er å skape felles lærings- og refleksjonsprosesser som involverer både forskere og praktikere (McNiff, 2017). Aksjonsforskning forstås da som en type intervenserende og konstruerende forskning hvor en forsker sammen med aktørene (Bjørndal, 2004). I mitt arbeid har jeg erfart at mange unge trives i en proaktiv utviklingsaktørrolle der de medvirker til handling. Forskning hvor en lykkes med nye løsninger, vil gi forskningsbidrag som er viktigere enn alle de mislykkede løsningene en avdekker underveis. Aksjonsforskning vil i større eller mindre grad være en forhandlingsprosess hevder Eilertsen (2004) mellom etablerte mønstre og det nye, med forskerne som meklere. Slagstad m. fl. (2003) hevder at forskere ikke bare kan innhente data, men en må gå inn i forpliktende samarbeid og dele kunnskapen. Å la unge få være en del av det forpliktende samarbeidet, skaper endring. Galtung (1977) har også poengtert at samfunnsvitenskapene ikke bare må kartlegge sosiale fenomener, men også bidra til å endre samfunnet til det bedre.

Aksjonsforskerrollen intervenserte på en slik måte med ungdom at de i større grad ble medskapende utviklingsaktører. I artikkel to og tre brukes flere metodiske tilnærminger som nettopp ivaretar de unge stemmene; unge utfordres gjennom verktøy og metoder for å hente frem erfaringsbasert kunnskap. Opplevelsen av å få anerkjennelse for hva en selv har lært og hva som er viktig å ta med videre, bidrar til medskapning. Når ungdom videre erfarer at synspunkter de har, nedfelles i planverk på lik linje med innspill fra voksne aktører (Storvoll, 2017), bekreftes verdien av unges synspunkter. Et annet eksempel er når en regional næringsplan lages der unge har sine innspill i SWOT-analyse, og disse innspillene kommer med i den ferdige versjonen. Disse eksemplene kan illustrere hvordan forskningsmetodikken beveger seg over i en konstruerende fase som har trekk av aksjonsforskning (Jakhelln, 2004). Samtidig, og da fra de unges ståsted, synliggjøres det at metodikken kan bidra til reell medvirkning. Ungdom er med å konstruere en plan for utvikling av egen region. En slik form for medskapning tenderer til å karakter av ungdomsforskning.

Jeg vil løfte fram to dagsaktuelle, nye medvirkningsprosesser, der unge får en viktig, legitim rolle i utviklingsarbeid. De unge settes i førersetet for å finne de beste,

fremtidige løsningene. Slik jeg ser det, er dette innovasjoner som vi i liten grad har sett eksempler på tidligere i offentlig forvaltning. Det første eksempelet er fra nasjonalt nivå der regjering oppretter *ungdommens distriktspanel* (KMD, 2019). Ungdom i alderen 14 – 23 år skal gå i front for å finne svar for fremtidens distriktpolitikk. Innen utgangen av 2019 skal sammensetningen av ungdomspanelet være klart. I Granavolden-plattformen sa regjeringspartiene at de vil:

"Sette ned et ungdomspanel som skal gi råd til regjeringen i aktuelle saker som for eksempel integrering, psykisk helse og frafall i videregående skole."

I praksis blir det flere ungdomspanel, og *ungdommens distriktspanel* er det første. Panelet er forankret Stortingsmelding 5 (2019-2020), Levende lokalsamfunn for fremtiden. Deltakarene i *ungdommens distriktspanel* blir satt sammen av en representant for hvert av de nye fylkene utenom Oslo, og skal representere stor bredde både i kjønn, bakgrunn og interesser. Disse ti ungdommene skal hente inn forslag fra ungdom i Distrikts-Norge, bearbeide de og gi ti råd til regjeringen våren 2021.

Det andre eksempelet er ei satsing i nord der 100 unge stemmer mellom 18-34 år, som bor i Nord-Norge og har et brennende engasjement for hvordan landsdelen bør utvikles, skal lage en *ungdommens perspektivmelding*. Regjeringen ønsker hjelp til å lage en nordområdemelding som også er *ungdommens nordområdemelding*. Dersom landsdelen skal være en attraktiv region, må de som skal bo og leve i regionen i fremtiden være med å forme den. Begge disse satsingene setter de unge i en ny frontposisjon som sentrale medskapende utviklingsaktører.

Ungdomsforskere er ikke et nytt begrep. Ideen til ungdomsforskere oppsto i Helsingborg kommune i Sverige på slutten av 90-tallet. Under ledelse av professor Tom Tiller startet kommunen opp et nytt prosjekt med 50 elever fra ungdomstrinnet, samt den videregående skolen (Tiller, 2006). Prosjektet fikk uventet gode resultater i form av sterkt engasjement i en rekke egendefinerte forskningsprosjekter fra ungdommene, prosjekter som fanget lokal og nasjonal medieinteresse. Blant annet

forsket ungdommene på dop og narkotika blant sine medelever, og kom opp med resultater som til dels sjokkerte skolen og kommunen.

I 2008 startet Lysekil i Sverige en større prosess med ungdomsforskere der verdsettende ledelse og forming av fremtidskommunen sto sentralt. Flere kommuner i Norge, f.eks. Rennesøy, Harstad og Dyrøy, som alle har jobbet med unge og lederopplæring av kommuneorganisasjonen, ble en del av dette nettverket i 2010.

Erfaringene fra dette tidligere arbeidet med ungdomsforskere i Sverige, har gode resultater i reell ungdomsmedvirkning. For det første økte det pedagogiske og politiske engasjementet blant ungdommene. For det andre ble unge aktive aktører, der de ble kommunale medhjelpere til ordfører og rådmann og ledelse ellers i kommunen. Og sist, men ikke minst: Skoleresultatene for de deltagende ungdommene gikk markant opp (Tiller, 2006). Lysekils ledelse har i flere sammenhenger understreket verdien av sine nye, unge ambassadører, som bygger sine forslag på egenprodusert og forskningsbasert kunnskap og viten, og ikke bare på synsing og meningsfragmenter. Ungdomsforskerne i Lysekil ble rekruttert i nært samarbeid med den videregående skolen i kommunen og fikk et betydelig mandat med direkte linje til ordfører og rådmann, samt fast, sentralt kontor med datautstyr m.m. på rådhuset. En rekke spennende prosjekter ble forsket frem av dem selv gjennom varierte metoder som spørreskjema, forskning i felt, intervju m.m.

I Midt-Troms har ungdom i mer enn ti år hatt en sentral rolle i gjennomføring av Dyrøyseminaret, ungdom har medvirket i tre felles kommunestyremøter i Midt-Troms regionens og også i arbeidet med å utvikle en felles regional næringsplan. Ungdom er tildelt reelle roller, de er likestilte aktører i innspillfasen og det viste seg at media, både avis og TV var svært interesserte i synspunkter og refleksjoner fra de unge.

For å lykkes videre i reell medvirkning, der unge har en medskapende aktørrolle, må ei sterkere tilrettelegging skje. Ungdommene som deltar vil få kurs/skolering i forskning,

⁵ Ungdomsrepresentanter fra alle 8 kommunene i Midt-Troms har bidratt.

prosjektarbeid, dokumentasjonsarbeid, publisering, digitale verktøy og internasjonalisering. Disse temaene samsvarer godt med fagfornyelsen som innføres i norske skoler f.o.m. høsten 2020. Alle læreplanene fornyes både i grunnskole og videregående skole. Tverrfaglige tema som skal prioriteres i alle fag der det er relevant, indikerer at noe av dette arbeidet kan integreres i skolen. De tverrfaglige temaene er *demokrati og medborgerskap, bærekraftig utvikling og folkehelse og livsmestring*.

Det er håp! Fra ord til handling

Greta Thunberg som ung påvirker ble nevnt innledningsvis i avhandlingen. Den linken jeg lager mellom henne og ungdommen jeg har hentet empirien fra, handler om ung energi og driv, en uforløst og uutnyttet kraftkilde. Reell medvirkning fordrer at unge ikke bare opplever at de kan påvirke, men også *hvordan* de kan gjøre det. Det er avgjørende at piloter går i front, at modeller utvikles og at unge ser mulighetsrom. Greta Thunberg går i front. Hennes engasjement for klimasaken, har vist seg å inspirere mange unge til at det nytter å påvirke for endring. Den unge aktivisten ble kjemperedd på samme måte som mange unge. Måten å møte det på var for Greta Thunberg handlingskompetanse – et ønske om å bidra, gjøre noe. Flere påpeker Greta Thunbergs unge alder, og at hun umulig kan besitte tilstrekkelig kunnskap om klimaforskning til å uttale seg som hun gjør. Og andre mener hun er et nyttig redskap for voksnes interesser. Dette mener jeg er overførbart og gjenkjennelig for unge som ønsker handling og endring på mange felt, også i nord. Imidlertid så hyller anerkjente norske klimaforskere Thunberg, for så vel engasjementet og gjennomslagskraften, som for sin korrekte omgang med forskningen. Tore Furevik, direktør ved Bjerknessenteret for klimaforskning (2019) sier at Greta Thunbergs uttalelser baserer seg på fakta. Hun har åpenbart lest rapportene fra FNs klimapanel, og bedriver faktabasert formidling.

Har så ungdommen tilstrekkelig med kunnskap for demokratisk påvirkning gjennom deltakelse på bred front? Jeg har blant annet undersøkt dette på området næringsliv. I mitt arbeid er konklusjonen at unge har god kunnskap om næringer i nord. Nærmere 50 ungdommer har svart på hvilke næringer som har størst vekstpotensial og hva som

bidrar til vekst og hva som hindrer vekst. Det er rettet samme spørsmålsstillinger til voksne, både politikere og næringsliv. Ungdom og voksne svarer svært likt. Det kan tyde på at også unge i aldersgruppa 13 -19 år har god kunnskap om vekstnæringer og hva som hemmer og fremmer vekst. Kunnskapsmangel som argument synes derfor ikke å være holdbart for ikke å inkludere de unge i demokratisk arbeid generelt og næringspolitisk arbeid spesielt.

Det nye er at ungdommen snakker til de eldre som styrer. Greta Thunberg kritiserer verdens ledere for at det ikke skjer noen ting. Verdensledere har møttes årlig i godt over 20 år, både i FN og klimatoppmøter, men utslippene har bare fortsatt å øke. Furevik (2019) uttaler at han har stor forståelse for at ungdommen er utålmodig og at Greta Thunberg er genuint bekymret. At veldig mange på kloden får det verre som følge av klimaendringer, er også et faktum, sier forskeren.

Det er mange voksne som ikke ønsker å bli belært av tenåringer: Dette gjelder Greta Thunberg på 16 år og mange andre ungdommer på hennes alder både i Norge og i andre land. Nærkontakt med ung entusiasme representerer derfor både muligheter og problemer, sett fra voksenperspektiv. I mitt avhandlingsarbeid har jeg lært at ung drivkraft i nord også har ambivalens i seg, og at det unge potensialet er avhengig av sosiale kontekster som åpner opp, slik at kraftreservene blir til viktig driv i samfunnsutviklingen.

Videre viser forskningsarbeidet at det nytter, og at denne unge drivkraften i økende grad preger utviklingsarbeidet. Dette gir fremtidshåp.

7. «Å ta tak i gnistene» – bidrag og implikasjoner til videre forskning

Medvirkning av unge i stedsutvikling er et stort forskningsfelt. Gjennom mitt arbeid ser jeg behov for mer kunnskap og forskning for fremtidige grep. Nordområdene og næringsutvikling bør være sentrale referanser i videre forskning, der naturressurser, bærekraft og miljø bør vektlegges. Den politiske debatten om hvordan den nordlige landsdelen skal utvikles, er sterk og polarisert. Debatten aktualiseres blant annet gjennom kommune- og regionreform, større og robuste enheter, tjenester nært folk og ikke minst befolkningsutvikling. Statistisk Sentralbyrå, med såkalte regionale fremskrivninger slår fast at bosettingsmønsteret de neste årene blir preget av forgubbing. Forventet levealder vil stige, og det mest bekymringsfulle er at det vil skje samtidig som barnefødsler og innvandring reduseres.

Fremtidig forskning må bidra i denne konteksten, både uavhengig av politiske føringer, men også komplementært og integrert slik at gode politiske vegvalg kan skje.

Forskning på hvordan unge samhandler og kan bidra stedsuavhengig er fremtidsrettet. Unge, også fra den nordlige landsdelen, vil i større grad ha flerstedstilknytning der de kan bidra i stedsutvikling stedsuavhengig. Unge mennesker skal, som generasjoner tidligere, gjøre selvstendige valg for egen fremtid. Gjennom teori og empiri, ikke minst i fokusgruppesamtaler og intervju med unge i Troms, ser jeg flere mulige nye forskningsområder der unge kan medvirke. Ny teknologi, bredbånd og annen organisering av arbeidslivet, gjør det mulig å løse en rekke arbeidsoppgaver stedsuavhengig. For mer enn 50 år siden snakket samfunnsforskerne om at det fremvoksende utdanningssamfunnet ville produsere mobile verdensborgere som gradvis erstattet folk med lokal orientering. Globalisering påvirker ikke bare utdanning, men den teknologiske utviklingen har gjort det stadig enklere å flytte mennesker, ideer, kapital og varer.

I fokusgruppesamtalene var bærekraft, vekst og ivaretagelse av miljøet viktige utviklingsperspektiver for de unge. Svært mange unge i Troms er opptatte av internasjonalisering. Mange gir uttrykk for at de vurderer å studere i utlandet. De globale unge betrakter samhandling med andre land og kulturer som vesentlig i et fremtidsperspektiv. Det er gjort lite forskning på demokratisk deltakelse og innflytelse fra unge i nærings- og lokalsamfunnsutvikling (Frøyland, 2011). Kvalitativ forskning der unge er sentrale bidragsytere, vil kunne gi ny kunnskap i planlegging, strategier og utviklingsarbeid for fremtid, både i Troms og landsdelen. Unge vil delta, de vil påvirke og de ønsker reell medinnflytelse.

Avhandlingen viser at unge aktører i regionen ikke blir hørt og sett på samme måte som voksne politikere. Kvasimedvirkning er en mer dekkende benevnelse enn reell medvirkning og innflytelse. Ungdommen har erfaringer og kunnskaper som avgjort bør få større plass i den offentlige debatten. Vi har lært at det finnes skjulte problemer som bør frem i lyset og at de unge selv må få en bedre talerstol for å fortelle om sine egne erfaringer på dette feltet.

Medbestemmelse er mer enn å lytte til hva de unge er opptatte av. Medvirkning består av to uavhengige, men samtidig innbyrdes avhengige prosesser, nemlig økt deltakelse og innflytelse. Medvirkningsarenaer på samfunnsnivå handler om å gi barn og unge mulighet for å påvirke beslutninger, om og i, lokalsamfunn og nærmiljø. Flere forskere (Winsvold & Falck, 2011; Frøyland, 2011) viser til at unge har lite direkte påvirkning i offentlige medvirkningsprosjekter og i lokalsamfunnsutvikling. Å gjøre grep der unge i større grad, også sammen med etablerte forskere, bidrar i prosesser og planer for utvikling av sin region, kan være ei mulighet for innflytelse, eierskap og sterkere tilhørighet som kan vise seg viktig for fremtiden i hele landsdelen.

Oppsummert viser jeg til tre perspektiver. For det første er det viktig å forstå hvordan forskning har gitt ny kunnskap om utvikling av steder. Små og større steder kan også endres ved at de betrakter globale ungdommer som en ressurs som henter impulser ute og bidrar til ny kunnskap ved å koble eksterne, globale impulser med lokal identitet.

For det andre synes det som et godt grep i den videre forskningen å gi aksjonsforskning en større plass. Ved å stille konstruktive forskningsspørsmål og bevege seg over i det en kaller det konstruktive forskningsparadigme, vil unge få nye sjanser til å være aktører og aktive medspillere i samfunnsutviklingen på nye måter. Og for det tredje bør unge få større reell innflytelse i lokalsamfunnsutviklingen der de bor.

8. Epilog

Min forskning har en intensjon om å bidra med innspill i den offentlige debatten om unges medvirkning i stedsutvikling. Gjennom teoretisk forståelse og empiriske funn, mener jeg at unge ikke bare skal gis formell medvirkning. Hvis unge får reell påvirkning av egen fremtid, vil distrikts-Norge kunne få ei sterkere og bedre utvikling.

Da siste innspurt på avhandlingen ble lagt, fikk undertegnede en telefon fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Distriktsmeldingen, Stortingsmelding nr. 5, 2019–2020 - Levende lokalsamfunn for fremtiden (KMD, 2019), skulle legges frem i Midt-Troms. Meldinger fra departement legges frem med jevne mellomrom. Det spesielle i denne forespørselen var ønsket om ungdomsmedvirkning.

Det er sannsynligvis sammensatte grunner for at en velger region Midt-Troms for å legge frem Distriktsmeldingen. Tre argument ble formidlet fra kommunal- og moderniseringsdepartementet i dialogen. For det første ønsket en å legge frem en slik Stortingsmelding utenfor storbyene. For det andre er det interessant at regionen har gjennomført samhandling mellom heterogene nettverk som blant annet har resultert i en regional næringsplan. Både politikere, næringslivsledere, administrative ledere i offentlig sektor og ungdom har sammen medvirket i prosessen. Og for det tredje er minister Monica Mæland opptatt av å få innspill fra ungdomsgruppen og ba derfor om at 10 engasjerte ungdommer fra regionen kunne delta i en dialog.

Kommunal- og moderniseringsminister, Monica Mæland, kom til Midt-Troms 18. november 2019 for å presentere ny distriktspolitikk. Engasjerte ungdommer i alderen 16 – 20 år fikk møte ministeren for å gi innspill til hva de mener er viktig for utviklingen i distriktene i Norge. Monica Mæland sendte i forkant ut følgende tre spørsmål hun ønsket ungdommene skulle tenke gjennom. Spørsmålene fra ministeren indikerer at ungdomsmedvirkning i stedsutvikling er viktig for fremtiden.

- Hva gjør din kommune til et godt sted å vokse opp – og hvilke utfordringer har dere?
- Hva skal til for at du skal velge å bosette deg på hjemstedet ditt/i distriktene når du blir voksen?
- Hvilke råd har du til ministeren når hun skal utarbeide fremtidens distriktpolitikk?

Ungdommene fra Midt-Troms var tydelige i sin tilbakemelding til ministeren. Hvis de unge skal velge å bli værende i, eller returnere til, regionen de har vokst opp i, må de ha like gode utdanningstilbud, like god ambulanseberedskap og like gode fritidstilbud som i mer tettbygde strøk. Ungdommen aksepterer ikke noe mindre. De påpekte at dårlig kollektivtilbud og transportmuligheter påvirker ungdommens valg av utdanning, og at de føler seg isolerte og fratatt mulighet til å medvirke i sitt lokalsamfunn på grunn av lange avstander. En følelse av utrygghet og avmakt kan være med på å skape skiller mellom ungdom, basert på bosted. Det vil ikke føre til god stedsutvikling.

Dette arbeidet ser jeg på som en fortsettelse på en viktig fremtidig reise, en reise der ung drivkraft, og ikke bare i nord, blir installert og institusjonalisert på en stadig sterkere og bærekraftig måte.

Avhandlingen avsluttes med et sitat av en engasjert ungdom formidlet i felles kommunestyremøte i 2018;

«Vi er klare for å bidra. Ungdom ønsker sterkt å medvirke til ei god fremtid i vår region. Om vi slippes til, vil kanskje nye forslag se dagens lys. Ord hjelper muligens et stykke på vei, men det er handling som gir resultater».

Gutt, 18 år

9. Referanseliste

- Aarsæther, N. og Nyseth, T. (2011). Liv laga? –Stedsutvikling og stedsstrategier i nord. I Jentoft, S., Nergård, J.I., Røvik, K.A. (red.): *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademiske, s. 55-66.
- Aasjord, B. (2019). *Elefanten i periferien. Hvem snakker om den strukturelle ulikheten mellom bygd og by?* Nordlys: <https://nordnorskdebatt.no/article/elefanten-i-periferien>, (tatt ut 30 08 19).
- Agnew, J. A. (1987). *Place and Politics: Mediation of State and Society*. London: Allen & Unwin.
- Almond, G.A. & Verba, S. (1963). *The Civic Culture*. Boston – Toronto: Little, Brown and Company.
- Arbo, P. og Hersoug, B. (2011). Nye næringer i nord – muligheter og utfordringer. I Jentoft, S., Nergård, J.I., Røvik, K.A. (red.): *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademiske, s. 223-234.
- Aure, M., Berg, N. G., Chruickshank, J. og Dale, B. (red). (2015). *Med sans for sted. Nyere teorier*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bakken, I. (2010). Tema nr. 9: *Medvirkning*. S. 1-8.
- Bauman, Z. (1992). *Intimations of postmodernity*. London: Routledge.
- Bazeley, P. (2013). *Qualitative Data Analysis. Practical Strategies*, London: Sage.
- Blaikie, N. (2007). *Approaches to social enquiry 7 edition*, Cambridge: Polity Press.
- Berlin, J. (2004). Aktionsforskning – en problematisering. I Rønnermann, K. (2004): *Aktionsforskning i praktiken – erfaringer och reflektioner*, Studentlitteratur, Lund Sverige.
- Dürrenberger, G. Kastenholz, H. og Behringer, J. (1999). Science and public policy, 26, 341-349.
- Berg, N. G., Dale, B. E., Lysgård, H. K., Løfgren, A. (2004). *Mennesker, steder og regionale endringer*. Tapir Akademisk Forlag.
- Berg, N. G., (2009). *Bostedsvalg - et spørsmål om sted, mobilitet, bygd og by og hjem(me)*. *Mennesker og steder i samspill*: Festskrift til Britt Dale.
- Berg, N. G., Dale, B., Førde A. og Kramvig, B. (2012). Introduksjon: Metodologiske utfordringer i stedsanalyser. I A. Førde, B. Kramvig, N. G. Berg og B. Dale (red.), *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser* (s. 9-22). Trondheim: Akademika Forlag.
- Bergh, J. (2019). *Mange flere unge stemte ved årets valg*. Forskning.no. <https://forskning.no/politikk-valg/mange-flere-unge-stemte-ved-arets-valg/1589418>, (tatt ut 05 11 19).
- Bergum, S. (2009). *Management of teleworkers- managerial communication at a distance*. Doctoral thesis at Turun Kauppakorkeakoulu. Series A- 10: 2009.
- Biesta, G. J. J., & Lawy, R. (2006). *From teaching citizenship to learning democracy: overcoming individualism in research, policy and practice*. Cambridge Journal of Education, 36 (1), 63-79.
- Bjørndal, C. (2004). *Refleksivitet om aksjonsforskerens påvirkning*. I T., Tiller (red.): *Aksjonsforskning i skole og utdanning*. Kristiansand: Høgskoleforlaget, s. 117-141.

- Bringeland, L. (2017). *Barn og unges involvering og innflytelse i den kommunale planleggingen- En kvalitativ casestudie i Sandnes kommune*. Mastergradsavhandling, By- og regionplanlegging. Ås: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.
- Bruner, J. (1997). *Utdanningskultur og læring*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Bullvåg, E. (2018). *Nord-Norge går så det suser – mot stupet*. High North News. <http://www.highnorthnews.com/nord-norge-gar-sa-det-suser-mot-stupet/>, (tatt ut 15.03.19).
- Bærenholdt, J. O. (2007). At forbinde steder – turistopplevelser på farten. *Nordisk Museologi*, 2, 5-24.
- Børhaug, K. (2014). Selective Critical Thinking. A textbook analysis of education for critical thinking in Norwegian social studies. *Policy futures in education*, 12(3), 431-443.
- Børhaug, K. (2018). *Demokrati i den nye læreplanen*. I *Bedre skole* 3/2018, side 18 – 23.
- Carr, W. & Kemmis, S. (1986). *Becoming Critical: Education, Knowledge and Action Research*. London: Falmer.
- Carr, W. (2006). *Philosophy, Methodology and Action Research*. *Journal of Philosophy of Education*, 40(4), 421-435.
- Christensen, D. A., Linden, T. S., Ytre-Arne, B & Aars, J. (2017). Tjenstedemokratiet. I: D.A. Christensen, T.S., Linden, B., Ytre-Arne, & Aars, J. (red.). *Tjenstedemokratiet. Velferdsstaten som arena for deltakelse*. (s. 2-28). Oslo: Universitetsforlaget.
- Crang, M. (2005). Time: Space. I.P. Clocke & R. Jonston (red.). *Thinking space* (s.1-30). London: Routledge.
- Cresswell, T. (2004). *Place: A Short Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Czarniawska, B. (2004). *Narratives in Social Science Research. Introducing Qualitative Methods*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Dale, B. og Berg, N. G. (2012). Hva er stedsidentitet, og hvordan fanger vi den opp? I A. Førde, B. Kramvig, N. G. Berg og B. Dale (red.), *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser* (s. 23-41). Trondheim: Akademika forlag.
- Dalland O. (2007): Metode og oppgaveskriving for studenter. Gyldendal Akademisk.
- Dürrenberger, G. Kastenholtz, H. og Behringer, J. (1999). *Science and public policy*, 26, 341-349.
- Delmar, C. (2011). “Generalizability” as Recognition: Reflections on a Foundational Problem in Qualitative Research. *Qualitative Studies* 1 (2).
- Denzin, N.K. (2008). The new paradigm dialogs and qualitative inquiry. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 21, 315-325. DOI: 10.1080/09518390802136995.
- Department of Economic and Social Affairs, Population Division, FN. (2015). *World Urbanization Prospects The 2014 Revision*. (ST/ESA/SER.A/366). <https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014-Report.pdf>.
- Eilertsen, T. V. (2004). *Aksjonsforskning på nært hold: muligheter og dilemmaer*. I Tiller, T. (red.): *Aksjonsforskning i skole og utdanning*. Kristiansand: Høgskoleforlaget, s. 31 - 46.

- Eisenstadt, S.N. & Roninger, L. (1984). *Patron, Clients and Friends. Interpersonal Relations and the Structure of Trust in Society*. London: Cambridge University Press.
- Eiterjord, G. (2019). *Natur og Ungdom og Greta Thunberg tildeles Fritt Ord pris 2019*. <https://nu.no/saker/2019/04/natur-og-ungdom-og-greta-thunberg-tildeles-fritt-ord-pris-2019/>, (tatt ut 26.05.2019).
- Elliott, J. (1991). *Action Research for Educational Change*, Open University Press: Milton Keynes.
- Engebretsen, Ø. og Vågane, L. (2008). *Sentralisering og regionforstørring – endringer i arbeidsmarkedets og tjenestetilbudets geografi*. TØI rapport 981/2008.
- Englund, T. (2007). Skola för deliberativ kommunikation. I: T. Englund (red.). *Utbildning som kommunikation. Deliberativa samtal som möjlighet* (s. 153–168). Göteborg: Bokförlaget Diadalos.
- Fauske, H., Carlsson, Y. og Vestby, G. M. (2009). *Ungdoms fritidsmiljø. Ungdom, demokratisk deltakelse og innflytelse*. Utredning fra ekspertgruppe. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Frøyland, L. R. (2011). *Unges syn på deltakelse og innflytelse i skolen, lokalpolitikken og sivilsamfunnet*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Vedlegg til NOU 2011: 20. Ungdom, makt og medvirkning.
- Førde, A. (2009). Creating the land of the Big Fish. A study of rural tourism innovation. I: Nyseth, T and Viken, A: *Place Reinvention: Northern Perspectives*. London: Ashgate.
- Førde, A., Kramvig, B., Gunnerud Berg, N. & Dale, B. (2012). *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser*. Trondheim: Akademiske Forlag.
- Fullan, M. (2014). *Å trekke i samme retning*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Furevik, T. (2019). I: *Hun er beintoff- et unikum*. <https://www.dagbladet.no/nyheter/hun-er-beintoff-et-unikum/71633284>, (tatt ut 09 11 19).
- Galtung, J. (1977). *Methodology and Ideology* (vol. 1). Copenhagen: Christian Ejlers.
- Galtung, J. (2008). *50 years 25 Intellectual Landscapes Explored*. Oslo Kolofon Press.
- Ghaye, T. (2008). *Building the Reflective Healthcare Organisation*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in Late Modern Age*. Oxford: Stanford University Press California.
- Greve, A. (1997). Gleden ved stjernene. I A. Greve & S. Nettet (red.), *Filosofi i et nordlig landskap. Jakob Meløe 70 år* (s. 396-401). Ravnetrykk nr 12. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskaplige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Gustafson, P. (2006). Place Attachment and Mobility. I: McInyre, W., D. and McHugh, K. (eds). *Multiple Dwelling and Tourism. Negotiating Place, Home and Identity*. Cambridge: CABI. Wallingford.
- Halkier, B. (2011). Methodological Practicalities in Analytical Generalization, *Qualitative Inquiry*, 17 (9), 787-797.

- Hammersley, M. (2008). Assessing Validity in Social Research, I P. Alasuutari, L. Bickman & J. Brannen (reds). *The SAGE Handbook of Social Research Methods*, ss.42-51, London: Sage.
- Hart, R. A. (1992). Children's participation. From tokenism to citizenship. Florence: Innocenti essays No. 4, UNICEF.
- Hedström, P. (2005). *Dissecting the Social – on the principles of Analytical Sociology*, UK Cambridge University Press.
- Heen, H. (2005). About feelings in action research. An experiment in first inquiry. *Action research*. Volume 3 (3) 263-278. SAGE Publications.
- Hellevik, O. og Hellevik, T. (2016). *Verdier og verdiutvikling: Ivar Frønes & Lise Kjølørød* (red.). Det norske samfunn, bind 3. Gyldendal Akademisk. Kapittel 30, s. 58 – 89.
- Hiim, H. (2010). *Pedagogisk aksjonsforskning: tilnærming, eksempler og kunnskapsfilosofisk grunnlag*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Hubbard, P., Kitchin, R. & Vanentine, G. (red.). (2004). *Key thinkers on space and place*. London: Sage.
- Hughes, A. S. & Sears, A. (2008). The Struggle for Citizenship Education in Cannada. I J. Athur, I. Davis & C. Hahn (red.). *The Sage Handbook of Education for Citizenship and Democracy*. London: Sage.
- Hydèn, L. C. & Bülow, P. H. (2003). *Who's talking: Drawing conclusions from focus groups – some methodological considerations*. International Journal of Social Research Methodology, 6, 305-321.
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jakhelln, R. (2004). *Om å forske og lære i trange rom*. I T., Tiller (red.): Aksjonsforskning i skole og utdanning. Kristiansand: Høgskoleforlaget, s. 47-63.
- Johannesen, J. A., og Olsen, B. (2008). *Skoleledelse – skolen som organisasjon*. Oslo: Fagbokforlaget
- Järvinen, M. (2005). Interview I en interaksjonistisk begrepsramme. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer. *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kalleberg, R. (1992). *Konstruktiv samfunnsvitenskap. En fagteoretisk plassering av aksjonsforskning* (Rapport 24): Institutt for Sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Kommunal- og regionaldepartementet, KR D (2012). *Forsøk med stemmerett for 16-åringer* <http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/tema/valg/-og-demokrati/forsok-med-stemmerett-for-16-aringer.html?id=581646>, (tatt ut 17.04.2019).
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet, KMD (2014). *Medvirkning i planlegging*. Moderniseringsdepartementet, K.-o. S. 1-48.
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet, KMD (2018). *Kommuneloven*. Lov 22. juni 2018 nr. 83 om kommuner og fylkeskommuner § 5-12 femte ledd.
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet, KMD (2019). *Forskrift om medvirkningsordninger. Forskrift om kommunale og fylkeskommunale råd for eldre, personer med funksjonsnedsettelse og ungdom*. LOV-2018-06-22-83-§5-12.

- Kommunalt- og moderniseringsdepartementet, KMD (2019). Meld. St. 5 (2019–2020). *Levende lokalsamfunn for fremtiden – Distriktsmeldingen*.
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet, KMD (2019): Vil ha ti råd fra distrikts-ungdommen. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/vil-ha-ti-rad-fra-distrikts-ungdommen/id2674424/>, (tatt ut 30 10 2019).
- Kunnskapsdepartementet (2003). St.meld. nr. 30 *Kultur for læring*. Oslo: Det kongelige utdannings- og forskningsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2008-2009b). St.meld. nr. 11. *Læreren: rollen og utdanningen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2016). St.meld. nr. 28 (2015-2016). *Fag – Fordypning – Forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kvale, S. (2002). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju, 3. utg.* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lave, J. og Wenger, E. (1991). *Situated Learning – Legitimate Peripheral Participation*. New York: Cambridge University Press.
- Leknes, S., Tønnessen, M. & Syse, A. (2016). Befolkningsframskrivingene 2016. Dokumentasjon av modellene BEFINN og BEFREG. Notater 2016/14, Statistisk sentralbyrå.
- Leming, T. (2009). *Hvor ble jeg av? I Emosjoner i forskning og læring*. Tromsø: Eureka forlag.
- Levin, M. (2017). Aksjonsforskning som forskning – epistemologiske og metodiske utfordringer I S. Gjøtterud m.fl. *Aksjonsforskning i Norge: teoretisk og empirisk mangfold*. ISBN: 9788202529819. Cappelen Damm Akademisk.
- Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31, 207-230.
- Lorentzen, S. (1988). *Fra fag til emner. Ungdomsskolens samfunnsfag i historisk perspektiv*. Trondheim: Tapil.
- Massey, D. (1991). A global sense of place. *Marxism Today*, June, 24-29.
- Massey, D. (1994). A global sense of place. I D. Massey, *Space, Place and Gender* (s. 146-156). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Massey, D. (2005). *For Space*. London: Sage.
- McNiff, J & Whitehead, J. (2008). *All You Need to Know about Action Research*. London, Sage.
- McNiff, J. (2017). *Action Research – All You Need to Know*. UK: Sage Publication Ltd.
- Meløe, J. (2012). Steder. I S. Jentoft, J.I. Nergård & K.A. Røvik (red.), *Hvor går Nord- Norge? Tidbilder fra en landsdel i forandring* (s. 67-81). Stamsund: Orkana Akademisk.
- Moldenæs, T. (2006). *I sitt bilde? Identitet og identitetskonstruksjon i lokalsamfunn*. Trondheim: Tapir.
- Morgan, D.I. (1996). Focus groups. *Annual Review of Sociology*, 22, 129-152.
- Munkejord, M. C. (2011). *Hjemme i nord: om bolyst og hverdagsliv blant innflyttere i Finnmark*. Stamsund: Orkana Akademiske.
- Newton, K. (2008). Social and Political Trust. I R. Dalton & K. Hans-Dieter (red.). *The Oxford Handbook of Political Behaviour*. Oxford: Oxford University Press.

- Nielsen, K. & Nielsen, B. (2006). Methodologies in Action Research. I Nielsen, K. A. & L. G. Svensson. *Action and Interactive Research. Beyond practice and theory*. Rotterdam: Shaker Publishing.
- Nordahl, I. L., Sortland, Å. og Stokkland, S. (2018). *Regional næringsplan for Midt-Troms 2018-2022*. https://www.lenvik.kommune.no/globalassets/politikk-og-samfunn/planer/regional-naeringsplan_digital.pdf. Finnsnes.
- Norges Offentlige Utredninger (NOU, 2011: 3). *Kompetansearbeidsplasser: Drivkraft for vekst i hele landet*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.
- Norges Offentlige Utredninger (NOU, 2011: 20). *Ungdom, makt og medvirkning*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- Norges Offentlige Utredninger (NOU, 2015: 8). *Fremtidens skole*. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- NSD (2009). Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste. *Skolevalgundersøkelsen*, fra <http://samfunnsveven.no/cms/arbeidsopplegg/2/skolenesstar/2.html>, (tatt ut 28.04.2019).
- Opplæringslova (1998). Lov om grunnskole og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). Kunnskapsdepartementet.
- Parker, W. C. (2003). *Teaching democracy: Unity and diversity in public life*. New York: Teachers College Press.
- Payne, G. & Payne, J. (2004). *Key concepts in social research*. California: Sage Key Concepts.
- Plan og bygningsloven. (2008). *Lov om planlegging og byggesaksbehandling*. Miljøverndepartementet.
- Pred, A. (1984). Place as historically contingent process: Structuration and the time-geography of becoming places. *Annals of the Association of American Geographers*, 74, 279-297.
- Prop. 65 L. (2016–2017). *Endringar i kommunelova m.m.* (råd for eldre, personar med funksjonsnedsetjing og ungdom).
- Rambo, L. M. S. (2013). *Stedsuavhengig stedsutvikling: En studie av handlingsrom for lokalsamfunnsutvikling*. Mastergradsoppgave i Samfunnsplanlegging og Kulturforståelse. Tromsø: UiT, Norges Arktiske Universitet.
- Reason, P & Bradbury, H. (2008). *Introduction: Inquiry and Participation in Search of a World Worthy of Human Aspiration*. I Reason, P. & Bradbury, H. (red.). *Handbook of Action Research*, s. 1 – 14. London: Sage.
- Relph, E. (1976). *Plance and placelessness*. London: Pion.
- Riis, K. (2016). *Designkundskabens DNA. Udforskning af designkundskab gennem designprocessen Mit DNA*. Doktorgradsafhandling. Trondheim: NTNU.
- Robertson, R. (1992). *Globalization. Social Theory and Global Culture*. Published in association with Theory, Culture & Society.
- Rolstadås, A., Krokan, A., Dyrhaug, L-T. (red). (2017). *Teknologien endrer samfunnet*. Fagbokforlaget.
- Rosøy Steele, A. (2017). *Forskning i lærerutdanning - Vi må snakke samme språk. Veiledningssamarbeid mellom praksislærer, universitetslærer og studenter*. Doktorgradsavhandling. Tromsø: UiT, Norges Arktiske Universitet.

- Røvik, K. A., Jentoft S. og Nergård J-I. (2011). Nord-Norge: fra utkant til global arena. I Jentoft, S., Nergård, J-I., Røvik K.A. (red.): *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademiske, s. 13-22.
- Samuelsson, M., & Bøyum, S. (2015). *Education for deliberative democracy: Mapping the field*. *Utbildning och Demokrati*, 24(1), 75–94.
- Savage, M., Bagnall, G. & Longhurst, B. (2005). *Globalisation & belonging*. London & Thousand Oaks & New Dehli: Sage.
- Schumpeter, J. (1934). *The Theory of Economic Development*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Seal, C. (1999). Quality in Qualitative Research. *Qualitative Inquiry* 5 (5), 465-478.
- Sim, J. (1998). Collecting and analyzing qualitative data: Issues raised by focus group. *Journal of Advanced Nursing*, 28, 345-352.
- Simonsen, K. (2008). Place as encounters: Practice, conjunction and co-existence. I O. J. Bærenholdt, O. J., Granås, B. (red.), *Mobility and Place: Enacting Northern European Peripheries* (s. 132-135). Aldershot: Ashgate.
- Skogheim, R., Schmidt, L. og Vestby, G. M. (2011): *Stedsanalyse for Svelvik kommune*. NIBR-rapport 2011:32.
- Skrøvset, S. & Tiller, T. (2015). *Verdsettende ledelse* (2. utg.). Oslo: Cappelen Damm Akademiske.
- Slagstad, R. (1998). *De nasjonale strateger*. Oslo: Pax forlag.
- Slagstad, R., Korsgaard, O. og Løvlie, L. (red.) (2003): *Dannelsenes forvandlinger*. Pax forlag AS, Oslo.
- Slätmo, E., Ormstrup Vestergård, L., Lidmo, J., and Turunen, E. (2019). *Urban–rural flows from seasonal tourism and second homes: Planning challenges and strategies in the Nordics*. NORDREGIO REPORT 2019:13. Stockholm: Nordregio.
- Sletterød, N. A., Carlsson, E, Kleiven, H. H., Sivertsen, H. (2014). *Ungdom og medvirkning i planlegging og lokalt utviklingsarbeid*. Å slippe til og bli sluppet løs er to sider av samme sak. Rapport 2014:8. Steinkjer: Trøndelag Forskning og Utvikling.
- Soja, E. W. (1989). Postmodern geography. *The reassertion of space in critical social theory*. London & New York: Verso.
- Solhaug, T. og Børhaug, K. (2012). *Skolen i demokratiet*. Demokratiet i skolen. Oslo: Universitetsforlaget.
- SSB, Statistisk Sentralbyrå (2019). *Langt flere unge stemte i årets lokalvalg*. <https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/langt-flere-unge-stemte-i-arets-lokalvalg>, (tatt ut 05 11 19).
- Starrin, B. (2009). *Det våres for emosjoner i samfunnsvitenskapen*. I Emosjoner i forskning og læring. Tromsø: Eureka forlag.
- Stenbacka, S. (2012). «The Rural» Intervening in the Lives of Internal and International Migrants: Migrants, Biographies and Translocal Practices. I Hedberg, C.& do Carmo, R. M. (red.), *Translocal Ruralism: Mobility and Connectivity in European Rural Spaces*. (s. 55-72). Heidelberg: Springer.
- Storvoll, R. og Espenes, M. A. (2013). *Med jobben på flyttelasset*. I Jentoft, S., Nergård, J.I., Røvik, K.A. (red.): *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademiske, s. 271-284.

- Storvoll, R. (2018). *Unge fremtidsstemmer i nord*. Scandinavian Journal of Vocations in development. Doi: <http://dx.doi.org/10.7577/sjvd.2617>. Oslo: OsloMet.
- Stray, J. H. (2011). *Demokrati på timeplanen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Stray R. L. M., (2013). *Stedsuavhengig stedsutvikling. En studie av handlingsrom for lokalsamfunnsutvikling*. Masteroppgave i Samfunnsplanlegging og Kulturforståelse. Universitetet i Tromsø.
- Telhaug, A. O. & Mediås, O. A. (2003). *Grunnskolen som nasjonsbygger. Fra statspietisme til nyliberalisme*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode, 4. utg.* Bergen: Fagbokforlaget.
- Thrift, N. (1983). On the determination of social action in space and time. *Environment and Planning D: Society and Space*, 1, 23-57.
- Thunberg, O. A. (2011). *Aksjonsforskning møter bank. En studie av vilkår for refleksiv læring i to organisasjoner*. Doktoravhandling. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Tiller, T. (1999): *Aksjonslæring. Forskende partnerskap i skolen*. Kristiansand: Høgskoleforlaget.
- Tiller, T. (2006). *Aksjonslæring – forskende partnerskap i skolen. Motoren i det nye læringsløftet*. 2. utgave. Gimlemoen: Høgskoleforlaget.
- Tiller, T. og Gedda, O. (2017). *Metoden Gjort – Lært – Lurt*. Nye verktøy for skolens læringsarbeid. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tracy, S. (2010). Qualitative Quality: Eight “Big-Tent” Criteria for Excellent Qualitative Research, *Qualitative Inquiry*, 16 (10). 837-851. DOI: 10.1177/1077800410383121.
- Tuan, Y.-F. (1974). Space and place: Humanistic perspective. *Progress in Geography*, 6, 233-246.
- Tuan, Y.-F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Vestby, G. M og Ruud, M. E. (2008): *Attraktive turistdestinasjoner – gode oppvekstmiljøer? Geilo og Hemsedal for lokal ungdom*. NIBR-rapport 2008:17.
- Vestby, G. M. (2009): *Stedsutvikling Eidfjord – sosiokulturell stedsanalyse*. NIBR-rapport 2009:29.
- Vestby, G. M. og Skogheim, R. (2010). *Florø i fokus – sosiokulturell stedsanalyse for byutvikling og profilering*. NIBR-rapport 2010:6.
- Vestby, G. M. og Johannesen, K. (2010). *”Vi her på Ammerud” – fellesskap og skillelinjer i et lokalsamfunn i Groruddalen*. NIBR-rapport 2012:29.
- Vestby, G. M. og Ruud, M. E. (2012). *Ungdom og lokal samfunnsutvikling. Hvordan involveres ungdom på fylkeskommunalt nivå?* NIBR-rapport 2012:16, 978-82-7071-940-2. Oslo
- Viken, A. og Nyseth, T. (2009). Kirkenes – a town for miners and ministers. I T. Nyseth og A. Viken, *Place reinvention. Northern perspectives* (53-72). Farnham: Ashgate.
- Viken, A. (2012). Fokus på sted – fokusgruppesamtaler som metode i steds- og destinasjonsanalyser. I A. Førde, B. Kramvig, N. Gunnerud Berg og B. Dale (red.). *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser* (205-219). Trondheim: Akademika forlag.
- Wenger, E. (2004). *Praksisfellesskaper*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Whyte, W. F. (1991). *Participatory Action Research*. London: Sage.
- Wibeck, V., Dahlgren, M. A., & Øberg, G. (2007). Learning in focus groups: An analytical dimension for enhancing focus group research. *Qualitative Research*, 7, 249-267.
- Wiborg, A. (2003). Den flertydige lokale tilhørighet. I T. Thuen (red.), *Sted og tilhørighet* (s. 127-152). Kristiansand: Høgskoleforlaget.
- Winsvold, A. & Falck, S. (2011): *Modeller for å sikre medbestemmelse og medinnflytelse blant utsatte ungdomsgruppe* [Models to ensure participation and influence among youth groups at risk]. Notat 5/11. Oslo: NOVA – Norwegian Social Research.

Vedlegg

Artikkel 1:

Vedlegg 1: Intervjuguide arbeidstakere

Vedlegg 2: Intervjuguide arbeidsgivere

Vedlegg 3: Intervjuguide kommuner

Artikkel 3:

Vedlegg 4: Spørreskjema GLL (Gjort-Lært-Lurt)
til ordførere, rådmenn og ungdomsrepresentanter

Intervjuguide

1. Formål og fremgangsmåte

Intervjuet har ulike formål avhengig av hvilken kategori intervjuobjektet tilhører.

Følgende grupper er valgt ut:

- a) arbeidstaker – avdekke erfaringer ifht. stedsuavhengige arbeidsplasser
- b) arbeidsgiver – avdekke holdninger ifht. stedsuavhengige arbeidsplasser
- c) kommuner – avdekke kunnskap og motivasjon ifht. stedsuavhengige arbeidsplasser

For alle grupper gjelder at vi skal forstå motivasjon og utløsende faktorer.

Fremgangsmåten er et halvstrukturert intervju (kvalitativ metode), som har form av dialog – en kommunikasjonsprosess. Intervjuet er todelt; i en strukturert del med ganske eksplisitte spørsmål (fakta), og en ustrukturert del med mer åpne spørsmål.

Vedlagte spørsmål vil bli gjennomgått og skal dekke inn en del nødvendige opplysninger og informasjon, men må ikke oppfattes som et fastlagt skjema. Intervjuer skal ta opp tråder underveis og forfølge emner av særlig interesse.

2. Intervjuet

a. Forberedelser

Intervjuer skal stille forberedt og med en plan for hvilke emner som skal dekkes. Intervjuer skal stille med et åpent sinn, og ikke la egne teser om intervjuobjektets holdning skinne igjennom. Intervjuer skal ikke legge ord i munnen på intervjuobjektene. Intervjuer skal være våken for særlig interessante svar som bør følges opp.

b. Selve intervjuet

Intervjuet foregår via digitalt studio, telefon eller ansikt til ansikt. Intervjuobjektet får en kort presentasjon av prosjektet og mål med intervjuet – det åpnes for spørsmål.

Intro:

Avdekke/kartlegge, det deskriptive – hva skjer i dag?
Forstå muligheter/se potensial – hva kan skje i morgen?
Oppdragsgiver er Fylkeskommunen, midler bevilget av KRD som ønsker distriktsutvikling (en del av småsamfunnsatsingen).

c. Gjennomgang av spørsmål/emner, basert på intervjuguide (se neste side)

Del 1: større strukturingsgrad, mer presise svar, mer kategorisk

Del 2: større grad av vurdering

3. Utskriving

Intervjuet transkriberes ikke, intervjuer vil sammenfatte, kommentere og analysere innkomne svar.

Intervjuguide for gruppe A - arbeidstakere

Hovedspørsmål

Intro:

- Hvor er din arbeidsplass lokalisert – hvor ligger hovedkontor/er arbeidsgiver/kolleger plassert?
- Hvor lenge har du jobbet stedsuavhengig?
- Hva var motivasjonen for å jobbe stedsuavhengig? Utløsende faktorer?
- Hva er de viktigste hjelpemidler og verktøy (eks fiber/bredbånd, telefon/konferansesystemer/digitale studio)?
- Hvor viktig er de fysiske omgivelsene (lokaler/kontorer)?
- Hvor viktig er det sosiale miljøet?

Erfaringer:

- Opprinnelige reaksjoner fra omgivelsene, hovedsakelig arbeidsgiver?
- Hva slags type tilrettelegging måtte til (fysisk/endring av rutiner etc)?
- Åpenbare fordeler/ulemper?
- Hvilke erfaringer har du gjort deg i dag, som hadde vært nyttig å vite i begynnelsen?
- Kommunikasjonsutfordringer – ifht kolleger – sjef – informasjonsdeling etc.
- Hvordan holde seg oppdatert, hvor ofte møtes face to face?
- Muligheter for karriereutvikling, "klatring"
- Opplevelse av vertskommunens rolle som tilrettelegger/mottaker.

Andre mulige oppfølginger:

- Hva slags samarbeid/synergi oppstår når man kommer sammen med andre "kolleger" i et kontorfellesskap?

Hvordan forholder intervjuobjektet seg til å snakke om temaet i media?

Hvordan forholder intervjuobjektet seg til å delta i et hovedprosjekt?

Intervjuguide

1. Formål og fremgangsmåte

Intervjuet har ulike formål avhengig av hvilken kategori intervjuobjektet tilhører.

Følgende grupper er valgt ut:

- a) arbeidstaker – avdekke erfaringer ifht. stedsuavhengige arbeidsplasser
- b) arbeidsgiver – avdekke holdninger ifht. stedsuavhengige arbeidsplasser
- c) kommuner – avdekke kunnskap og motivasjon ifht. stedsuavhengige arbeidsplasser

For alle grupper gjelder at vi skal forstå motivasjon og utløsende faktorer.

Fremgangsmåten er et halvstrukturert intervju (kvalitativ metode), som har form av dialog – en kommunikasjonsprosess. Intervjuet er todelt; i en strukturert del med ganske eksplisitte spørsmål (fakta), og en ustrukturert del med mer åpne spørsmål.

Vedlagte spørsmål vil bli gjennomgått og skal dekke inn en del nødvendige opplysninger og informasjon, men må ikke oppfattes som et fastlagt skjema. Intervjuer skal ta opp tråder underveis og forfølge emner av særlig interesse.

2. Intervjuet

a. Forberedelser

Intervjuer skal stille forberedt og med en plan for hvilke emner som skal dekkes. Intervjuer skal stille med et åpent sinn, og ikke la egne teser om intervjuobjektets holdning skinne igjennom. Intervjuer skal ikke legge ord i munnen på intervjuobjektene. Intervjuer skal være våken for særlig interessante svar som bør følges opp.

b. Selve intervjuet

Intervjuet foregår via digitalt studio, telefon eller ansikt til ansikt. Intervjuobjektet får en kort presentasjon av prosjektet og mål med intervjuet – det åpnes for spørsmål.

Intro:

Avdekke/kartlegge, det deskriptive – hva skjer i dag?
Forstå muligheter/se potensial – hva kan skje i morgen?
Oppdragsgiver er Fylkeskommunen, midler bevilget av KRD som ønsker distriktsutvikling (en del av småsamfunnsatsingen).

c. Gjennomgang av spørsmål/emner, basert på intervjuguide (se neste side)

Del 1: større strukturingsgrad, mer presise svar, mer kategorisk

Del 2: større grad av vurdering

3. Utskriving

Intervjuet transkriberes ikke, intervjuer vil sammenfatte, kommentere og analysere innkomne svar.

Intervjuguide for gruppe B - arbeidsgivere

Hovedspørsmål

Intro:

- Hvilke stedsuavhengige arbeidsplasser har bedriften/organisasjonen?
- Hvor lenge har bedriften praktisert muligheten for å jobbe stedsuavhengig?
- Hva er de viktigste hjelpemidler og verktøy dere har for kommunikasjon internt og overfor kunder (eks fiber/bredbånd, telefon/konferansesystemer/digitale studio)?
- Hvor viktig er de fysiske omgivelsene (lokaler/kontorer) for effektiviteten/kommunikasjonen mellom kolleger/ansatte?
- Hvor viktig anser du at det sosiale miljøet er for det samme?

Erfaringer:

- Opprinnelige reaksjoner på forespørsel fra arbeidstaker om å flytte jobben? Skepsis og fordommer?
- Hva slags type tilrettelegging måtte til (fysisk/endring av rutiner etc)? Hva tok arbeidsgiver ansvar for, hva måtte den ansatte gjøre selv?
- Åpenbare fordeler/ulempes?
- Hva er motivasjonen for å legge til rette for stedsuavhengig jobbing?
- Utløsende faktorer?
- Hvilke erfaringer har du som bedriftsleder gjort deg i dag, som hadde vært nyttig å vite i begynnelsen?
- Kommunikasjonsutfordringer som oppstår når de ansatte er utenfor synsvidde?
- Muligheter for karriereutvikling for den ansatte, ”karriereklattring”
- Potensial for å gjøre dette i større grad? Holdningsendring blant (bedrifts)ledere de siste år?
- Kjennskap til andre som har gjort det samme?
- Bevissthet omkring eksisterende infrastruktur, Digitale sentre?
- Potensielle incentiver fra det offentlige
- Opplevelse av vertskommunens rolle som tilrettelegger/mottaker.

Andre mulige oppfølgninger:

- Sosiale implikasjoner ved å ha ansatte i ulike land (lønn/rettigheter osv)

Hvordan forholder intervjuobjektet seg til å snakke om temaet i media?

Hvordan forholder intervjuobjektet seg til å delta i et hovedprosjekt?

Intervjuguide

1. Formål og fremgangsmåte

Intervjuet har ulike formål avhengig av hvilken kategori intervjuobjektet tilhører.

Følgende grupper er valgt ut:

- a) arbeidstaker – avdekke erfaringer ifht. stedsuavhengige arbeidsplasser
- b) arbeidsgiver – avdekke holdninger ifht. stedsuavhengige arbeidsplasser
- c) kommuner – avdekke kunnskap og motivasjon ifht. stedsuavhengige arbeidsplasser

For alle grupper gjelder at vi skal forstå motivasjon og utløsende faktorer.

Fremgangsmåten er et halvstrukturert intervju (kvalitativ metode), som har form av dialog – en kommunikasjonsprosess. Intervjuet er todelt; i en strukturert del med ganske eksplisitte spørsmål (fakta), og en ustrukturert del med mer åpne spørsmål.

Vedlagte spørsmål vil bli gjennomgått og skal dekke inn en del nødvendige opplysninger og informasjon, men må ikke oppfattes som et fastlagt skjema. Intervjuer skal ta opp tråder underveis og forfølge emner av særlig interesse.

2. Intervjuet

a. Forberedelser

Intervjuer skal stille forberedt og med en plan for hvilke emner som skal dekkes. Intervjuer skal stille med et åpent sinn, og ikke la egne teser om intervjuobjektets holdning skinne igjennom. Intervjuer skal ikke legge ord i munnen på intervjuobjektene. Intervjuer skal være våken for særlig interessante svar som bør følges opp.

b. Selve intervjuet

Intervjuet foregår via digitalt studio, telefon eller ansikt til ansikt. Intervjuobjektet får en kort presentasjon av prosjektet og mål med intervjuet – det åpnes for spørsmål.

Intro:

Avdekke/kartlegge, det deskriptive – hva skjer i dag?
Forstå muligheter/se potensial – hva kan skje i morgen?
Oppdragsgiver er Fylkeskommunen, midler bevilget av KRD som ønsker distriktsutvikling (en del av småsamfunnsatsingen).

c. Gjennomgang av spørsmål/emner, basert på intervjuguide (se neste side)

Del 1: større strukturingsgrad, mer presise svar, mer kategorisk

Del 2: større grad av vurdering

3. Utskriving

Intervjuet transkriberes ikke, intervjuer vil sammenfatte, kommentere og analysere innkomne svar.

Intervjuguide for gruppe C - kommuner

Hovedspørsmål

Intro:

- Generell kartlegging, navn kommune, antall innbyggere, antall ansatte i offentlig sektor/privat sektor. Trender, endring siste tiår osv
- Har kommunen innbyggere med arbeidssted i kommunen, som er ansatt i bedrifter med adresse utenfor kommunen (stedsuavhengige arbeidsplasser)?
- Hvem, hva, hvor mange?
- Har kommunen bidratt til at noen av disse arbeidsplassene ble etablert/innbyggerne kom til kommunen – gjennom aktiv rekruttering mot arbeidstakere/arbeidsgivere? Markedsføring av egen kommune?
- Hvilken motivasjon har kommunen for å legge til rette for stedsuavhengige arbeidsplasser?
- Hva er de viktigste bidrag fra kommunen (eks kontorfelleskap, fiber/bredbånd, telefon/konferansesystemer/digitale studio)?

Erfaringer:

- Opprinnelige reaksjoner på forespørsel fra arbeidstakere om å bosette seg/jobbe i kommunen?
- Hvilke erfaringer har kommunen gjort seg i dag?
- Kostnader
- Konsekvenser
- Jobbes det med aktiv/bevisst rekruttering av bedrifter/arbeidstakere – markedsføring?
- Potensial?
- Konkurransefortrinn?
- Utløsende faktorer?

Hvordan forholder intervjuobjektet seg til å snakke om temaet i media?

Hvordan forholder intervjuobjektet seg til å delta i et hovedprosjekt?

INNSPILL

til videre arbeid i byregionprogrammet / utvikling i Midt-Troms

Dere har alle erfaringer fra et felles kommunestyremøte, februar 2017. Fint å få korte innspill på følgende;

- 1: Gjort, din beskrivelse / erfaring
- 2: Lært, noen stikkerord på det du har lært
- 3: Lurt, noen stikkord på hva som er lurt å gjøre videre

1: SWOT

13 02 17 bidro ca 160 representanter fra åtte kommunestyre i en SWOT-analyse. Dette er grunnlaget i regional næringsplan. Hvilke tanker gjør du deg om det i ettertid?

Gjort
Lært
Lurt

2: TILLIT

Det har vært et mål å bygge tillit i regionen. Lykkes vi? Har det skjedd noe?

Gjort
Lært
Lurt

3: UNGE

Regionalt ungdomsråd deltok på felles kommunestyremøte og i en workshop sammen med ordførere/ansatte som jobber med unge.

Når vi de unge? Har de (nok) medvirkning? Innspill til videre satsing?

Gjort
Lært
Lurt

4: REKRUTTERING

Mener du at vi har tatt inn over oss utfordringa vi har ift rekruttering? Skal vi jobbe jevnt og trutt der vi er, eller trenger vi i Midt-Troms å ta sterkere grep?

Gjort
Lært
Lurt

5: VIDERE ARBEID

**Hva er viktig for å lykkes framover med regional næringsplan / felles satsing i regionen?
Har du innspill til det nye felles kommunestyremøte i 27. februar 2018?**

Gjort
Lært
Lurt

Dine refleksjoner vil bli behandlet anonymt.
Sett kryss i ruta for hvilken kategori du tilhører

- Ungdom
- Ordfører
- Rådmann

På forhånd takk for dine innspill.

Artikkel 1

Storvoll, Ragnvald, Marit Alvig Espenes (2013). *Med jobben på flyttelasset*.

Artikkelen er publisert i bind III i triologien «Hvor går Nord-Norge?»

Storvoll, R og Espenes, M. A. (2013). *Med jobben på flyttelasset*. I Jentoft, S., Nergård, J.-I., Røvik, K.A. (red.): *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademiske, s. 271-284.

Med jobben på flyttelasset

Ragnvald Storvoll, Marit Alvig Espenes.

Kan stedsuavhengig arbeid bidra til å rekruttere og beholde kompetanse i Nord-Norge? Hva må til for at arbeidstakere og arbeidsgivere skal velge stedsuavhengig arbeid? Denne artikkelen løfter fram og diskuterer funn fra forstudien i prosjektet «Stedsuavhengige arbeidsplasser». Arbeidstakere og arbeidsgivere som praktiserer stedsuavhengig arbeid peker her på kritiske suksessfaktorer for å lykkes med arbeidsformen¹.

Ny teknologi, bredbånd og annen organisering av arbeidslivet, gjør det mulig å løse en rekke arbeidsoppgaver stedsuavhengig. For små kommuner med utfordrende arbeidsmarked, er tilrettelegging for stedsuavhengig arbeid en mulig strategi for økt tilflytting og mer variert arbeidsliv. Arbeidsgivere erfarer sterk lojalitet fra sine ansatte og ansatte opplever stor grad av tillit og fleksibilitet. Flere kan bo der de vil, om jobben kan følge med på flyttelasset.

Stedsuavhengig arbeid er et relativt nytt, men presist begrep om arbeid som utføres på geografisk avstand fra arbeidsgiver eller oppdragsgiver. Uttrykk som fjernarbeid og telependling blir i økende grad erstattet. «Telework» er et mye brukt begrep i internasjonal litteratur. Andre betegnelser for å beskrive arbeidsordninger på avstand som er støttet av IKT er: «nomadic work», «flexible work», «remote work», «mobile work», «home work», «distance work», «eWork», «Collabration», «distributed work» og «new working arrangements in general» (Bergum, 2009). Eksempler kan være å arbeide hjemme én eller flere dager i uka, å arbeide fra et mobilt kontor eller et kontorfellesskap. Du kan arbeide stedsuavhengig i hele eller deler av arbeidstiden. Stedsuavhengig arbeid kan også være et godt alternativ i perioder, for eksempel etter sykdom eller permisjon. Flere forskere argumenter for at det ikke finnes en entydig definisjon på stedsuavhengig arbeid. Bergum (2009) viser blant annet til Huws, Kort

¹ Intervjuene er gjennomført i forstudien (Alvig Espenes og Storvoll, 2010).

og Robinson, 1990; Rapp og Rapp, 1999; Baruch og Skåmedal, 2004. Disse studiene peker alle på tre hovedtrekk som ofte er brukt til å definere det å jobbe på avstand; det er arbeidsoppgaver som utføres på geografisk avstand fra kontoret, arbeidet er støttet av IKT og ofte av en formell avtale. Det er ikke uvanlig å ha en kombinasjon av stedsuavhengig arbeid og arbeid på en ordinær arbeidsplass. I nyere offentlige dokumenter (NOU 2011: 3) knyttes begrepet til kompetansearbeidsplasser som drivkraft for vekst i hele landet. Tilgang på høy kompetanse er avgjørende for utviklingen også i Nord-Norge. Derfor representerer stedsuavhengig arbeid en mulighet.

Teori og begreper om stedsuavhengig arbeid er i liten grad samlet og analysert. Det er et mål at vårt forskningsarbeid kan være et bidrag her. Det finns mange observasjoner av at riktig språklig innpakning kan være forskjellen på det å lykkes og det å mislykkes med implementering av nye reformideer (Røvik, 2007).

Artikkelen peker på utvikling av ny infrastruktur og endringer i arbeidslivet som muliggjør stedsuavhengig arbeid. Videre plasseres arbeidet i en teoretisk og forskningsmessig sammenheng før funn fra forstudien presenteres og diskuteres. Funnene gir grunnlag for videre forskning.

Mobil, men stedbundet

Dagens arbeidsliv preges av flere trender. I offentlig sektor ser en tydelig hvordan forretningsinspirerte ideer får innpass gjennom blant annet New Public Management (Røvik, 2007). Effektivisering, høyt press, resultatkrav og økonomiske indikatorer gjennomsyrrer mange organisasjoner. En rekke instrumentelle grep gjøres i alle sektorer for å få målbare resultater i arbeidslivet. Et eksempel kan være *Balanced Scorecard* som er et rammeverk for strategisk styring av virksomheter. Verktøy for styring er viktig også for stedsuavhengig arbeid, samtidig som arbeidsformen representerer en annen trend i arbeidslivet, der arbeidet i tillegg styres av verdier som lojalitet og tillit. Dette er en krevende arbeidsform for de ansatte, og en utfordrende styringsform for sjefer som må utøve ledelse på avstand. Det er et mål å forstå mer av

hva som motiverer de stedsuavhengige arbeiderne, og hva som kreves av lederne og organisasjonen rundt for at det skal fungere.

Endringene i arbeidslivet drives fram av en kombinasjon av flere faktorer; økt internasjonalisering, geografisk oppsplitting av produksjonskjeden, ny kommunikasjonsteknologi og økt grad av digitalisering (NOU 2011: 3).

Stedsuavhengig arbeid er en måte å møte arbeidstakernes krav til fleksibilitet i arbeidslivet på, samtidig som arbeidsgivernes krav til effektivitet, informasjonsflyt og rapportering ivaretas.

Allerede på 1950-tallet snakket samfunnsforskerne om at det framvoksende utdanningssamfunnet ville produsere mobile verdensborgere som gradvis erstattet folk med lokal orientering (Førde, 2009). Denne tenkemåten understøttes av 1990-tallets debatt om globalisering og hvordan ikke bare utdanning, men også den teknologiske utviklingen hadde gjort det stadig enklere å flytte mennesker, ideer, kapital og varer (Viken og Nyseth, 2009). Kotler (2006) gir et mer nyansert bilde, når han hevder at globalisering skaper en universell, global kultur, *samtidig* som den styrker tradisjonell kultur som en motvekt. Jo mer globale vi blir, jo større behov har vi for lokal tilhørighet. Globalisering gjør slik sett ikke behovet for lokal identitet mindre, men heller det motsatte. «Samtidig med at det oppstår et globalt fellesskap, fornyes i samme åndedrag de kontinentale, nasjonale og lokale tilhørigheter» (Slagstad, 2010: 686). Her ligger muligheter for stedsutvikling i nord, ved at nordnorske studenter og arbeidere med høy kompetanse tør gå motstrøms, og bruke sin utdannelse på hjemstedet, eller steder de kjenner tilhørighet til.

Ei drivkraft bak ideen om stedsuavhengig arbeid for enkeltindividet er valg av *bosted*. Det bekreftes av funn i en forstudie gjennomført ved Dyrøyseminarsenteret. For de mobile arbeidstakerne er altså ikke sted likegyldig, det er elementet av avstand til arbeidsgiver som definerer dem som stedsuavhengige. Ønsket om å leve i et bestemt lokalmiljø er avgjørende når de tar steget. Infrastrukturen i dag, primært høyhastighets fiber, gjør at mulighetene for å jobbe stedsuavhengig i større grad er til stede. Og da

kan valgene av sted være personlige. Personlig mobilitet kan bidra til endring av steder, men kan også gjøre steder flyktige (Berg, 2009). Slik preges også steder i Nord-Norge, påpeker Aarsæther og Nyseth (2009). Forfatterne hevder vi til en hver tid må diskutere betydningen av sted i forhold til bevegelse og mobilitet. De fleste som vokser opp i Nord-Norge vil i voksen alder være på flyttefot, og mange av disse har bare vage anelser om hvor de vil befinne seg etter endt utdanning. Mobile verdensborgere i en globalisert verden med en lokal identitetsforankring, kan gjøre nye valg i henhold til den teknologiske utviklingen. Det betyr et større potensial for tilflytting for de stedene som har infrastrukturen på plass. Røvik (2011) mener vi ser en utvikling bort fra det mer eller mindre stedbundne, og til stadig mer stedløse individer og virksomheter. Dette er en global trend og klar tendens mot en kosmopolitisk orientering, selv om prosessen har gått saktere enn det samfunnsforskerne spådde for 50 år siden (Førde, 2009). Castells (1996) påpekte viktigheten av å bygge bro mellom stedsorientering og orientering mot det globale og mobile. Det er ikke et enten - eller, men et både - og. Folk flest føler en sterk tilknytning til sitt bosted, og det er ikke noe spørsmål om enten lokal, nasjonal eller global orientering. Halford and Leonard (2006) skriver at også hos unge som løsner bånd og flytter, blir røtter og stedsidentitet viktig. Gustafsen (2006) og Munkejord (2011) er klar på at mennesker i dag kan utvikle bånd til flere steder; og tilhørighet blir for mange noe flerstedlig. Tilhørighet er derfor ikke nødvendigvis noe som er forbundet med det stabile, men tvert imot noe som er tett koblet mot mobilitet (Røvik, Jentoft og Nergård, 2011). Det kan synes paradoksalt, men stedsidentitet synes avgjørende for de som velger å arbeide stedsuavhengig. Valget av bosted er det som for mange kommer først, i alle fall hos personer som har muligheter til å ta jobben med på flyttelasset (Gustafson, 2006).

En voksende gruppe

Colbjørnsen (2003) oppga et anslag på andel fjernarbeidende (som minst én dag pr uke jobber hjemmefra) på seks prosent rundt årtusenskiftet. Her fremgår det at andelen som har inngått avtale med arbeidsgiver om hjemmearbeid, har økt svakt fra 13 til 14 prosent i perioden 2001 til 2007 (Bråten, Andersen og Svalund, 2008). Det EU-baserte

Eurofound har gjort en sammenstilling av ulike europeiske data, og rangerer Norge, Sverige og Danmark blant landene i Europa med flest hjemmebaserte fjernarbeidere (Eurofound, 2008). I tillegg arbeider stadig flere stedsuavhengig fra forskjellige kontorfellesskap.

Tidlig på 80-tallet ble flere såkalte «telematikkentra» etablert flere steder i landet med mål om å utvikle lokale arbeidsplasser i utkantstrøk. Ingen av disse er i dag operative (Hetland et al., 1989). På slutten av 90-tallet ble det tatt flere lokale initiativ for å etablere nye fjernarbeidssentra i Norge. Dette gjaldt blant annet i Vågå, Sørumsund, Fredrikstad, Lillehammer og Tønsberg (Bjørnstad og Brosveet, 1997). De fleste av disse initiativene er senere blitt videreført som næringshager i regi av Statens Industrivekst Anlegg (SIVA). Det er i 2012 55 slike næringshager spredt over hele landet. Disse næringshagene fungerer som møtepunkter for bedrifter og næringsutviklere i kommunene. Noen har leietakere som er stedsuavhengige arbeidere. I Finnmark er det fem næringshager, i Troms tre og det samme gjelder i Nordland. Senja Næringshage i Troms var den første såkalte distribuerte næringshagen i Norge med flere avdelinger i en desentralisert nettverksmodell. Senja Næringshage har kontorer i seks forskjellige kommuner i Midt-Troms som regelmessig betjenes av veiledere.

Konseptet kontorhotell er en videreføring av ovennevnte modeller for å jobbe stedsuavhengig. Kontorhoteller tilbyr komplette kontorløsninger for bedrifter, sjølstendig næringsdrivende, ansatte og andre grupper som studenter og reisende til svært fleksible leiebetingelser. I dag finnes det mer enn 20 kontorhotell i Norge. Foreløpig er svært få lokalisert i Nord-Norge. Også internasjonalt er det et økende tilbud av ulike former for kontorhotell. Konseptet synes å være fleksibelt og kan lett tilpasses både større og mindre steder.

Fra periferi til sentrum

Ord er makt. Særlig når vi introduserer nye begreper for å beskrive utvikling, prosesser eller metoder som mangler god språksetting. Dette handler ikke bare om å finne et

begrep for å ramme inn nye tankemåter. Det handler om en ny forståelse for hvordan læring og arbeid foregår i en global verden der teknologien langt på vei har opphevet tradisjonelle grenser. Både debatten og begrepsapparatet bør ha et demokratisk preg, i den forstand at den likestiller sentrum og periferi. Begrepet «stedsuavhengig arbeid» antyder ikke noe fjern(arbeid) eller de(sentralisert), det gjør det også til et begrep man ikke forbinder med periferien.

Når en «googler» stedsuavhengig arbeid, får en i dag vel 1500 treff (10. oktober 2012). Svært mange av disse er av nyere dato, fra 2008 og framover, og flere av disse er offentlige utredninger og dokumenter. I NOU 2011: 3 «Kompetansearbeidsplasser – drivkraft for vekst i hele landet», finner en flere treff på «stedsuavhengige arbeidsplasser». I strategiske dokumenter, som f.eks. et nylig fremlagt handlingsprogram for RDA² i Troms (23. august 2012), beskrives «stedsuavhengig arbeid» som en hovedstrategi for «økt kompetanse om nordområdene, EU, Barentsregionen og Arktis». Flere lignende eksempler kan hentes fram fra politiske partier, foretak og kommuner; begrepet er tatt i bruk. Men i avtaleverk som for eksempel Statens personalhåndbok (2012) brukes fortsatt begrepet *fjernarbeid*.

Tradisjonelt har narrative tilnærminger betraktet språket som et middel for å oppdage eller presist beskrive virkeligheten. Et generelt trekk ved nye narrative tilnærminger er imidlertid det synet at språket konstituerer virkeligheten (Moldenæs, 2006). Å redefinere handler i stor grad om å sette ord på endringer, også i arbeidslivet. Det er lange tradisjoner for at Nord-Norge er plassert i periferien, langt fra sentrum. *Oljeprovins* kan stå som eksempel fra det moderne arbeidslivet i 2012. Et «oljeeventyr i nord» som vil få stor betydning for hele landet, blir benevnt som en provins. Bente Aasjord, statsviter og skribent, er kritisk til denne type språkmakt; «Provinser sitter sjelden i førersetet» (Nordlys, kronikk 10. februar 2012).

Ved å ta i bruk begrepet stedsuavhengig arbeid kan arbeidsgivere og arbeidstakere i Nord-Norge utnytte ressurser på en ny måte. Det ligger implisitt at man kan rekruttere

² Næringsrettede midler til regional utvikling

den kompetansen man trenger, fra der den er, og at arbeidssted er underordnet arbeidets innhold. Ved å begrave forståelsen om at geografien hindrer oss og er noe som holder oss tilbake i et nasjonalt eller globalt arbeidsmarked, er det nå slik at den digitale motorveien plasserer oss i sentrum.

Den stedsuavhengige tankegangen er viktig også for bymiljøer og større kompetansemiljøer. utfordringer med å rekruttere, eller beholde, høykompetent arbeidskraft er til stede der også, noe forstudien bekrefter. Dette handler altså ikke om at distriktene får tilgang på noe de mangler, men at by og bygd, eller universitetsbyer i Europa, gjensidig kan utveksle kompetanse og arbeidskraft. Det kan vel likevel være slik at distriktene har størst potensial til å høste gevinster. Muligheter for moderne arbeids- og læringsformer i distriktskommuner gjør disse mer attraktive for bosetting.

Forskning i fagfeltet

Svært lite forskning har brukt begrepet stedsuavhengige arbeidsplasser, men det er likevel teori på fagområdet. Mer brukte fagtermer som fjernarbeid, telependling og fleksible arbeidsformer er beskrevet tidligere i både nasjonale og internasjonale fagbøker, artikler og forskningsarbeider. I norsk sammenheng har Bakke mfl. (1996, 1998, 2001) vært sentral i arbeidet med denne arbeidsformen. Forskning de siste 30 årene har hatt ulik vektlegging. Hjemmekontor og personlige fordeler var viktig i starten, mens kommunikasjon, fjernledelse, miljøbesparelser og stedets betydning har fått sterkere fokus i det siste. I tråd med globalisering og teknologiutvikling har temaer som teknologi og sikkerhet, arbeidsrett og juridiske perspektiver blitt mer aktualisert.

Å jobbe stedsuavhengig kan representere en tilførsel av kompetanse til mange lokalsamfunn. Kunnskapsmedarbeideren har en kunnskap som er «av avgjørende betydning for virksomheten, noe som gjør kunnskapsmedarbeideren til en nøkkelmedarbeider» (Skrede, Jensen, Bråthen og Teigland, 2007: 5). Den som tar jobben med på flyttelasset, er mer enn en arbeidstaker. Vedkommende bruker ofte sin kunnskap og kompetanse i fritida i lokalmiljøet. Engasjement i frivillig sektor, i politisk arbeid, i råd og utvalg er viktige bidrag til å skape steder. Viken og Nyseth

(2009) sier at både personer og steder kan finne seg selv opp på nytt. I et moderne samfunn med stor mobilitet, bør en fremme lokalsamfunnsutvikling i distriktene generelt ved å skape positive, åpne og inkluderende stedsidentiteter (Munkejord, 2011).

«Vi overvurderte hjemmekontoret, men undervurderte fleksibiliteten» er en hovedkonklusjon til Bakke (2001), forsker i Telenor og for veteran å regne på området fleksible arbeidsformer. Boka «Håndbok i fjernarbeid» (Bakke og Jusrud, 1996) har vært en sentral referanse for mange som har arbeidet med temaet. Bakkens forskning startet på slutten av 80-tallet. «Å jobbe hjemme på faste dager ble ikke så utbredt som vi trodde. Derimot har fleksibiliteten grepet om seg. Den er kommet for å bli, og det gjør både arbeidsgiver og arbeidstager klokt i å forholde seg til», sier Bakke. Hans faglige ståsted har støtte hos flere (Collinson, 2005; Weisband, 2008).

Selv om det de siste årene er gjennomført studier og flere doktorgradsarbeider der forskere har beskrevet ulike sider ved fjernarbeid og ledelse på avstand, har vi lite kunnskap om effektene på organisasjoner *over tid* og de eventuelle gevinstene man kan høste av den stedsuavhengige arbeidsformen. Teknologi kan redusere effekter av avstand ved at den forbedrer kommunikasjonen (Kock, 2004), men kan ha uheldige sider. Arbeidet blir i større grad sett som en hovedkilde og hovedarena for selvrealisering, og med krav og forventninger til innsatsvilje og tilstedeværelse. Slike tendenser kan i noen tilfeller føre til et arbeidspress som kan være skadelig eller medføre plager (Carlson og Zmud, 1999; Weisband et al., 1995). Arbeidstakere som har jobbet på denne måten over lengre tid, opplever ofte slitasje på familie og helse (Bakke, 2001). Arbeidsgiver har et særskilt ansvar for god tilrettelegging slik at stedsuavhengige arbeidstakere finner balansen mellom arbeid og fritid. En viktig motivasjonsfaktor for å jobbe stedsuavhengig ligger i fleksibiliteten. Samtidig viser studier at ansatte som jobber på avstand eller hjemmearbeidende ofte stiller sterkere krav til egen effektivitet når de jobber på avstand (Bjørnholt, 2002).

Napier og Ferris (1993) har stilt kritiske spørsmål til det å jobbe på distanse. Man fryktet at arbeidsformen ville oppleves som asosial og ensom, samt at det ville være begrensede muligheter for å bli sett og hørt. Stedsuavhengig arbeid er en måte å jobbe på som alle trenger tid til å lære seg, hevder Bjørnholt og Heen (2007). Ledere må finne sin stil, hva som fungerer og hva som ikke gjør det. I noen organisasjoner har det vært en overdreven tro på at IT kan løse alle utfordringene i forbindelse med stedsuavhengig arbeid, Bjørnholt og Heen påstår at så ikke skjer (2007). Teknologien kan aldri bli mer enn et hjelpemiddel.

Internasjonal forskning

Ledelse på avstand er lite studert av organisasjonsforskere og har også hatt liten plass i ledelses- og organisasjonslitteraturen fram til i dag. Antonakis og Atwater (2002) og Napier og Ferris (1991) er av de som har bidratt mest til emnet fjernledelse, og ikke minst fenomenet avstand. Lite har også vært skrevet om samspillet mellom ledere og ansatte som jobber stedsuavhengig (Collins, 2005). Begrepet fjernledelse kan også knyttes til distribuert ledelse, noe som er blitt vektlagt innen IT og kommunikasjonsteori (Weisband, 2008). Innenfor et lengre tidsperspektiv er det framsatt hypoteser om at det å jobbe på avstand vil kunne bidra til å endre bosettingsmønsteret, både i byer og forstadsområder, og også by og land (Nilles, 1991; Mokhtarian, 1998; Rhee, 2009). Det er ikke klare konklusjoner på at store endringer i bosettingsmønsteret har skjedd.

Ifølge Bergum (2009) er studier om ledelse av arbeidstakere som jobber på avstand, godt beskrevet. Han definerer dem i to kategorier; studier av fjernarbeid eller telekommunikasjon med fokus på hjemmearbeid, og studier av ledelse av virtuelle team. Litteraturen om ledelse av virtuelle team er den største av disse to kategoriene, hevder Bergum (2009), og viser til at den dekker et stort spenn av emner og variabler. De fleste av studiene har funnet sted etter år 2000. Som eksempler på studier som omhandler virtuelle team, viser Bergum (2009) til Avolio og Kahai (2003); Nemiro (2004); Connaughton et al (2004), Webster og Staples (2006); Nemiro et al (2008) , og Jury (2008). Litt mer praktiske råd om ledelse i virtuelle team er gitt av Lipnack og

stempler (1997); Kostner (1996); Duarte og Snyder (1999); Fisher og Fisher (2001); Kostner (2001); Gibson og Cohen (2003); Godar og Ferris (2004); Pauleen (2004) og Stables et al (2003).

For forskning på ledelse av fjernarbeid er situasjonen annerledes, der er de fleste studier utført før år 2000. Noen eksempler på disse studiene er Gray, Hodson og Gordon et al (1993); Kugelmass (1995); Hall (1996); Forseback (1997); Suomi et al (1998) og Nilles (1998). Det er få konkrete funn som peker på mer permanent arbeid, kalt «distributed mobile work» (Bergum, 2009). Noen av eksemplene er Andriessen og Vartiainen (2006); Vartiainen et al (2007) og Julsrud (2008).

Funn fra forstudien

Prosjektet «Stedsuavhengige arbeidsplasser³», som ledes fra Dyrøyseminarsenteret KF, har identifisert noen fellestrekk for å lykkes med stedsuavhengig arbeid. Senteret gjennomførte høsten 2009 og våren 2010 en forstudie som hadde til hensikt å kartlegge utfordringer, erfaringer og kunnskap om stedsuavhengig arbeid hos tre fokusgrupper; arbeidstakere, arbeidsgivere og kommuner. Sistnevnte i rollen som tilrettelegger og vertskap for stedsuavhengige arbeidere. Målet var å finne felles forutsetninger for å lykkes med stedsuavhengige etableringer, både de fysiske, digitale og sosiale.

Valg av informanter baserte seg på kjennskap til bedrifter som hadde erfaring med stedsuavhengig arbeid, både offentlige og private. Disse arbeidstakerne hadde tilhold i kommuner i Troms, mens ledelsen i bedriftene satt i Tromsø. I tillegg ble representanter fra kommuner i Midt-Troms intervjuet om sin vertskapsrolle. Fremgangsmåten var et halvstrukturert intervju som både ga rom for eksplisitte spørsmål, og en del med mer åpne spørsmål. Funnene var ganske entydige med hensyn til motivasjon og utløsende faktorer for å gå i gang med stedsuavhengig arbeid. Alle

³ Prosjektet «Stedsuavhengige arbeidsplasser» har tre faser: Forstudie 2009/2010 (Fase I), år 1 av hovedprosjekt 2011 (Fase II), og år 2-4 av hovedprosjekt 2012-2014 (Fase III). Prosjektet støttes bl.a. av KRD, Troms fylkeskommune og Dyrøy kommune.

parter pekte på behovet for høyhastighets fiber (stabil og rask nettilgang), kontorfellesskap (et arbeidsmiljø) og god infrastruktur (reisemuligheter) som viktige suksessfaktorer. Funnene som presenteres gir indikasjoner på områder der det er behov for videre forskning.

Arbeidstakernes oppfatninger

Intervjuene med *arbeidstakerne* hadde spesielt fokus på deres behov for tilrettelegging og deres erfaringer så langt. Flere pekte på at flytting av arbeidsplass er noe som skjer på eget initiativ, og at arbeidstaker må regne med å gjøre all tilrettelegging selv. Dette oppfattet de som slitsomt nybrottsarbeid. Det måtte etableres nye rutiner for informasjonsdeling, oppfølging av kunder, møtedeltakelse i bedriften osv. Ikke alle fikk utgifter til nytt kontor dekket av arbeidsgiver. En av arbeidstakerne beskrev den tidlige fasen slik:

«I begynnelsen var det plagsomt, jeg møtte mye motgang hos mellomledere... Grensen for å gjøre feil, ble betydelig senket... Det krevde mye av alle...». (Arbeidstaker B)

Motivasjonen for å ta på seg en slik ekstra belastning, ser ut til å være ønsket om et bedre liv utenom jobben og et godt oppvekstmiljø for barn. Et godt bomiljø kan mange steder i Nord-Norge tilby, men ikke alle har fasilitetene som behøves. Utstyr, nettverk og linjer må være tilrettelagt for den stedsuavhengige, den enkelte arbeidstaker har ikke tid og ressurser til å håndtere tekniske utfordringer. For deltakerne var det åpenbart viktig med egnede kontorlokaler som tilbyr sosialt og faglig fellesskap. Det var avgjørende for enkeltes valg:

«Jeg visste ikke at disse lokalene eksisterte. Det var med på at vi tok avgjørelsen. Ville ikke tenkt tanken hvis det handlet om å sitte hjemme. Man må ha et arbeidsmiljø!»
(Arbeidstaker A)

Deltakerne tilla infrastruktur som veier og stabil båt- og flyforbindelse stor betydning, de fleste som jobber stedsuavhengig har behov for å reise ut til kunder og kolleger med

jevne mellomrom. Dette er noe de prioriterer for å opprettholde sosiale relasjoner og ta del i bedriftens kurs- og opplæringsprogram. De opplevde ikke at vertskommuner uoppfordret bidro til tilrettelegging for dem på bostedet. Funnene fra forstudiet viser at arbeidstakere som ønsker å flytte sin arbeidsplass etterlyser ”modeller” som de kan benytte seg av i en slik prosess. Dette kan lette dialogen med arbeidsgiver og fjerne noen av bekymringene begge parter har.

Ett av intervjuobjektene som arbeider ved en større, offentlig institusjon beskrev tilrettelegging for stedsuavhengig arbeid som en *strategi* for å rekruttere nye kolleger med riktig kompetanse. Dette ga seg utslag i stillingsannonser der det åpnes opp for søkere som vil jobbe stedsuavhengig. Er dette en strategi flere nordnorske bedrifter kan benytte seg av for å tiltrekke seg høykompetente ansatte?

Attraktive arbeidsgivere

I intervjuene med *arbeidsgivere* fra privat og offentlig sektor, så man særlig på holdninger og utfordringer knyttet til stedsuavhengig arbeid. Arbeidsgiverne beskrev problemer med å få tak i eller beholde kompetanse bedriftene hadde bruk for.

Stedsuavhengig arbeid ble sett på som en strategi for å møte utfordringene. En av arbeidsgiverne beskrev alternativet, å bruke mye tid og ressurser på rekruttering og opplæring av nye ansatte, som lite forlokkende:

«Jeg har ikke den store skepsisen, det er viktigere å ha en stabil arbeidsstokk... En arbeidstaker som velger lokalisering selv, forblir lojal». (Arbeidsgiver A)

Han får støtte fra en lederkollega i offentlig sektor:

«Det er ikke så vanskelig å rekruttere folk etter endt utdanning, men vanskelig å få dem til å bli værende over tid. Det som skjer, er at de ikke tåler vinteren og mørketida, og reiser sin vei, eller blir forelsket. Vi har hatt mange forelskelser...». (Arbeidsgiver B)

Denne arbeidsgiveren beskriver behovet for en ny type leder med et sterkt nettverk som kan ivareta de stedsuavhengige ansatte på avstand. Denne lederen ser på seg selv som «navet» i et hjul, som reiser ut til de ansatte og følger dem opp. De faglige miljøene de jobber i, er håndplukket av lederen. Dette samsvarer godt med blant annet undersøkelser Kahai og Avolio (2008) har gjort på effekten av ulike former for ledelse og utbytte. Det finnes ikke noen oppskrift på god ledelsesform ved ledelse på avstand, men at det er en antakelse om at ulike former for ledelse, lederadferd og strategier er viktig og kan ha betydninger for de som ledes, og dermed for de resultater som oppnås i en organisasjon.

«Minuset er at man er mindre synlig i universitetssystemet... Tradisjonelt setter man sammen store, sammensveisede grupper som jobber tett, er synlig og har en sterk leder. Dette er det som gir oppmerksomhet, penger og resultat. Denne tenkningen er helt annerledes, men eneste mulighet hvis man vil drive forskning på toppnivå, og det skal gå fremover med et visst tempo». (Arbeidsgiver B)

En av arbeidsgiverne som er bedriftsleder opplevde vertskommunen som fullstendig fraværende. De ansatte i hans bedrift var «usynlige» for kommunen de kom til.

«Ikke møtt noen slags innsikt fra (...) kommune, ikke noe som viser at de forstår hva som skal til for å tilrettelegge for virksomhet, at vi skal kunne fungere. De vet nok om våre ansatte, men aner ikke hva de holder på med. De handler ikke med oss heller...». (Arbeidsgiver A)

Vedkommende har mange års erfaring med å ha stedsuavhengig ansatte, og etterlyser sjefer som viser sine ansatte tillit. Motiverte medarbeidere er bedriftens viktigste ressurs. Oppfølging av de ansatte er god investering for foretak. Stedsuavhengige må på en bedre måte strukturere egen arbeidsdag og det settes større krav til evne til målsetting og måloppnåelse. De må dermed i større grad ha evne til selvledelse og selvmotivasjon enn sine kolleger på felleskontor (Weisband, 2008).

«Det handler om grunnleggende holdninger, også hos gamle direktørgubber som ser det som sin oppgave å kontrollere sine ansatte, i stedet for å ha tro på at de har et grunnleggende ønske om å gjøre en god jobb – og legge til rette for at de kan lykkes...» (Arbeidsgiver A)

Arbeidsgiverne uttrykker usikkerhet rundt etableringskostnadene, og sier det kan være grunn til å holde igjen. Å flytte på arbeidsplasser blir sett på som unormalt, nytenkende og dristig, man ser likevel at dette kan være et grep for å være attraktiv som arbeidsgiver. Å etablere rutiner for kommunikasjon og sette seg inn i avtaleverk, opplever de som ressurskrevende. De etterspør kunnskap og mulighet til å lære av andre som har gjort det samme. Dette er noe av grunntanken bak etableringen av et Kompetansesenter for stedsuavhengig arbeid i Dyrøy.

Stedsuavhengig arbeid utfordrer tydeligvis holdninger og tankesett hos både arbeidstaker og arbeidsgiver. I selve ordet ligger en antydning om både ansvar, frihet og fleksibilitet som utfordrer det tradisjonelle og regulerte forholdet mellom partene i arbeidslivet. Samtidig innføres en tredje part som normalt sett ikke er så betydningsfull; *stedet* arbeidet skal utføres fra.

Man kan også hevde at arbeidsgivere bør ha en tettere dialog med kommunen de stedsuavhengige kommer til om tilrettelegging og støtteapparat rundt de ansatte. Kontorfellesskap og næringshager kan oppfylle behovene de ansatte har for et faglig og sosialt miljø. Gode informasjonsrutiner og avtaler om treffpunkt med de ansatte (sosiale og faglige samlinger) er viktig for trivsel og effektivitet.

Kommuner uten strategi

Kommuneintervjuene hadde særlig fokus på kunnskap om, og motivasjon for, tilrettelegging for stedsuavhengig arbeid. De som hadde stedsuavhengige arbeidstakere i kommunale lokaler, kalte dem en faglig og sosial berikelse av miljøet. Andre hadde liten oversikt over hvem de stedsuavhengige i deres kommune var. Noen kommuner hadde fasilitetene i orden, både kontorer og fiber, men hadde ikke markedsført dem til

denne gruppen. De hadde i stedet tenkt veldig tradisjonelt og forsøkt å motivere hele bedrifter til å flytte til sin kommune. Stedsuavhengig arbeid representerte for dem en helt ny tankegang. På spørsmål om de har jobbet konkret mot arbeidsgivere, svarer kommune B:

«Ikke systematisk, nei. Det er nok den ansatte som selv har sett mulighetene».
(Kommune B)

Ett intervjuobjekt pekte på stedsuavhengig arbeid som en mulighet for mer og bedre samarbeid mellom kommunene i form av større spesialisering i hver enkelt kommune. Det kan virke som om holdninger er barrieren for å gå i gang, en motvilje mot å tenke nytt og å samarbeide på tvers av kommunegrensene.

«Det finnes selvsagt også et økonomisk innsparingspotensial for offentlig sektor. Men det sitter langt inne. Tradisjonen tilsier at kommunene er redd for å ta på seg oppdrag som skaper arbeidsplasser andre steder...». (Kommune A)

En av arbeidsgiverne kommenterer samme sak:

Kommunene (...) kan samarbeide mer regionalt. Hindringen sitter mellom ørene, for teknologien er der...». (Arbeidsgiver A)

Det ble også pekt på at dagens rammer og modeller «ikke passer», og man antyder behov for oppmyking av den klassiske arbeidsgiver-/arbeidstakermodellen som i stor grad forutsetter at man oppholder seg på samme sted. Kommunene mente de ikke var rustet til å takle de nye utfordringene som stedsuavhengig arbeid medfører. Hva er så de viktigste bidrag fra kommunene? Svaret er entydig; topp bredbånd, egnede lokaler og gode kommunale tjenestetilbud, slik at de ansatte og deres familier har god bokvalitet. For ofte er det ønsket om et godt familieliv som er motivasjonen bak flytting av arbeidsplass.

Hvem utnytter mulighetene?

Neste fase av prosjektet «Stedsuavhengige arbeidsplasser» (2010-2011) fokuserte på innsamling og systematisering av kunnskap rundt stedsuavhengig arbeid, foredrag, debatter, publisering av artikler, samt informasjon til relevante miljø. Det var et tydelig behov for begrepsavklaringer. Prosjektledelsen gjorde også et valg om å konsentrere innsatsen mot individer; arbeidstakere som på eget initiativ ville flytte jobben.

I et individorientert samfunn er valg av bosted og jobb viktig for enkeltpersoner (Haugen og Stræte, 2011). Slik vi ser det, er det minst tre fruktbare innfallsvinkler for å forstå - og hente ut - potensialet i stedsuavhengig arbeid; den *individorienterte* – arbeidstakerorienterte, den *kompetanseorienterte* – arbeidsgiverorienterte og den *fysisk orienterte* – stedsorienterte.

Den individorienterte innfallsvinkelen har fokus på det mobile mennesket, som behersker digitale verktøy og som ønsker å ta jobben med seg på flyttelasset, eller skaffer seg ny jobb som løses stedsuavhengig. I forstudien er det intervjuet tre personer som er i denne kategorien. Funnene fra forstudiet forteller oss at mange enkeltmennesker er i modus for å flytte på seg, og ta jobben med seg på flyttelasset, om barrierene bygges ned. Den kompetansen de besitter kan både arbeidsgivere og steder (kommuner) appellere til ved å legge bedre til rette for stedsuavhengig arbeid.

Den kompetanseorienterte innfallsvinkelen ser på arbeidsgivers behov for leveranse av tjenester og kompetanse, uavhengig av bostedet til den som yter tjenesten. Mange arbeidsgivere har investert tid og økonomi i oppbyggingen av kompetanse hos de ansatte. Det medfører et stort tap å miste denne. Det er intervjuet to arbeidsgivere som begge er svært opptatte av hvordan de kan beholde kompetanse i bedriften lengre, og i større grad enn tidligere. Et åpenbart svar har vært at arbeidstakeren tok jobben med seg på flyttelasset, og fortsatt stod til disposisjon for bedriften, men da fra en annen lokasjon. Denne åpne holdningen kan vise seg å bli svært lønnsom for bedrifter som er avhengige av nøkkelmedarbeideres kompetanse. Er dette en strategi som flere bedrifter og organisasjoner kan benytte seg av? Er det for eksempel økonomisk lønnsomt å

ekspandere utenfor byene der det er lavere husleie? Hvordan de ansattes lojalitet forholder seg på sikt, utfordringer med fjernledelse, samt måling av økonomisk gevinst er et interessant spor for en videre artikkel.

Når noen flytter, er det ikke alltid lokaler eller miljøer som den stedsuavhengige arbeidstakeren kan flytte inn i. Derfor er det tredje fokuset - *den fysiske orienterte* innfallsvinkelen - på hvilken tilrettelegging som må til i vertskapskommunen for at stedsuavhengige arbeidstakere skal kunne utføre arbeidet på distanse. Noen gjør valg om å jobbe hjemmefra, men for mange er det avgjørende å komme inn i et arbeidsfellesskap.

Her er det muligheter for mange mindre kommuner i Nord-Norge som har godt utbygd fibernett. At Dyrøy kommune er vertskap for «stedsuavhengig»-prosjektet, er ingen tilfeldighet. Kommunen var tidlig ute med store investeringer i fiber og kan i dag høste gevinster av det.

Nasjonalt kompetansesenter for stedsuavhengig arbeid

Stedsuavhengig-prosjektet er nå inne i sin siste fase. I Dyrøy er det etablert et «Kompetansesenter for stedsuavhengig arbeid» som er både en fysisk og en virtuell lokasjon – et kontorhotell der konkrete modeller for stedsuavhengig arbeid prøves ut – og en nettside⁴ som blant annet samler og systematiserer kunnskap.

Kompetansesenteret er bidragsyter i samtaler mellom arbeidsgivere og arbeidstakere som ønsker å teste ut arbeidsformen. Kontorhotellet åpner for miniseminarer og studiebesøk fra både bedrifter og kommuner. I tillegg er det et definert mål å igangsette mer forskning⁵ for å bidra med ny kunnskap.

Kontorhotellet er en *fysisk lokasjon* der næringsaktører, studenter, hytteeiere og andre som har behov for en arbeidsstasjon i kortere eller lengre perioder selv kan booke seg

⁴ www.stedsuavhengig.no

⁵ Kompetansesenteret for stedsuavhengig arbeid har bidratt til å igangsette to masteroppgaver og et doktorgradsarbeid ved Universitetet i Tromsø og Studiesenteret Finnsnes. Samtidig foretar Kompetansesenter for Distriktsutvikling (KDU) en kartlegging av prosjektet «Stedsuavhengige arbeidsplasser».

inn via et digitalt system. Felles for de fleste er at de jobber eller studerer stedsuavhengig. Noen er på reise, noen har oppdrag i nærområdet og noen har perioder med rapport- eller eksamensskrivning der de ønsker å trekke seg ut av sitt vanlige arbeidsmiljø.

Et kontorhotell er et mer fleksibelt konsept enn en tradisjonell næringshage, det åpnes blant annet for dagsleie og for booking på kort varsel. I dag er det flere kontorhotell i Norge og konseptet eksisterer i mange land. Begrep som fleksibelt kontor, kontorhotell eller forretningscenter blir ofte benyttet. I løpet av det neste året er en sammenslutning av arbeidsfellesskap og kontorhotell under etablering i Vesterålen, inspirert av modellen i Dyrøy. Dette kan sees i sammenheng med en sterkere strukturell endring i arbeidslivet. Mobiliteten øker, mange har tilknytning til flere steder og behov for fleksible leieavtaler.

Nettstedet www.stedsuavhengig.no er en *virtuell lokasjon* som primært gir arbeidstakere og arbeidsgivere målrettet informasjon, tips og råd om stedsuavhengig arbeid. Nettstedet tilbyr også et forum for de som vil diskutere emnet. Artikler om andres erfaringer, juridiske aspekter, skatteregler, modeller for arbeidskontrakter kontrakter og fordeler og ulemper ved å jobbe stedsuavhengig, er eksempler på informasjonen i kunnskapsbasen. Nettstedet gir oversikt over nasjonale og internasjonale kontorhotell og har en egen bookingløsning.

Infrastrukturen må på plass

Ny forskning er avgjørende for å forstå utviklingstrekk i moderne arbeidsliv. Vi trenger innspill til både enkeltindivider og organisasjoner om hvilke implikasjoner dette medfører i forhold til tilrettelegging og nye måter å jobbe på. Vi trenger kunnskap om forskjellig type infrastruktur knyttet til kompetansearbeidsplasser, hva som fungerer og hva som ikke fungerer. Infrastruktur i denne sammenheng handler både om fysisk infrastruktur, digital infrastruktur og også aspekter relatert til humane faktorer.

Fysisk infrastruktur har stor betydning for utvikling av arbeidsmarkedene.

Forbedringer i infrastruktur kan bidra til å gjøre et område mer attraktivt. Siden arbeidstakere vurderer pendlermulighetene i sammenheng med flyttebeslutninger, kan dette være avgjørende for bosettingsvalg (Engebretsen og Vågane, 2008). Fysisk tilrettelegging omhandler bygg og vitale serviceanlegg, for eksempel kontorhotell.

God infrastruktur innebærer også tilgang til velutbygd *digital infrastruktur* med høy kapasitet. Investeringer i denne infrastrukturen gir raskere overføring av toveis kommunikasjon, raskere levering av tjenester og gir grunnlag for nye arbeidsformer og samarbeidsrelasjoner. Investeringene øker ifølge Rybalka (2008) også produktiviteten av arbeidskraften. Internasjonale studier fra blant annet OECD tyder på at det er en sterk sammenheng mellom investeringer i informasjons- og kommunikasjonsteknologi og økonomisk vekst. Studiene tyder på at investeringene har gitt størst økning i arbeidsproduktiviteten når utdanningsnivået er høyt. En undersøkelse som Statistisk sentralbyrå (Rybalka, 2008) gjennomførte for norske forhold i 2008, viste at arbeidsproduktiviteten var høyere i foretak som benyttet bredbånd intensivt enn i de som ikke gjorde det. I denne sammenhengen er det interessant å merke seg at Troms fylke er bredbåndsfylke nummer 1 i Norge. Klarer vi å utnytte det fortrinnet?

Videre handler det også om underliggende struktur og rammeverk som kreves for å drive en virksomhet. Det er avgjørende å undersøke og dokumentere forutsetningene som må være til stede for å lykkes. Holdninger, verdier og kunnskap om innovasjon og utvikling av moderne arbeidsliv, er menneskelige faktorer som må sees i sammenheng med fysisk og digital infrastruktur. Ifølge NOU 2011:3 *Kompetansearbeidsplasser: Drivkraft for vekst i hele landet* trenger vi mer forskning i forhold til stedsuavhengig arbeid.

Oppsummering

Det er gjort lite forskning både på stedsuavhengig arbeid og erfaringer med denne arbeidsformen fra nordområdene. I Norge er det høy grad av mobilitet blant arbeidstakere med høyere utdanning. Slik omstilling av jobber og mennesker kan føre

til omstilling av lokalsamfunn og at det økonomiske tyngdepunkt forflytter seg geografisk.

Funn fra vår forstudie indikerer at både arbeidstaker og arbeidsgiver ser muligheter i stedsuavhengig arbeid. For arbeidsgiver er både det å beholde og rekruttere kompetanse avgjørende. For arbeidstakeren er gevinsten muligheten å bo der man vil.

Moderne stedsuavhengige arbeidsformer vil sannsynligvis i større grad bli tatt i bruk, og kunnskap kan deles uavhengig av hvor en bor. Josef Schumpeter (1934: 65) definerte i sin tid innovasjon som «nye kombinasjoner». Arbo og Hersoug (2011) bruker Schumpeters definisjon der de retter oppmerksomheten mot nyskapingspotensialet; en må se nye muligheter og overraskende kombinasjoner på tvers av tradisjonell tenking. Stedsuavhengig tankegang åpner for nye kombinasjoner, det utfordrer vår forståelse og holdninger både til bosted og arbeid. Munkejord (2011) viser i sitt doktorgradsarbeid «Hjemme i nord» at innflyttere i Finnmark finner mye livskvalitet og bolyst i nettopp muligheten til å kunne kombinere ulike hverdagslivselementer knyttet til mobilitet, naturbruk, arbeidsliv og familieliv på nye måter. Arbo og Hersoug (2011) hevder at næringsutvikling og stedsutvikling ikke lenger kan tenkes adskilt. Det som er avgjørende er at kunnskap og ferdigheter kobles på nye måter – «med andre ord en oppgave for de som evner å se på tvers». Slik kan stedsuavhengig arbeid være et bidrag både i nærings- og stedsutvikling i nord.

Referanser

- Antonakis, J. og Atwater, L. (2002). Leader distance: A review and proposed theory. *The leadership Quarterly*, Vol 13, Issue 6, 673-704.
- Arbo P. og Hersoug B. (2011): Nye næringer i nord – muligheter og utfordringer. I Jentoft, S., Nergård, J.I., Røvik, K.A. (red.): *Hvor går Nord-Norge? Tidssbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademiske, s. 223-234.
- Bakke, J. W. og Jusrud, T. (1996). *Den elektroniske nomade; med Marshall McLuhan som guide langs den digitale landevei*. Spartacus.
- Bakke, J. W., Bergersen, E., Fossum E. m.fl. (1998). *Håndbok i fjernarbeid*, Oslo: Arbeidsmiljøforlaget.
- Bakke, J. W., Fossum, E., Nævdal, J., Vollset, H. & Yttri (red.) (2001). *Arbeid på nye måter. Perspektiver på fjernarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Berg, N. Gunnerud (2009). Bostedsvalg – et spørsmål og sted, mobilitet, bygd og by og hjem(me). I: Berg, Jørgensen, Karlsen og Aase (red): *Mennesker og steder i samspill*. Trondheim: Tapir.
- Bergum, S. (2009). Management of teleworkers- managerial communication at a distance. Doctoral thesis at Turun Kauppakorkeakoulu. Series A- 10: 2009.
- Bjørnholt, M. (2002). *Fjernarbeid - et mangfold av arbeidsformer*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Bjørnholt, M. og Heen, H. (2007). (Fjern)ledelse i Statens Vegvesen. Notat – rapport 1. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttene.
- Bjørnstad, M. og Brosveit, J. (1997). Frihus (2000). Public Sector Case Study of a Norwegian IT Highway Project. Edited by S. w. P. N. 3. Oslo.
- Bråten, M., Andersen, R. K. and Svalund, J. (2008). HMS-tilstanden i Norge 2007. Oslo: FAFO.
- Carlson, J. R., Zmud, R. W. (1999). Channel expansion theory and the experiential nature of media richness perceptions. *Acad. Management J.* 42(2) 153–170.
- Castells, M. (1996). *The Rise of Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Colbjørnsen, T. (2003). Fleksibilitet og forutsigbarhet. Arbeid og organisasjoner i endring. Oslo: Universitetsforlaget.
- Collinson, D. (2005). Questions of Distance. *Leadership, Sage publications*, Vol 1, 235-250.
- Engebretsen, Ø. og Vågane, L. (2008). *Sentralisering og regionforstørring – endringer i arbeidsmarkedets og tjenestetilbudets geografi*. TØI rapport 981/2008.
- Espenes, M. A. og Storvoll, R. (2010). Sluttrapport for forprosjektet, Stedsuavhengige arbeidsplasser.
- Eurofound (2008). *Telework in the European Union*.
http://www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0910050s/tn0910050s_3.htm.
- Førde, A. (2009). Creating the land of the Big Fish. A study of rural tourism innovation. I: Nyseth, T and Viken, A: *Place Reinvention: Northern Perspectives*. London: Ashgate.
- Gustafson, P. (2006). Place Attachment and Mobility. I: McInyre, W., D. and McHugh, K. (eds). *Multiple Dwelling and Tourism. Negotiating Place, Home and Identity*. Cambrigde: CABI. Wallingford.

- Halford, S. og Leonard, P. (2006). *Negotiating gendered identities at work: place, space and time*, Basingstoke, Palgrave, 208pp.
- Haugen, M. og Stræte E. P. (2011). *Rurale brytninger*. Trondheim: Tapir.
- Hegghammer, T. (2009). *Fjernledelse – betyr lederadferd mer enn geografisk avstand?* Masteroppgave i ledelse "Master in Arts of Management". Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Universitetet i Tromsø.
- Hetland, P., Knutzen, P., Meissner, R. og Olsen, O. E. (1989). *Nært, men likevel fjernt*. Telematikk og lokal utvikling. Stavanger: Rogalandforskning.
- Kahai, S.S. og Avolio, B. (2008). Effects of Leadership Style and Anonymity on the Discussion of an Ethical Issue in an Electronic Meeting System Context. In Susan Weisband (Ed). *Leadership at a distance, Research in Technologically Supported Work*. Lawrence Erlbaum Associates, Taylor & Francis Group, New York London.
- Kock, N. (2004). The psychobiological model: Towards a new theory of computermediated communication based on Darwinian evolution. *Organization Science*, 15(3), 327-348.
- Kotler, P. (2006). Oversetter Kaja Smedal: Kotler om markedsføring det du har ønsket å vite, men aldri turt å spørre om. Oslo: Hegnar media.
- Napier, B. & Ferris, G. R. (1993). Distance in organizations. *Human Resource Management Review*, Vol 3, number 4, 321-357.
- NOU 2011:3. *Kompetansearbeidsplasser: Drivkraft for vekst i hele landet*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.
- Mokhtarian, P. L. (1998). A synthetic approach to estimating the impact of telecommuting on travel. *Urban Studies* 35 (2):215-241.
- Moldenæs, T. (2006). *I sitt bilde? Identitet og identitetskonstruksjon i lokalsamfunn*. Trondheim: Tapir.
- Munkejord, M. C. (2011). *Hjemme i nord: om bolyst og hverdagsliv blant innflyttere i Finnmark*. Stamsund: Orkana Akademiske.
- Nilles, J. (1991). Telecommuting and urban sprawl: Mitigator or inciter? *Transportation* 18:411-432.
- Rhee, H.J. (2009). Telecommuting and urban sprawl. *Transportation Research Part D* 14:453-460.
- Røvik, K.A. (2007). *Trender og translasjoner. Ideer som former det 21. århundres organisasjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Røvik, K.A. (2011). Exit Nord-Norge? Lange linjer i landsdelens utvikling. I Jentoft, S., Nergård, J.I., Røvik, K.A. (red.): *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademiske, s. 23-40.
- Røvik, K.A, Jentoft S. og Nergård J-I. (2011). Nord-Norge: fra utkant til global arena. I Jentoft, S., Nergård, J-I., Røvik K.A. (red.): *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademiske, s. 13-22.
- Rybalka, M. (2008). *Hvor viktig er IKT for utviklingen i næringslivet: produktivitetsanalyse*. Økonomiske analyser 5/2008. Statistisk Sentralbyrå.
- Schumpeter, J. (1934). *The Theory of Economic Development*. Cambridge. Mass.: Harvard University Press.

- Skrede, S., Jensen, A., Bråthen, G. og Teigland, G. (2007). *Hvordan lede autonome fagfolk som vi ikke har råd til å miste*. Fordypningsoppgave, Nasjonalt Topplederprogram høsten 2007.
- Slagstad, R. (2010). *En idéhistorisk studie*. Oslo: Pax forlag.
- Statens personalhåndbok 2012. *Håndbok*: Oslo: Departementenes servicesenter.
- Viken, A. and Nyseth, T. (2009). The Narrativ Konstruktion of Materiality. I: Nyseth, T and Viken, A: *Place Reinvention; Northern Perspectives*. London: Ashgate.
- Weisband, S.P., Schneider, S. og Connolly, T. (1995). Computer-Mediated Communication and Social Information: Status Salience and Status Differences. *The Academy of Management Journal*, Vol. 38, No. 4. s.1124-1151.
- Weisband, S.P. (2008). Research Challenges for Studying Leadership at a Distance i Weisband, S. (Eds). *Leadership at a distance. Research in Technologically-Supported Work*. University of Arizona. Lawrence Erlbaum Associates. Taylor&francis Group. New York.
- Aarsæther, N. og Nyseth, T. (2011). Liv laga? –Stedsutvikling og stedsstrategier i nord. I Jentoft, S., Nergård, J.I., Røvik, K.A. (red.): *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring*. Stamsund: Orkana Akademiske, s. 55-66.
- Aasjord, B. (2012). *Prinsen i provinsen*. Kronikk, avisen Nordlys, 10. februar, s 3.

Artikkel 2

Storvoll, Ragnvald (2018). *Unge framtidsstemmer i nord*.

Fagfelleurdert artikkel (Peer reviewed article).

Artikkelen er publisert i «Scandinavian Journal of Vocations in Development» (SJVD). Doi: <http://dx.doi.org/10.7577/sjvd.2617>

Dette er et fagfelleurdert Open Access tidsskrift, OsloMet, Oslo.

Storvoll, R. (2018). Unge framtidstemmer i Nord.
Scandinavian Journal of Vocations in development
Doi: <http://dx.doi.org/10.7577/sjvd.2617>

Fagfelleurdert artikkel (Peer reviewed article)

Unge framtidstemmer i nord

Forfatter:

Ragnvald Storvoll

Norges arktiske universitet, Studiesenteret Finnsnes
ragnvald.storvoll@dyroy.kommune.no

Nøkkelord: Framtidsperspektiver – Unge – Glokale borgere – Næringsutvikling – Brain drain – Ungdomsmedvirkning – Læring – Stedsutvikling – Globalisering – Flerstedstilknytning – Stedstilknytning – Stedspolygami – Trainee – Framtidstro

Introduksjon

I Nord-Norge er det lyse framtidsperspektiver på flere felt. Det er store naturressurser, arbeidsplasser skapes, ikke minst innenfor sjømat og reiseliv, og arbeidsledigheten er lav. Imidlertid kaster demografien et dystre lys over framtida; antall eldre øker, ungdomskullene blir mindre og fare for at velutdannet arbeidskraft forlater landsdelen er stor, såkalt brain-drain. Det er de unge som er avgjørende for framtida. Deres valg av utdanning og bosted vil påvirke utviklingen også i vår landsdel.

Denne artikkelen handler om hvordan ungdom i Troms ser på framtiden i nord. På den ene siden formidles en statistisk beskrivelse av framtidsperspektiver av Nord-Norge fra SSB, media og også forskere, som kan oppleves som en negativ trussel. I første del av artikkelen beskrives et demografisk framtidsbilde for landsdelen. Dette kan bli en negativ prediksjon, nærmest en selvoppfyllende profeti. På den andre siden vokser ungdom opp i en landsdel med svært positive framtidsmuligheter; turiststrømmen øker, Nord-Norge opplever en raskere økonomisk vekst enn resten av landet, og mange nye arbeidsplasser ser dagens lys. «Mulighetens landsdel» brukes av mange. I dette skjæringspunktet har jeg utfordret ungdom, primært i Midt-Troms, om deres forståelse og syn på framtida.

Det overordnede forskningsspørsmålet i artikkelen er som følger: Hva sier ungdommer fra Midt-Troms om sin framtid? I tillegg stilles to underordnede forskningsspørsmål: Hvilke næringer ser disse ungdommene som de viktigste for regionens vekst og utvikling? Hvilke faktorer mener de unge bidrar og hindrer vekst?

Artikkelen er en av flere som inngår i et doktorgradsarbeid der kunnskap om stedsutvikling, primært i nordområdene, er sentralt. Ny teknologi, bredbånd og annen organisering av arbeidslivet, gjør det mulig å løse en rekke arbeidsoppgaver stedsuavhengig. For små kommuner med utfordrende arbeidsmarked, er tilrettelegging for stedsuavhengig arbeid en mulig strategi for økt tilflytting og mer variert arbeidsliv. Ungdom er en avgjørende ressurs å samhandle med for å gjøre gode grep for framtida i nord.

Demografisk bakgrunn og noen teoretiske perspektiver

Forskning viser at det er en sterk sentraliseringstrend i Norge og globalt ved at en stadig større andel av befolkningen bor i byer og tettbebygde strøk (United Nations (UN), 2006). Selv om Nord-Norge har en forventet vekst, er den lav sammenlignet med befolkningsveksten i andre landsdeler. Prognosene til Statistisk sentralbyrå (SSB) viser at Oslo og Akershus vil ha den største veksten på 30 prosent (Leknes, Tønnessen & Syse, 2016).

I 2012 utgjorde nordlendinger 9,4 prosent av den norske befolkningen, mens den ifølge prognosene til SSB vil utgjøre 8,1 prosent i 2040. Nord-Norges andel av Norges befolkning var på sitt historisk laveste nivå i 1769 med 8,2 prosent (SSB, 2012). En stor demografisk utfordring i Midt-Troms er at antall eldre vil øke raskere enn forventet ung befolkningstilvekst. I følge SSB vil denne regionen øke med 3000 fram til 2040. Nesten all økning vil komme i aldergruppen over 67 år. I 2014 var det 1 653 ungdommer i alderen 16-19 år i Midt-Troms, mens SSB i sin framskrivning forteller at antallet i 2030 vil være nede i 1 490, altså en nedgang på ca. ti prosent. Bildet av demografiutviklingen er relativt likt i hele nord, med få unntak knyttet til noen byer og tettsteder. Flere analyser, blant annet for Sør-Troms, (Ringholm, Mikkelsen, Alnes, Hauge, Lie, Nilsen & Grønvold-Solbu, 2015), bekrefter mine funn og forteller om den samme tendensen. Dette i seg selv er urovekkende, noe også ungdommen gir uttrykk for. Spiralen forsterkes i ei negativ retning; når de unge flytter, fører det til at barnetallene går ned og befolkningen minker.

Det er gjennomført forskning som ikke bare framskriver prognoser, men som også har undersøkt hvor det blir av de unge voksne fra nord. Blir de igjen på hjemlassen eller flytter de sørover? Forskerne Leknes, S., M. Tønnessen og A. Syse (2016) har sett nærmere på bosettingsmønsteret til alle barn som ble født i Nord-Norge mellom 1986–1991. Kartlegging av denne attraktive gruppen, som i dag er 25-30 år, har sammenlignet hvor de er født og hvor de unge i dag har sin folkeregistrerte adresse. I denne femårsperioden er det født 39.223 personer i Nord-Norge i landsdelens 85 kommuner. Kartleggingen viser blant annet at det i snitt var 4 av 10 som ble værende

på hjemplassen. 3 av 10 flyttet til Sør-Norge, 2 av 10 flyttet fra hjemplassen, men bor fortsatt i nord. Resten er utvandret eller døde. Resultatet forklarer, ikke uventet, en sentraliseringstrend, som både reflekteres og bekreftes i Statistisk sentralbyrås prognoser for befolkningsutviklingen i Norge. I arbeidet til Leknes m. fl. (Leknes, Tønnesen & Syse, 2016), ser en at det er flere 30-åringer enn 25-åringer som har flyttet ut. Selv om utvandringen til Sør-Norge synker gradvis gjennom femårsperioden i denne forskningen, er det ikke grunnlag for å si at dette er en endring av mer permanent karakter. Det er ikke gjort nyere forskning som viser hvor unge fra Midt-Troms flytter.

Å forstå nyere stedteori og -tilknytning, betrakter jeg som sentralt. Stedsteorier utfordres for det første av at steder, og hva folk oppfatter som steder, det endres. For det andre utfordres de av politiske prosesser. Demografiske endringer, som det vises til i denne artikkelen, kan være et eksempel. Og for det tredje inspirerer nye teoretiske trender til nye spørsmål. Det er mange trekk i samfunnsutviklingen som gjør steder viktige og gjør at nye perspektiver på og teorier om sted utvikles. Økt mobilitet i verden, mer oppmerksomhet på flyt av mennesker, produkter og idéer og mer intense globaliseringsprosesser, har i mange år vært brukt for å studere samfunnsmessige fenomen på nye måter. På 90-tallet var det en større diskusjon om steder var i ferd med å miste sin betydning for menneskers hverdagsliv. Giddens (1991) og Castells (1996) stod for et slikt syn, mens andre som Castree (2003) viste til at steder blir viktige på helt andre måter enn før. I dag er det et rådende syn at «geography matters!» (Massey, 2005) Dette bekreftes både av hverdagsobservasjoner og mer systematiske empiriske studier (Perkins & Thorns, 2012; Gustafson, 2014; Lewicka, 2014). Derfor drøftes heller ulike betydninger av sted i diskusjoner om hjemsted og flerstedstilknytning, om stedstilknytning og -identitet, stedsattraktivitet, stedlige innovasjoner og stedsutvikling, transnasjonale prosesser og forholdet mellom det lokale og globale. I mitt arbeid i møte med unge mennesker i Troms, er dette viktige og relevante perspektiver. Denne artikkelen gir ikke rom for å gå djupt inn i nyere stedsteori, men nevnte aspekter ser jeg på som sentralt for å peke framover i møte med utviklingstrekk i nord.

Begrepet flerstedstilknytning (Munkejord, 2009) har jeg funnet inspirerende. Mange unge flytter for å ta utdanning og kan da både bo på flere plasser og oppleve tilhørighet til mer enn ett sted. Denne type perspektiv innebærer også at man kan ha flere og parallelle identiteter, og de kan også være tildels motstridende. Beck & Beck-Gernsheim (Stenbacka, 2012) har kalt dette stedspolygami. Et argument for å fokusere på flerstedstilknytning er det faktum at det åpner for andre måter å forstå samhandling mellom forskjellige steder en har tilknytning til. Massey (2005) legger til grunn et relasjonelt og dynamisk stedsbegrep som fremhever at steder skapes gjennom forbindelser, bevegelser og praksis. En ny generasjon vil ta i bruk teknologi, både i utdanning, læring og arbeid, på andre måter enn tidligere. Det åpner for nye måter å forstå steder, samtidig som deler av mange jobber kan løses stedsuavhengig.

Bakteppet, dvs. det statistiske materialet der en bruker kvantitative data fra SSB, gir ei tilnærming som Kalleberg (1992) definerer som et konstaterende forskningsparadigme. Tradisjonell forskning har ofte dette som utgangspunkt der forskeren er opptatt av ikke å påvirke paradigmet eller de det forskes på (Tiller 2006, Bjørnsrud, 2005). En søker da å være mest mulig nøytral i forhold til aktørene og det studerte felt (Kalleberg, 1992: 31). Kalleberg skiller mellom konstaterende-, vurderende- og konstruktive forskningsspørsmål. I konstaterende spørsmål spør vi om hvordan og hvorfor noe er som det er, eller eventuelt kanskje kommer til å bli. I denne artikkelen er det, slik jeg ser det, viktig å få tak i unge framtidsstemmer fra nord som reflekterer videre ut fra et demografisk, konstaterende virkelighetsbilde. Unge har synspunkter og er opptatte av framtida i vår landsdel. Jeg ønsker å lytte til vurderinger unge har der de gir verdi til en sosial realitet (Kalleberg, 1992: 32). Kalleberg hevder at en da går over i nytt forskningsparadigme der en bruker vurderende forskningsspørsmål.

Metodevalg

Min empiri er hentet fra Troms, primært fra Midt-Troms. Innsamling av data til denne artikkelen er gjennomført med både kvantitative og kvalitative metoder. Først har jeg hatt en elektronisk spørreundersøkelse til alle ungdomsrådene i Midt-Troms og unge

som er ansatte som trainee i denne regionen. Som en oppfølging og kvalitetssikring av disse data, er det gjennomført en workshop der ungdom, ungdomsarbeidere og ordførere deltok. Her ble funn fra den elektroniske spørreundersøkelsen presentert og drøftet. Videre er det gjennomført oppfølgingsintervju med 15 ungdommer. Disse er fra hele Troms. I hovedsak har det bidratt til både å kvalitetssikre data, analysere disse og også rette blikket framover for hva og hvordan en kan ivareta ungdommens synspunkter. Ved å bruke metoder på tvers, både kvalitative og kvantitative, er intensjonen at disse skal kunne utfylle og berike hverandre (Grønmo, 2004; Jacobsen, 2005). Tall fra spørreundersøkelsen har satt meg på sporet av flere gode samtaler, som har skapt dybde i analysene og generert ny kunnskap.

I første fase er det gjennomført en elektronisk undersøkelse der to grupper ungdom er valgt ut som informanter; ungdomsrådsmedlemmer¹ og traineer² tilsatt i bedrifter i regionen. 48 personer fra ungdomsrådene i alle åtte kommunene har svart og alle seks traineer har gitt sine synspunkter. Trainee er en spennende nyskaping i Midt-Troms. Profilgruppa³ traineeprogram er åpent for alle nyutdannede kandidater fra høyskole eller universitet på bachelor- og masternivå, innenfor fagområder som er relevante for de vel femti medlemsbedriftene. Programmet startet i 2014, og nye kull tas opp hver høst.

I fase to er det gjennomført en workshop med fokusgruppesamtaler. Der deltok to ungdommer fra hvert ungdomsråd i åtte Midt-Troms kommuner sammen med ordførere og ansatte i kommunene som jobbet med ungdommer. Målet med workshopen var todelt. For det første var målet å følge opp og verifisere svar fra den elektroniske undersøkelsen. Ved at unge kunne ha dialog med politikere og ansatte i kommunene, kunne kvantitative data fra den elektroniske undersøkelsen i større grad

¹ Det er ungdomsråd i alle åtte Midt-Troms kommunene. Disse har ulik organisering og ulikt antall medlemmer.

² På aktuelt tidspunkt var det 6 traineer, og alle har svart.

³ Profilgruppen i Midt-Troms er en sammenslutning av bedrifter og virksomheter innenfor nærings- og samfunnsliv i regionen. Gruppen har eksistert i over 20 år og har i dag 55 medlemsbedrifter med til sammen rundt 5.000 medlemmer. Majoriteten av bedriftene befinner seg innen industri og primærnæringer, men handel, bank, revisjon, forsikring, transport og reiseliv er også representert i tillegg til offentlige foretak, som kommuner i regionen, skoler og Forsvaret.

analyseres i fellesskap. For det andre er det et ønske i Midt-Troms å etablere et regionalt ungdomsråd for å utvikle nytt samspill. I en større samfunnsanalyse (Storvoll, Alvig Espenes & Myrvoll, 2015) for Midt-Troms er det en erkjennelse av at en må jobbe strategisk mot ungdom der et regionalt ungdomsråd kan være et viktig verktøy.

Viken (2012) hevder at fokusgruppesamtaler egner seg for å finne fram til drivkrefter bak eller underliggende prosesser i samfunnsutvikling som bare kan identifiseres gjennom menneskelig persepsjon og fortolkning. Metoden har vist seg å være anvendelig i undersøkelser av stedsoppfatninger, stedsidentiteter og andre stedsrelaterte analyser. Folk vil gjerne diskutere sitt sted og har som regel tanker om hva som skjer der de bor. Unge i min undersøkelse viste stort engasjement i workshopen, ikke minst i møte med åtter ordførere. Her fikk de mulighet til å gi uttrykk for veivalg som de betraktet som viktige for framtida i Midt-Troms. Ofte kombineres metoden fokusgruppesamtaler med dybdeintervjuer (Viken, 2012).

Etter å ha bearbeidet materialet fra den elektroniske undersøkelsen og workshopen, har jeg valgt å intervju 15 ungdommer fra hele Troms, også noen tilhørende både i Sør-Troms og Nord-Troms. Som forsker ønsker jeg å utfordre på synspunkter unge har formidlet. Dermed bidrar andre unge i fortolkning. Intervjuene er gjort med ungdommer som var deltakere på Dyrøyseminaret 2016⁴. Målgruppa for ungdomssporet på Dyrøyseminaret var medlemmer av ungdommens fylkesråd i Troms, regionale ungdomsråd og andre. Felles for informantene som har deltatt i alle tre faser, er engasjerte ungdommer. I utgangspunktet vet en at medlemmer av ungdomsråd ofte er bevisste ungdommer med initiativ og ønske om å bidra. Allerede i utgangspunktet vet jeg at utvalget av unge kanskje ikke er representativt. Dermed må også empirien sees på som noen meningsbærere for synspunkter som ikke alle deler. Det er viktig å tydeliggjøre at en må være forsiktig med å generalisere ut fra et for svakt empirisk grunnlag. Når dette forbeholdet er tatt, vil jeg likevel antyde at det er sannsynlig at det som gjelder for ungdom primært i Midt-Troms, også kan gjelde for større ungdomsgrupper, både i fylket og ut over i landsdelen.

⁴ Dyrøyseminaret er en stor nasjonal arena. Seminaret startet i 1998 og arrangeres annet hvert år.

Spørreundersøkelsen er sendt ut ved hjelp av et web-basert verktøy for utforming og analyse av spørreundersøkelser, kalt Beetrieve. Innledningsvis svarer respondentene på spørsmål om alder og hva de tenker å utdanne seg til. Ungdommene er deretter – på lik linje med politikere, næringsliv og andre – spurt om hvilke bransjer/næringer⁵ de har tro på i framtiden. De har også svart på hvilke hemmere og fremmere de tror kan påvirke økonomisk vekst. Svaralternativene ungdommen har fått er basert på et forarbeid med innspill fra flere parter, både politikere og næringsliv. Til slutt svarer de på hvorvidt de ser for seg å bo og arbeide i Midt-Troms i framtiden. Det er en svakhet i det elektroniske spørreskjemaet at det kun gis tre alternativer på dette spørsmålet. I ettertid er det prøvd å kompensere for denne svakheten ved at unge i fokusgrupper og også i intervju svarer med egne ord og refleksjoner.

Empiriske funn

48 medlemmer som representerer ungdomsrådene i Midt-Troms har svart⁶. Alle har ikke svart på alle spørsmålene, men jeg mener det gir en god indikasjon på trender. Alle respondenter er under 19 år, og ca. halvparten av de som har svart er ungdomsskoleelever (52 prosent) og halvparten (48 prosent) fra videregående skoler. Det gjenspeiler med forholdsvis stor grad av sikkerhet sammensetningen av ungdomsrådene i Midt-Troms. Alle som har svart bekrefter at de har vokst opp i Midt-Troms. Spørsmålet kan ha en mulig feilkilde i og med at alternativene bare var «ja/nei». Kanskje har noen av disse bare hatt *deler* av sin oppvekst i regionen, uansett kan en tolke at ungdommene definerer seg som hjemmehørende her.

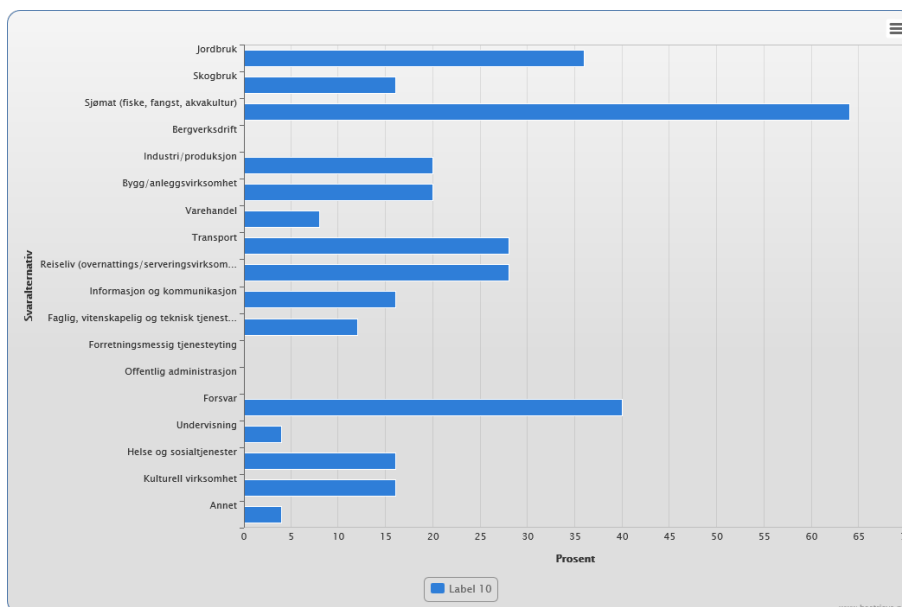
Unge i Troms er opptatte av framtida og gir uttrykk for et stort engasjement. Selv om det ikke er like lett å lese det ut fra svar i det elektroniske spørreskjemaet, mener jeg også utsagn herfra viser det. Enda tydeligere blir det i fokusgruppesamtaler der flere unge tar til ordet for at de vil være med å påvirke framtida. Mange gir uttrykk for at de

⁵ Basert på standard næringsgruppeinndeling fra SBB.

⁶ Det er ungdomsråd i alle åtte Midt-Troms kommunene. Disse har ulik organisering og ulikt antall medlemmer, og derfor er det vanskelig å vite svarprosenten.

ser regionen og landsdelen som ei mulighet, samtidig er det relativt mange kritiske røster. Flere av disse hevder unge i for liten grad har medvirkning. «Hadde unge blitt tatt seriøst og fått lov til å komme med mer innspill i dagens politikk, hadde vi i større grad vært med å forme hele framtida vår, ikke bare de siste årene på skolebenken. Jeg tror det ville vært ei god investering for utviklinga i Troms» (Jente 16 år). I fokusgruppesamtalene følger to andre unge opp med å støtte utsagnet. En gutt på 17 år er klar i sitt syn. «Jeg skulle ønske at vi unge fikk lov til å fungere som bidragsytere. Det er ikke en realitet i dag» En ordfører utfordrer utsagnet fra 17-åringen ved å spørre hvordan det kan bli en realitet. Ei jente (18) svarer: «Jeg synes det er betenkelig at vi har et demokrati der vi unge ikke har fast representasjon i de fleste politiske fora». Gjennom fokusgruppesamtalen mellom ungdommer, politikere og ansatte utvikles en felles forståelse at det er viktig at unge blir hørt. «Det at vi har en felles workshop, er et godt grep for å ta ungdom på alvor. Blir vi lyttet til, kan vi ha arenaer som denne, er vi kommet et godt stykke på veg» (Jente 18 år).

Figur 1 : *Næringer som har økonomisk vekstpotensial?*

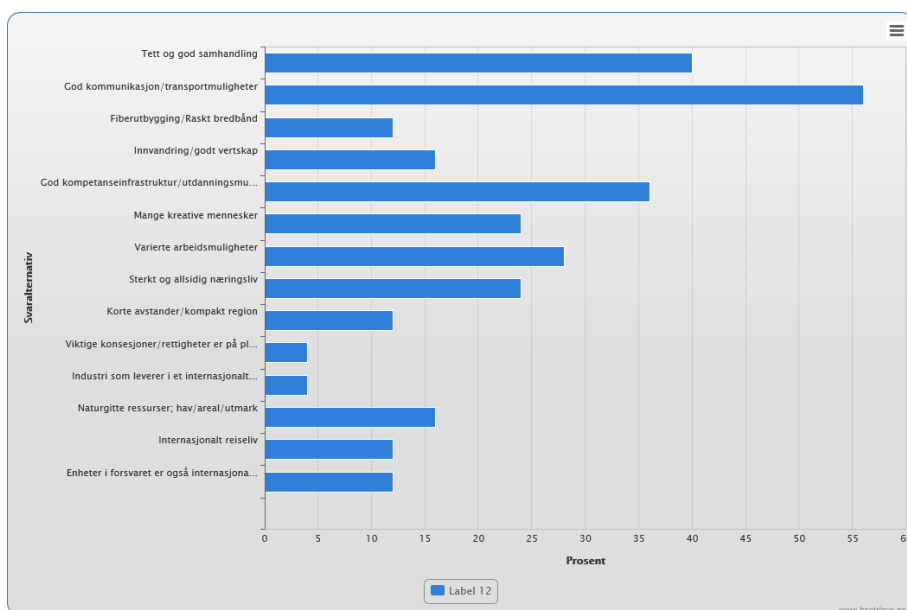

Ungdom i Midt-Troms betrakter sjømat som den næringen med størst vekstpotensial i regionen. «Sjømat (fiske, fangst, akvakultur)» utmerker seg ved at 64 prosent har valgt det som ett av tre alternativer som de kunne krysse av. Deretter følger «Forsvar» (40 prosent) og «Jordbruk» (36 prosent) som vekstnæringer. På de neste plassene kommer

«Transport» (28 prosent) og «Reiseliv, overnattings-/serveringsvirksomhet» (28 prosent).

Slik kommenterer en 17-åring (gutt) data fra undersøkelsen: «Det skjer mye i vår region. Og jeg tror at vi unge også er i stand til å ta inn over oss at det er mange muligheter til jobb i framtida, f.eks. innenfor sjømat. Jeg har flere venner som enten er startet på blå utdanning eller som tenker å studere på Fiskerihøgskolen i Tromsø». Han får støtte av flere i fokusgruppesamtalene. «Jeg er enig, men samtidig er det viktig at en tar den utdanningen en har mest lyst til. Det er jo ikke så lett å vite hvor en kommer til å bo eller jobbe om 10-15 år», sier en jente (15 år). «Om en utdanner seg innenfor økonomi, eller som ingeniør eller noe annet, så kan en likevel ha sitt arbeid i flere bransjer», påpeker en gutt (19 år).

Figur 2: *Faktorer som bidrar til god vekst?*

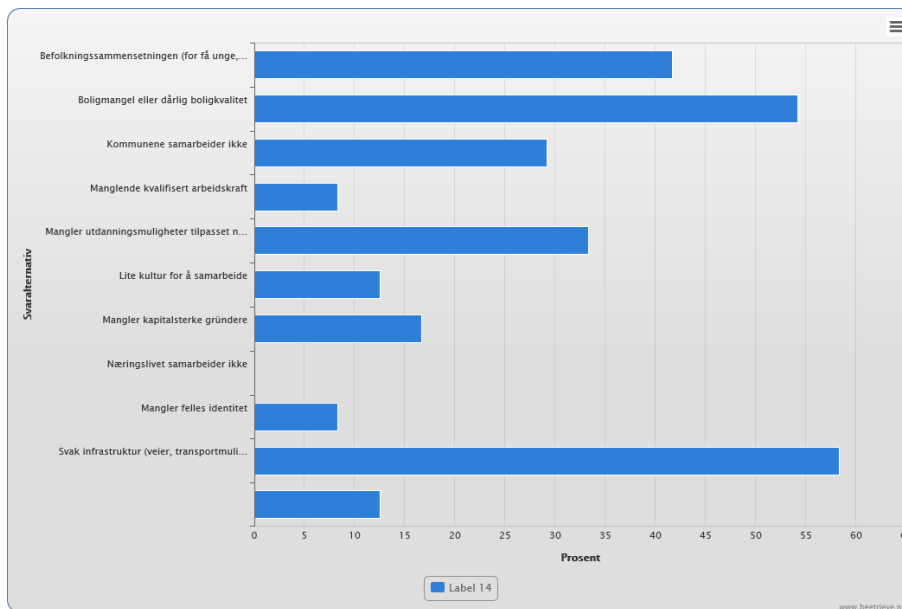
På spørsmål om hvilke faktorer som ungdom tror bidrar til god vekst i Midt-Troms har svaralternativene «God kommunikasjon/transportmuligheter» (56 prosent) og «Tett og god samhandling» (40 prosent) fått flest svar. Samhandling ble i en fokusgruppe forstått som «tidlig kontakt mellom aktører».

Rett bak følger «God kompetanseinfrastruktur/utdanningsmuligheter» (36 prosent) og «Varierte arbeidsmuligheter» (28 prosent). I fokusgrupper ble ungdommene utfordret

på hva de oppfatter med svaralternativet «God kommunikasjon». Ulike typer kommunikasjon og infrastruktur ble trukket fram, både fiberutbygging og vei og kollektivtilbud. Begge deler må til for å møtes, mener ungdommene. Noen trekker fram at også internt i kommuner er det lange avstander. «Vi er helt avhengige av skyss av voksne fordi det kun går en buss hver dag til sentrum der jeg bor» (jente 16 år). Flere ungdommer var inspirert av modellen fra Nord-Troms, der de har vist at regional samhandling mellom ungdom er mulig å få til. «I Nord-Troms organiseres det møter i det regionale ungdomsrådet slik at ungdom reiser til møtestedet sammen med en voksen (ungdomssekretær), som samtidig har møte med sine kolleger fra de andre kommunene», sier en av lederne i regionalt ungdomsråd (jente, 17 år). «Det settes også opp gratis transport for ungdom fra hver kommune når store arrangement finner sted, eksempelvis konserter, rusfritt 16. mai-tilbud o. s. v.», forteller en annen (gutt 16 år).

«Å jobbe i lag er artig» sier en gutt på 17 år. «Jeg synes ikke vi tidligere har vært så god til det, verken ungdommene eller de som jobber i kommunene», fortsetter han. Flere gir uttrykk for støtte til synspunktet. «Skal det være attraktivt å slå seg ned her i framtida, vil samhold i regionen være viktig og at det ikke foregår en krangel mellom politikere til en hver tid» (gutt 18 år). Flere ordførere fulgte opp synspunktene som kom fram i samtalene i workshopen. En sa det slik: «Vi setter stor pris på ærlighet og at dere unge er så konstruktive. Vi har et felles mål om å være en attraktiv region, og da er det avgjørende at vi står i lag som team Midt-Troms. Dette skal jeg ta med videre i arbeidet vi gjør i regionrådet».

Figur 3: *Faktorer som hindrer god vekst?*

Når spørsmålet er motsatt formulert, altså hva ungdom tror hindrer god vekst, får vi utslag på «Svak infrastruktur, veier/transportmuligheter» (58 prosent). Deretter følger «Boligmangel eller dårlig boligkvalitet» (54 prosent) og «Befolknings sammensetning, for få unge/ svak vekst» (41 prosent).

På spørsmål om ungdommen planlegger å bosette seg i Midt-Troms etter endt utdanning, svarer så mange som 76 prosent «nei» eller «vet ikke» i den elektroniske spørreundersøkelsen. Fordelingen er 16 prosent på «nei» og 60 prosent på «vet ikke». Det er viktig å merke seg at over halvparten uttrykker ei usikkerhet som kanskje vil være naturlig for unge i denne fasen av livet. Svarene trenger ikke å være et klart uttrykk for at unge i framtida ikke ser regionen som attraktiv. I fokusgruppesamtalene og intervju senere, ble unge utfordret på å gi synspunkter på hvorfor så mange svarer slik. Ei jente (18) mener at synet på hva som er viktig endrer seg i løpet av ungdomstida. «Da jeg var 13-14 tenkte jeg at Troms ikke var plassen for meg. Her skjedde det lite. I dag ser jeg helt annerledes på det. Jeg tror det har sammenheng med at det kommer ut mange positive nyheter fra området». I intervju svarte en gutt på 16 følgende: «Det er viktig å bo i andre deler av landet først. Jeg tror det er mange som tenker som meg: først vil jeg ta ei utdanning, kanskje i en by sørpå, Oslo eller Bergen, så vil jeg høste erfaring med å jobbe og bo andre plasser før jeg flytter tilbake til nord. Men jeg ser for meg å sette nesen heimover etter noen år borte». Det er åpenbart

forskjellige ståsted der mange er usikre på framtida og hvor de ser for seg å bo. Noen gir imidlertid klart uttrykk for at de opplever regionen som attraktiv. «Jeg ønsker å bo og jobbe i Midt-Troms. Her skapes mange arbeidsplasser og i denne regionen er det liten arbeidsledighet. Det betyr noe når jeg skal tenke framover», sier en gutt på 17 år.

I intervju er det mange som setter ord på det å reise bort for å studere. Så mange som 8 av 15 gir uttrykk for ønske om enten å jobbe eller studere i utlandet. Fokus hos flere er rettet mot ønsket om å være en del av en global verden. «Det er viktig å bli god i språk, og jeg har lyst til å bli en internasjonal borger» (jente 16 år). En gutt på 17 år sier at «økt samarbeid internasjonalt gjør at jeg tenker at også jeg vil enten studere eller bo i utlandet en periode». Flere bruker utsagn som dette; «Jeg har lyst til å studere i utlandet, men kommer til å bosette meg i Nord-Norge» (jente 17 år).

Samtidig er flere av ungdommene tydelig på at det er vanskelig å være skråsikker på valg framover. En jente på 18 år sier det slik: «Planene er ikke helt klare. Jeg vil ikke ha så skråsikre planer framover, det er ikke noen vits i, de vil endres uansett. Tida og impulser vil vise hva framtida vil bringe».

Ungdom i Troms uttrykker at de også er bekymret for miljøet. Dette gjelder både i havet, men også slitasjen på naturen. «Vi må lære av det som har skjedd i Lofoten», sier en gutt på 18 år. «Der er slitasjen på natur og fjell for stor. I tillegg er søppel i naturen blitt et økende problem» Han stiller også et retorisk spørsmål: «Er det slik at masseturisme er noe vi ønsker? Burde vi ikke være med å styre veksten vi ser i reiselivet». Spørsmålene rettes mot alle ordførerne. Flere nikker bekreftende. «Vi har satt i gang et felles arbeid på bærekraftig reisemålsutvikling i regionen», svarer en. Flere unge tar til ordet for at ensidig forståelse av vekst som noe positivt, ikke stemmer. Ei jente (17 år) uttrykker det slik: «Det er jo kjempebra at det skjer mye i Nord-Norge, men jeg syns vi er for opptatte av vekst på bekostning av ei god og trygg utvikling. Altså, jeg mener at vi må klare og samtidig tenke på at vi ta hensyn til miljøet, det gjelder både i havet og i naturen på land. Bærekraft er etter mitt syn et ord som kanskje har lite innhold». I fokusgruppesamtalene utvikles en viktig og stor dialog

om vekst også kan en negativ slagside. «Forurensning hindrer vekst i vår landsdel, slik jeg ser det. Det som er lurt og lønnsomt på kort sikt, kan få det motsatte resultatet på lengre sikt. Derfor må vi ikke drifte havet for hardt. Jeg er skeptisk til oljeutvinning og jeg syns vi har for mange oppdrettsanlegg» (Gutt 18 år).

Ungdommene ble til slutt bedt om å gi regionen noen gode råd. I den elektroniske spørreundersøkelsen ble det gitt mange og varierte innspill; gode jobbtilbud/kunnskap om arbeidsplasser, omdømmebygging, kultur- og fritidstilbud/aktiviteter, skape trygge samfunn, arbeidsplasser, barnehagetilbud/gode skoler, satse på utdanning/bredere utdanningstilbud i regionen/alternative studietilbud, bolig/studentbolig og utvikling.

Undersøkelse blant trainee

Også blant respondentene som arbeider som trainee i Midt-Troms har alle tro på bransje/næring «Sjømat». De skiller seg likevel fra de yngre ungdommene ved at like mange har tro på «Industri/produksjon» og mange velger også «Reiseliv, overnattings/serveringsvirksomhet». Alle er utdannet som ingeniører og økonomer og jobber i industribedrifter, det er derfor ikke unaturlig at de er opptatt av bransjer de kjenner godt.

På spørsmålet om hvilke faktorer som fremmer vekst har fem svaralternativer fått 50 prosent score: «Tett og god samhandling», «God kommunikasjon/transportmuligheter», «God kompetanseinfrastruktur/utdanningsmuligheter», «Sterkt og allsidig næringsliv» og «Naturgitte ressurser, hav/areal/utmark», altså ganske likt ungdommene sine svar. De tre førstnevnte faktorene har ungdommene i ungdomsråd også tatt med, bare med litt ulik vektning.

Faktorer som hindrer vekst er ifølge de fleste traineene «Befolkningssammensetning, for få unge/svak vekst», «Mangel på kvalifisert arbeidskraft» og «Mangel på felles identitet». Her skiller svarene seg fra de yngre ungdommene, som var mer opptatte av infrastruktur og bolig.

En stor andel av traineene, 4 av 6, er usikre på om de vil bosette seg i Midt-Troms etter trainee-perioden. Flere av traineene gir innspill på hva som må til for at de og andre vil velge å slå seg ned i Midt-Troms: *Relevant arbeid for seg selv og sin partner, gode bomuligheter, faglige videreutviklingsmuligheter og kvalitet i barnehage, skole og fritidstilbud for egne barn* påpekes som viktige faktorer. Det er naturlig at traineene som er litt eldre, er mer opptatte av familierelaterte spørsmål og muligheten for arbeid for sin partner/medflytter.

Diskusjonsdel

I diskusjonsdelen ønsker jeg å drøfte funn fra egen empiri, men også noen andre undersøkelser. Arbeidsplasser og næringsutvikling er avgjørende for at unge velger å vende tilbake fra utdanning i mer urbane steder. Her vil jeg særlig vektlegge noen utviklingstrekk i Midt-Troms innen sjømat og ei god oppbygging av et større traineeprogram. Fra 2017 vil vel 20 unge traineer med høy kompetanse være tilsatt i bedrifter i Midt-Troms.

Kampen om de unge

I mine undersøkelser forteller mange unge at de reiser fra sitt hjemsted, primært for utdanning, men også for jobb og andre opplevelser. Dette er naturlig, mens det er et tankekors at så mange sier enten «nei» eller «vet ikke» om de skal flytte tilbake (76 %). Det handler ikke bare om hender, men også om hoder. Nå er det viktig å understreke at mange tenåringer svarer ut fra at de ikke vet noe om framtida, og dermed er svarene usikre. Likevel er det en indikasjon som gir grunnlag for refleksjon. Det er ikke bare et problem at det blir færre som kan ta roller og gå inn i ny jobber i Troms, men utfordringa er også tap av kompetanse og innovasjonskraft. Det er alvorlig om unge med høy utdanning i mindre grad vil bruke sin kunnskap i landsdelen. Min forskning bekrefter tidligere forskning på fagfeltet.

Leknes m fl (Leknes, Tønnessen & Syse, 2016) dokumenterer i sin forskning at en stor andel unge som reiser ut fra nord, ikke vender tilbake. Sørli (2006) viser til at flyttestatistikker forteller at unge voksne mellom 20-29 år er den mest mobile

aldersgruppen. Det er en fase av livet som ofte kalles søkefasen; der det ikke bare er utdanning og yrkesliv som utforskes, men også for eksempel nye bekjentskaper, nye steder og nye opplevelser. Det handler om å ta stilling til tre typer spørsmål i følge Sørli (2006): Hva skal jeg gjøre her i livet? Hvem skal jeg gjøre ting sammen med? Hvor skal det skje? Det første knippede spørsmål omfatter faktorer som har med utdanning og yrkeskarriere å gjøre, og også ting som kan være relatert til interesser og hobbyer. Hvem-spørsmålet er knyttet til familiedannelse og barn, men også til andre sosiale bånd og nettverk. Hvor-spørsmålet har med stedsfølelse og stedsidentitet å gjøre. Svarene og prioriteringen mellom disse spørsmålstypene har implikasjoner for framtidig bosted.

Det er relativt flere fra distriktskommuner og småbykommuner enn fra storbynæreområder som flytter i løpet av denne søkefasen. Det unge fra Midt-Troms sier stemmer godt med livsløpsanalyser utført av Kjetil Sørli (2006) som bl.a. viser at 70-75 prosent av de som er oppvokst i distriktskommuner og 65-70 prosent av de som er oppvokst i småby/tettstedskommuner, flytter fra denne kommunen minst én gang før de har fylt 35 år. Tilsvarende for storbyene er 60 prosent. I motsetning til distriktskommuner og småbykommuner blir imidlertid de som flytter fra storbyene erstattet, og vel så det, av nye innflyttere. Disse tallene har vært relativt stabile over tid.

Det er ikke vanskelig å forstå at ungdom i alderen 13-19 år ikke vet hvor de skal bo og jobbe i framtiden. Det er naturlig å reise ut og høste erfaringer før man etablerer seg. Å fremstå som en attraktiv region, er viktig, både for kommuner, offentlig sektor og næringsliv. I fokusgruppesamtaler var mange opptatte av å følge opp ungdommen som reiser ut; hvordan skal man holde kontakten med utflyttede ungdommer i perioden de bor utenfor regionen, hvilke kanaler er gode kanaler for dialog og på hvilke arenaer kan man møte ungdommene igjen? Hva er viktig for de som vurderer å vende tilbake? I lys av det som er sagt kan det være et godt poeng å arbeide med regionens omdømme, samt prioritere felles markedsføring.

Det er tydelig at ungdom helt fra grunnskolealder tenker på framtiden og hva som er viktig når man skal etablere seg med bolig og familie. Svar i fokusgruppesamtalene tyder på at ungdom vil tilbake til det trygge, «det kjente», når de skal etablere seg. Når ungdommene ble bedt om å reflektere over hvorfor så få var sikre på at de skulle bo og arbeide i regionen, kom det blant annet frem at Midt-Troms ble oppfattet som «trygge omgivelser», men med mangel på yrkesmuligheter. Ungdom etterlyste muligheten for å leve et «mer urbant liv» i Midt-Troms med flere møteplasser for ungdom. For en region med ambisjoner om å rekruttere unge, er dette verdt å ta med seg i utarbeidelsen av tiltak og strategier videre.

Rees og Kupizsewki (Rees & Kupizsewki, 1999) viser til at det er de unge som driver sentraliseringen i Norge. I mange andre land vi liker å sammenlikne oss med blir de unges sentraliserende flyttemønster kompensert ved at eldre aldersgrupper flytter ut av de store byene. Her i landet ser vi denne tendensen kun i storbyenes nærmeste omland (Grimsrud, 2011). I tillegg virker det sentraliserende at flere og flere barn blir født i storbyene som følge av den store innflyttingen av unge voksne. På grunn av dette vil sentraliseringen fortsette selv uten flytting. Distriktene er således tapere i dobbelt forstand. Dette demografiske faktum gjør at det å satse på å tiltrekke seg unge mennesker er avgjørende.

Unge i Midt-Troms flytter i stor grad for å ta utdanning. Faktisk er det slik at mange allerede rett etter ungdomsskolen flytter på hybel. En viktig årsak til at det er større fraflytting fra distriktskommuner og småbyområder er at ungdom som vokser opp på slike steder, må flytte til de store byene for å ta utdanning (Fosso & Belsnes, 2004). Når flere og flere unge tar lang utdanning ved universiteter og høyskoler, betyr det at stadig flere etablerer et faglig og sosialt nettverk på studiestedet som i sin tur gjør det lett å bli boende der. Svært ofte etableres de i parforhold som kan gjøre det enda vanskeligere å flytte fra studiestedet; særlig til små steder der det er vanskeligere å skaffe to utdanningsrelevante jobber samtidig. Det er ikke nødvendigvis slik at de unge aktivt velger bort distriktene – det kan like gjerne være at de blir «fanget» av storbyene fordi det enkleste er å bli boende. Så lenge mulighetene for jobb og karriere

(for to) er på plass, er det lettere å fortsette det livet de lever, enn å bryte opp. I parforhold er det dessuten ofte slik at den ene blir ferdig med studiene før den andre. Da tar den ene jobb lokalt i påvente av at den andre blir ferdig, og dermed er man et skritt lenger i å etablere bofasthet på studiestedet.

Flere undersøkelser viser at mange som bor i storbyområdene ønsker å flytte tilbake dit de kom fra eller til andre mindre steder, men at manglende jobbmuligheter står i veien for dette (Orderud og Onsager, 1998; Grimsrud, 2005). Mange unge i Midt-Troms er usikre, naturlig nok, på om de skal flytte tilbake til regionen de har vokst opp i. Selv om det er på det rene at det ikke er like mange arbeidsplasser for høyt utdannende utenfor de store byene, kan det også handle om at mange ikke har nok kjennskap til de jobbmulighetene som finnes, eller at de bruker manglende jobb som en kort og legitim forklaring på at tilbakeflytting ikke er aktuelt (Grimsrud, 2000). Hansen (Hansen, 2004) har for eksempel pekt på at utdanningsaspirerende ungdom, som vokser opp på såkalte ensidige industristeder, lenge etter at hjørnesteinsbedriften er nedlagt og erstattet av kunnskapsintensive arbeidsplasser, fortsatt tror de må flytte fordi bygda ikke har utdanningsrelevante arbeidsplasser å tilby. I nord skapes det mange nye arbeidsplasser. Selv om ungdom i denne undersøkelsen hadde bevissthet om dette, er en del av de nye jobbene ikke så etablerte og en refleksjon kan være at unge ikke ser seg selv inn i disse.

Mange distrikt lider under et negativt stedsimage som forteller at det ikke fins utdanningsrelevante jobber der. Måten et sted presenteres på i media, i skjønnlitteratur så vel som faglitteratur, er av betydning for hvordan vi oppfatter et sted og dermed også for hvordan vi forholder oss til det. Når det gjentatte ganger fortelles om bygder og småsteder som mister sine ungdommer gjennom fraflytting, som har en økonomi preget av næringer uten vekst og som sakker etter i utdanningssamfunnet, så skaper dette et stedsimage, et kollektivt meningsfellesskap, som sier at dette ikke er steder for folk med høy utdanning. Dette bekreftes av flere i intervju. «Jeg visste ikke at det skapes så mange nye og forskjellige arbeidsplasser i sjømat» sier bl.a. ei jente på 18 år. Hennes utsagn kan være en indikasjon på hvor lett det er at stedsmyter fungerer som

kulturelle sannheter og antas å ha stor innvirkning på hvilke steder unge mennesker i det hele tatt vurderer som aktuelle bosteder (Haugen & Lysgård, 2006). Dette er en hovedgrunn til at mange steder de senere årene har hatt fokus på omdømmebygging; de har jobbet aktivt for at deres område skal identifiseres med noe positivt (Niedomysl, 2004). Det er etterhvert eksempler på at steder har lykket med å endre sitt image, og at dette trolig også har ført til befolkningsvekst eller økonomisk vekst (Teigen og Lønning, 2009). Det handler om å gjøre gamle myter til skamme gjennom å overskride dem. For eksempel vil en regional trainee-ordning kunne bidra til å bekjempe forestillingen om at det ikke finnes relevante arbeidsplasser for unge med høy utdanning på stedet, dels gjennom å profilere bedriftene/virksomhetene og stedet, men ikke minst gjennom at bedriftene faktisk ansetter denne gruppen slik at de motbeviser gamle stedsmyter og bygger nye. I dag (2017) er vel 20 traineer ansatt i bedrifter i Midt-Troms-regionen. De fleste har en masterutdanning, og alle er under 35 år. Dette synliggjør en aktiv næringsstrategi som fungerer.

Unge har god kunnskap om næring i nord

Nærmere 50 ungdommer har i svart på hvilke næringer som har størst vekstpotensial og hva som bidrar til vekst og hva som hindrer vekst. Det er rettet samme spørsmålsstillinger til voksne, både politikere og næringsliv. Ungdom og voksne svarer svært likt. Det kan tyde på at også unge i aldersgruppa 13 -19 år har god kunnskap om vekstnæringer og hva som hemmer og fremmer vekst. Samtidig er det interessant at det er lite samsvar mellom hva ungdom anser som vekstnæringer og hva de har tenkt å utdanne seg til. Kun én ungdom har valgt et framtidig yrke som tyder på at vedkommende vil jobbe i sjømatnæringen. En kan hevde at det er lite korrelasjon mellom den kunnskapen ungdom har skaffet seg og de eventuelle følgene dette får for videre valg.

Det kan være flere grunner til at undersøkelsen viser at det er lite samsvar med vekstnæring og utdanningsvalg. En hovedgrunn er at de fleste ungdommene som har svart, allerede er i videregående skole og følgelig har tatt sitt valg. I

fokusgruppesamtaler i etterkant av den elektroniske undersøkelsen, påpeker flere ungdommer at det tar tid for at ny kunnskap får konsekvenser for ungdoms valg både om utdanning og senere jobb. Når man våren 2017 ser søkertall til blå linje på videregående skole i Troms, det vil si utdanningsprogrammet som forbereder elever for yrker innen fiske, fangst og akvakultur, kan det se ut som om større endringer er i emning. Ungdom velger blått. Aldri har så mange søkt blå linje som førstevalg i Troms. Det opprettes en ekstra klasse for å ta ivareta valg for utdanning. For utviklingen i nord kan dette være gode nyheter. Først og fremst fordi sjømatbransjen er ei framtidsrettet næring og en viktig bærebjelke i samfunnsutviklinga. Omsetningen har økt formidabelt i løpet av få år. I 2106 vil Senja-regionen alene omsette for seks milliarder kroner i sjømat. Prognosen framover indikerer videre økning og forteller at behovet for fagkompetanse er stort.

I fokusgruppesamtale etter undersøkelsen kom det frem at flere ungdommer oppfattet kategorien «sjømat» som «oppdrett», ikke fiske og fangst. Å jobbe innen tradisjonelt hav og fjordfiske ble av enkelte sett på som en «arv», ikke et aktivt yrkesvalg. Noen grupper kommenterte at satsing på sjømat ga mange nye muligheter innenfor yrker som advokat, ingeniør osv. Ungdommene skilte tydelig mellom teknisk produksjon, salg/markedsføring og øvrige oppgaver knyttet til sjømatproduksjon.

Av de 48 ungdommene som svarte i undersøkelsen, planlegger så mange som 40 % å utdanne seg innenfor yrker knyttet til helse. I følge SSB vil folketallet i Midt-Troms fram mot 2030 øke med ca. 3000. Nesten all økning vil komme i aldersgruppa over 67 år. I offentlig sektor, også i denne regionen, vil det være helse som har behov for arbeidskraft.

Forsvaret ble omtalt som en arena av muligheter, også for jenter, og forsvaret er tydeligvis oppfattet som en ressurs for Midt-Troms. «Stabile arbeidsmuligheter i Forsvaret» ble trukket fram av én gruppe, «mange utdanningsmuligheter» og «rekruttering til utenlandstjeneste» likeså.

Ungdommene har mer tro på jordbruk enn andre informanter, dvs. voksne, politikere og næringsliv. Ungdom trakk frem at vi i Midt-Troms har mye plass/areal og at dette burde kunne utnyttes til matproduksjon. En gruppe hadde reflektert rundt «Industri» som havner et stykke ned på rangeringen. Her ble det sagt at ungdom burde få mer kunnskap om de mulighetene som er i regionen, samt at yrkesfagene må gjøres mer attraktive.

Det ble også en diskusjon i en av gruppene for/mot jernbane. Ungdommene mente tydeligvis at jernbane kunne påvirket deres holdning til hva som er mulig å drive med i vår region.

Ungdom er opptatt av botilbud, lenge før de selv skal etablere seg i egen bolig. Stort utslag på «boligmangel» kan også bety mangel på *egnede* boliger til målgruppen. Regionen er preget av lite variasjon i type boliger, og et boligmarked med lite omsetning. De fleste boenheter er eneboliger tilpasset større familier. Hvis regionen skal være attraktiv for studenter, traineer og nyutdannede, må det bygges mer varierte boliger tilpasset ulike livsfaser i Midt-Troms.

Glokale⁷ unge også i Troms

Vel halvparten av ungdom jeg intervjuet, ønsket å ta utdanning i utlandet. Samtidig som de uttrykte verden der ute var viktig, påpekte de at hjemstedet også var viktig. «Jeg vil alltid bruke «heim» om plassen jeg vokste opp, selv om jeg planlegger å ta medisin i utlandet», sier ei jente på 17 år. Lokal tilhørighet og global tilkobling er sentralt for mange. Det er interessant å registrere at ungdommer i Troms snakker uproblematisk om dette.

Det er et velkjent faktum at betydningen av jobb er av større betydning som flyttemotiv for folk med høyere utdanning og akademiske yrker enn for andre; det

⁷ Roland Robertson skapte i 1992 ordet globalisering for å karakterisere de prosessene som pågår. Lokal identitet blir ofte mobilisert når folk møter globaliseringen fordi folk ønsker å understreke sin særegenhet når den trues

bekreftes også av den nasjonale Flyttemotivundersøkelsen 2008. I et livsløpsperspektiv er jobb viktigst som flyttemotiv med én gang man er ferdig med utdanningen. Mange lar utelukkende jobben styre hvor de bosetter seg i denne fasen (Hansen og Niedomysl, 2009). Etter hvert som man blir eldre, kommer som regel andre flyttemotiv mer og mer inn i bildet. Da har man også opparbeidet seg en sterkere posisjon i arbeidsmarkedet slik at andre faktorer, for eksempel knyttet til stedstilhørighet, familieforhold og kulturtilbud kan få telle mer med i beslutningsprosessen. Det er forholdsvis vanlig med hyppige jobb- og bostedsskift i fasen som ung voksen. Man kan derfor vente at selv om traineene får jobb og blir boende i de aktuelle regionene etter endt trainee-periode, så er sannsynligheten stor for at de flytter videre etter en stund.

Selv om jobb og karriere ofte er den viktigste grunnen til at nyutdannede flytter, er jobbrelevante forhold generelt på vikende front som dominerende flyttemotiv (Lundholm, Garvill, Malmberg & Westin, 2004). Dette gjelder særlig i Norge hvor arbeidsledigheten har vært lav gjennom lang tid og hvor arbeidsledigheten heller ikke varierer så alt for mye mellom ulike regioner. Når det er tilgang på jobb nær sagt over alt, og når unge med høy utdanning er en mangelvare, så kan de unge i større grad tillate seg å la andre kriterier bestemme bostedsvalget. I flyttemotivundersøkelsen var for eksempel familierelaterte forhold det hyppigst nevnte motivet. I unge år er det særlig snakk om flytting på grunn av kjæresteforhold. Frønes og Brusdal (Frønes & Brusdal, 2001) har kalt dagens unge for «friends-generasjonen». Med det mener han at dagens unge legger mer vekt på å kunne være sammen med, og bo nær, venner enn familie. Dette er en generasjon som i mindre grad legger vekt på karriere og i større grad lar fritid og sosiale sider ved livet styre bostedsvalg. Dette er en utvikling som favoriserer utdanningsstedene som bosted for de unge, men understreker samtidig at det å satse på de sosiale sidene ved trainee-stillingene er viktige.

Trainee som strategisk grep

Regionale traineeordninger er et relativt nytt virkemiddel. De fleste traineeordningene i Norge er etablert etter 2005. Kompetansesenteret for Distriktsutvikling (Dahle, Grimsrud & Holte, 2011) har gjennomført en stor undersøkelse på hvilke effekter ni

regionale trainee-ordninger har på målsettingen om å rekruttere unge med høy utdanning til distriktene. Flere funn er interessante og relevante for vår region. I Midt-Troms startet trainee-programmet i 2014 med 6 nyutdannede studenter. Etter to år som trainee i bedrifter i regionen, fikk alle tilbud om fast jobb. Videre er nye kull starta og fra høsten 2017 vil til sammen over 20 unge med høy kompetanse ha startet sin jobbkarriere i en regional bedrift. Undersøkelsen fra Kompetansesenteret for Distriktsutvikling sier at nær tre firedeler av bedriftene mener traineeordningen gjør det mulig å satse på nyutdannet arbeidskraft (Dahle m.fl., 2011). Over halvparten av virksomhetene som er med i regionale traineeprogram oppgir at ordningen har bidratt til å rekruttere kompetanse bedriftene ellers ikke ville ha fått tak i. Videre viser undersøkelsen at over seksti prosent av bedriftene mener traineene har bidratt til innovasjon og nytenkning gjennom at deres kompetanse har ført til nye prosjekter, produkter eller tjenester. Det vises til at to tredjedeler av de som har vært gjennom et traineeprogram har blitt boende i regionen, mens bare en fjerdedel bodde der i utgangspunktet.

Oppsummering, videre forskning og utsyn

Ungdom i Troms er sannsynligvis ikke så forskjellige fra ungdom fra andre mindre steder i landet. Mange unge flytter for å ta utdanning. En stor andel i min empiri er usikre på om de kommer tilbake for å bo og jobbe i den regionen de vokste opp i. De har relativt god kunnskap om næringslivet og hva som fremmer og hemmer vekst.

Unge skal, som generasjoner tidligere, gjøre selvstendige valg for egen framtid. Gjennom teori og empiri, ikke minst i fokusgruppesamtaler og intervju med unge i Troms, ser jeg flere mulige nye forskningsområder. Medvirkning av unge er et stikkord og et stort fagfelt. I fokusgruppesamtalene var bærekraft, vekst og ivaretagelse av miljøet viktige utviklingsperspektiver for de unge. Videre er samarbeid, og da i en global kontekst, er et annet interessant forskningsområde. Svært mange unge i Troms er opptatte av internasjonalisering. Mange gir uttrykk for at de vurderer å studere i utlandet. De gløkale unge betrakter samhandling med andre land og kulturer som vesentlig i et framtidsperspektiv. Det er gjort lite forskning på

demokratisk deltakelse og innflytelse fra unge i nærings- og lokalsamfunnsutvikling (Frøyland, 2011). Kvalitativ forskning der unge er sentrale bidragsyttere, vil kunne gi ny kunnskap i planlegging, strategier og utviklingsarbeid for framtid, både i Troms og landsdelen. I møte med engasjerte og reflekterte ungdommer ble jeg som forsker utfordret på ei problemstilling jeg ønsker å ta med videre. En gutt på 17 år ga klart uttrykk for sitt syn og kan kanskje være talsperson for flere: «Unge vil delta! Unge vil påvirke! Unge vil bestemme!» Svaret hans var i en kontekst knyttet til framtid i nord. På flere måter samler guttens utsagn essensen i artikkelen. Jeg vil peke på tre viktige grep som kan oppsummere artikkelen og rette blikket framover.

For det første er det viktig å forstå hvordan forskning har gitt ny kunnskap om utvikling av steder. Små og større steder kan også endres ved at de betrakter globale ungdommer som en ressurs som henter impulser ute og bidrar til ny kunnskap ved å koble eksterne, globale impulser med lokal identitet (Massey, 2005). For det andre synes det som et godt grep i den videre forskningen å gi aksjonsforskning en noe større plass. Ved å stille konstruktive forsknings spørsmål og bevege seg over i det Kalleberg (Kalleberg, 1992) kaller det konstruktive forskningsparadigme, vil unge få nye sjanser til å være aktører og aktive medspillere i samfunnsutviklingen på nye måter. Og for det tredje bør unge få større reell innflytelse i lokalsamfunnsutviklingen der de bor.

Steder endres, ikke minst av impulser utenfra. Massey (Massey, 2005) hevder det er viktig å se på steder som åpne og progressive der ytre stimuli bidrar til å redefinere sted. Når ungdommer reiser ut, linkes det globale og lokale sammen. Dermed kan globale, unge fra Troms være sentrale aktører for å integrere og smelte sammen internasjonale impulser med lokal stedsidentitet. Det kan være en av gevinstene med at flere av oss i framtiden vil ha tilknytning til flere steder. Å gjøre videre forskning på dette fagfeltet, tror jeg vil være viktig. Å forstå mer av hvordan globale impulser redefinerer steder som igjen kan skape ny attraktivitet, tror jeg er både interessant og framtidsrettet. Unge vil være de sentrale aktørene i nye arbeidslivet. Selv om mange vil bo og arbeide i en annen del av landet, eller verden, vil ny teknologi og annen organisering av arbeidslivet gjøre det mulig å bidra med en rekke arbeidsoppgaver

stedsuavhengig. For ungdom er det særlig viktig at regionen har en åpen holdning slik at unge mennesker kan betraktes som en ressurs, uavhengig av hvor en bosetter seg.

I starten av artikkelen ble det referert til Kallebergs (1992) tre forskningsparadigmer, der han skiller mellom konstaterende-, vurderende- og konstruktive forskningsspørsmål og sier at konstruktive spørsmål dreier seg om hva ett sett aktører kan og bør gjøre for å omforme en gitt sosial realitet til en bedre sosial realitet. Gjennom dialog og innspill fra flere ungdommer, ser jeg potensialet av konstruktive forskningsspørsmål og aksjonsforskning i den videre forskningen. I siste del av doktorgradsarbeidet har jeg valgt å aktivere og realisere ideen om et forskende partnerskap med et utvalg ungdommer, politikere og næringsdrivende. De ideer, særlig ungdommene har kommet opp med i de undersøkelsene som hittil er gjort, ansporer til et aksjonsforskningsopplegg i det videre arbeidet. Som Galtung (2008) understreker, så preges aksjonsforskning av at et bestemt sett av verdier ligger til grunn for arbeidet. Positivismedebatten avdekket at ingen forskning er verdifri, heller ikke den konstaterende. Likevel vil man kunne si at aksjonsforskning er annerledes ved at den bevisst og åpent tilkjenner sine verdier, og videre at forskerne med viten og vilje intervensjoner i søken etter det beste handlingsresultatet.

Forskjellene mellom tradisjonell forskning og aksjonsforskning belyses av Tiller (2006, s. 12), der han skiller mellom tre ulike forsknings- og utviklingsparadigmer. I det første paradigmet står forskeren langt borte fra sitt forskningsfelt og legger ikke vekt på å påvirke det eller de det forskes på. Det kreves kjølig distanse. I det andre paradigmet har forskeren beveget seg inn i feltet og forskere fra innsiden, eller tar et indre perspektiv. Forskeren er likevel i dette paradigmet også opptatt av ikke å påvirke det eller de det forskes på (Bjørnsrud, 2005, s. 14). Det tredje paradigmet innebærer blant annet at man kan bedrive forskning gjennom å intervensjonere og å forske sammen med praktikerne, noe Tiller (2006) betegner som det forskende partnerskap. De to første paradigmene kan grovsorteres under tradisjonell forskning, men det tredje paradigmet tilhører aksjonsforskning.

«Unge er framtida», sies ofte, muligens uten å gi tydelig innhold til utsagnet. Et viktig grep for Troms spesielt, men resten av regionen og landet generelt, er å ta unge på reelt alvor. Medbestemmelse er mer enn å lytte til hva de unge er opptatte av. Medvirkning består av to uavhengige, men samtidig innbyrdes avhengige prosesser, nemlig økt deltakelse og innflytelse. Medvirkningsarenaer på samfunnsnivå handler om å gi barn og unge mulighet for å påvirke beslutninger om og i lokalsamfunn og nærmiljø. Flere forskere (Winsvold & Falck, 2011; Frøyland, 2011) viser til at unge har lite direkte påvirkning i offentlige medvirkningsprosjekter og i lokalsamfunnsutvikling. Å gjøre grep der unge i større grad, også sammen med etablerte forskere, bidrar i prosesser og planer for utvikling av sin region, kan være ei mulighet for innflytelse, eierskap og sterkere tilhørighet som kan vise seg viktig for framtiden i hele landsdelen.

Referanser

- Bjørnsrud, H. (2005). Rom for aksjonslæring: om tilpasset opplæring, inkludering og læreplanarbeid. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Castree, N. (2003). Place: Connections and boundaries in an interdependent world. I. S. L. Holloway, S. P. Rive & G. Valentine (red.), *Key Concepts in Geography* (s. 165-185). London: Sage.
- Dahle, M., Grimsrud, G. M., Holte, I. C. (2011). *Bosettingsvirkninger av regionale trainee-program*. Ideas2evidence rapport 1/2011.
- Fosso, O. B. & Belsnes, M. M. (2004). Short-term Hydro Scheduling in a Liberalized Power System. Powercon 2004. IEEE/NTU/NSU; Singapore. 2004-11-21 - 2004-11-24.
- Frønes, I. & Brusdal, R. (2001). *På sporet af den nye tid, kulturelle varsler for en nær fremtid*. Gyldendal.
- Frøyland, L. R. (2011). *Unges syn på deltakelse og innflytelse i skolen, lokalpolitikken og sivilsamfunnet*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Vedlegg til NOU 2011: 20. *Ungdom, makt og medvirkning*.
- Galtung, J. (2008). 50 years. *25 intellectual landscapes explored*. Publications from Transcend University Press 3.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in Late Modern Age*. Oxford: Stanford University Press California.
- Grimsrud, G. M. (2000) *Kvinner på flyttefot*. ØF-rapport 2000/13.
- Grimsrud, G. M. (2011). How Well Does the „Counter-Urbanisation-Story“ Travel to Other Countries? The Case of Norway. *POPULATION, SPACE AND PLACE*. DOI: 10.1002/psp.655.
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskaplige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hansen, J. C. (2004). Ungdoms forhold til sted. Er Rjukan et blivende sted? I Berg et al (red): *Mennesker, steder og regionale endringer*. Tapir.
- Hansen, H. K., & Niedomysl, T. (2009). Migration of the creative class: evidence from Sweden. *Journal of Economic Geography*. Volume 9, Issue 2, Pp. 191-206.
- Haugen, M. & Lysgård, H. K. (2006). Discourses of rurality in a norwegian context. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*. Volume 60, Issue 3, 2006, Pages 174 – 178.
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Kalleberg, R. (1992). Konstruktiv samfunnsvitenskap. En fagteoretisk plassering av «aksjonsforskning». Rapport nr. 24 1992. Oslo: Institutt for Sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Leknes, S., M. Tønnessen & A. Syse (2016). Befolkningsframskrivningene 2016. Dokumentasjon av modellene BEFINN og BEFREG. Notater 2016/14, Statistisk sentralbyrå.
- Lundholm, E., Garvill, J., Malmberg, G. & Westin, K. (2004). Forced or free movers? The motives, voluntariness and selectivity of interregional migration in the Nordic countries. *Population, Place and Space* **10**: 59–72.

- Massey, D. (2005). *For Space*. London: Sage.
- Munkejord, M. C. (2009). *Hjemme i nord. En analyse av stedsopplevelser med utgangspunkt i kvinnelige og mannlige innflytteres fortellinger om hverdagsliv i Havøysund og Vadsø, Finnmark*. Avhandling for graden philosophiae doctor i kultur- og samfunnsfag Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning, Universitetet i Tromsø.
- Niedomysl, T. (2004). "Evaluating the effects of place-marketing campaigns on interregional migration in Sweden" *Environment and Planning A* **36**(11) 1991 – 2009.
- Orderud, G, & Onsager, K. (1998): Flytting: mønstre og årsaker: en kunnskapsoversikt. NIBR prosjektrapport 1998:6. Norsk Institutt for by- og regionforskning, Oslo.
- Perkins, H. C. & Thorns, D.C. (2012). *Place, Identity and Everyday Life in a Globalizing World*. Basingstoke; Palgrave MacMillan.
- Rees, P. & Kupizsewski, M. (1999). *Internal Migration and Regional Population Dynamics in Europe: A Synthesis*. Council of Europe Publishing: Strasbourg.
- Ringholm, T., Mikkelsen, E., Alnes P., K.Hauge, A., Lie, I., Nilsen, H. R. & Grøtvold-Solbu, K. (2015). *Økonomisk samspill og vekstmuligheter i Sør-Tromsregionen*. Rapport 4/2015. Norut.
- Stenbacka, S. (2012). «The Rural» Intervening in the Lives of Internal and International Migrants: Migrants, Biographies and Translocal Practices. I Hedberg, C.& do Carmo, R. M. (Red.), *Translocal Ruralism: Mobility and Connectivity in European Rural Spaces*. (s. 55-72). Heidelberg: Springer.
- Storvoll, R., Alvig Espenes, M. & Myrvoll, K.S. (2015). Byregion Finnsnes – samspill mellom by og bygd. *By og land – hand i hand*. Samfunnsanalyse for Midt-Troms. Rapport.
- Sørli, K. (2006). *Bosettingspreferanser, flyttemotiver og flytteprosesser*. Status og perspektiver omkring den regionale befolkningsutviklingen i Norge. Notat til Kommunal og regionaldepartementet.
- Teigen H. & Lønning, D. J., (2009). *Kunnskapsstatus om tilflytting til småsteder og distrikt. Kva tiltak verkar? Ein kunnskapsstudie av utviklingsrelevante norske bidrag frå perioden 1999-2009*. <http://www.distriktssenteret.no/filearchive/tilflytting-endeleg-versjon-2-.pdf>
- Tiller, T. (2006). *Aksjonslæring – forskende partnerskap i skolen. Motoren i det nye læringsløftet*. 2. utgave. Gimlemoen: Høyskoleforlaget.
- United Nations (2006). *World urbanization prospects: the 2005 revision*, United Nations Publications.
- Viken, A. (2012). Fokus på sted – fokusgruppesamtaler som metode i steds- og destinasjonsanalyser. I A. Førde, B. Kramvig, N. Gunnerud Berg & B. Dale (red.). *Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser* (205-219). Trondheim: Akademika forlag.
- Winsvold, A. & Falck, S. (2011). *Modeller for å sikre medbestemmelse og medinnflytelse blant utsatte ungdomsgrupper*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Artikkel 3

Ragnvald Storvoll, Odd Arne Thunberg and Tom Tiller (2019). *Constructive Youth Power in Society Building: A Case Study of Intentions and Realities from a Region in Northern Norway*.

Artikkelen er ikke publisert, men sendt inn

Constructive Youth Power in Society Building: A Case Study of Intentions and Realities from a Region in Northern Norway.

Ragnvald Storvoll, Odd Arne Thunberg and Tom Tiller.

Abstract

The issue raised in this article is how young people experience their own participation in regional development. For 18 months the authors studied how young people experienced their participation in development plan innovations. This study was informed by the principles of participatory action research and organized in action-and-reflection phases and used a multi-method approach to data gathering. Young stakeholders were shadowed closely throughout the process through participatory observation and other qualitative methods, such as focus group interviews and scheduled dialogues in connection with meetings. Data have also been collected via questionnaires and the SWOT technique. The plurality of methods allowed for data triangulation thus strengthening the rigour and trustworthiness of our knowledge development in general, as well as of analyses and conclusions in particular. Our research supports a number of conclusions about how the young people in a region of Northern Norway experienced their own participation in regional development.

The context and meanings of regionalization in Northern Norway

A new regionalization is taking place in the northern parts of Norway, where several regions propose joint efforts and focus on common strategies. Nationally, the regionalization process will turn the country's nineteen counties into ten regions. Ongoing parallel processes also involve mergers of municipalities. In the northernmost counties, we find few examples that regions have created their own regional development plans. Through dedicated programs under the auspices of the Ministry of

Local Government and Innovation¹ as well as Innovation Norway², several municipalities are working together to develop regional plans. Municipalities are required to have a governing plan, called a municipal master plan. It provides the framework for the social and commercial development of the municipality and the management of land use resources³. In this paper we use the term ‘development plan’ for both municipal and regional governing plans. The term ‘region’ is used only to denote the ten new administrative units. The focus of the research for this paper looks at eight municipalities in one region in Northern Norway, which want to generate a regional development plan. All these municipalities have completed the necessary political groundwork for their cooperation. Central to this research are the two issues namely, which places do young people occupy in this overall development picture and what is their experience of this?

Why Work with Youth?

The Demographic Imperative: The Youth Bulge.

Good development strategies are essential for a region to move in a unified direction (Fullan, 2014). One such strategy is to concentrate on youth. For statistical purposes, the UN defines youth as individuals between the ages of 15 and 24. Youth do not constitute a homogeneous group; their socio-economic, demographic and geographical situations vary widely both within and between regions. In general working with youth enables young people to engage with democracy and development. It enables the exercise of citizenship, while participation promotes learning, empowerment and greater control over lives, which, in turn, enables a wide range of voices to be heard.

¹ The Urban Region program is an example.

Urban development programs - the Urban Region program - will increase the knowledge of urban and regional interaction to strengthen regional growth in these areas. 37 urban regions with a total of 213 municipalities have completed the program, 2015-2018.

² Business friendly regions program is an example

The tool *A business friendly municipality/region* identifies how well the municipality's services to the business community work and identifies the most important improvement points.

³ Ministry of Local Government and Innovation Retrieved from

<https://www.regjeringen.no/en/topics/planning-housing-and-property/plan--og-bygningsloven/planning/engelsk-test---planning-in-norway/engelsk-test---2/id710310/>

Youth participation helps make policies and services appropriate for youth: building young people's commitment to the solutions.

Recruiting young people as active and involved contributors in business, politics and community development, requires that they are given a visible place in the development work. Although this place will remain relatively peripheral in terms of many central policy decisions, it is important that the youths' place is a legitimate one (Lave and Wenger, 1991). They must be seen and heard and taken seriously. This means that young people must be allotted more than an honorable mention on a glossy sheet of paper. The intention to increase young people's participation must be reflected in practical political work. For example, freshman youth participants will initially lack the knowledge required to become full-fledged members of this "political community of practice". Youth participation may gradually become more multifaceted. With the help of a leader (master), good learning experiences are identified, thus reinforcing these experiences. In an inclusive practice community with politicians, the newcomer moves from periphery to full legitimate participation (Lave and Wenger, 1991).

At times, a significant gap exists between words and actions; therefore, we wanted to investigate this relationship more closely (Danida, 2007). The question we raise in this article is how the young people themselves experience their political role in general, and their role as co-creative development contributors in particular (Barber, 2009; Debra Flanders Cushing, 2015). We also ask what the young people themselves identify as the weak links in the collaborative chain with adult politicians. As a backdrop to these issues, we discuss the ongoing work to create a regional development plan in the same Region where we study young participants' perceptions and their impression of being involved and exerting influence (UNFPA, 2007; World Bank, 2007; Commonwealth Secretariat, 2007).

Are Young People Given A Voice? What Does the Research Say?

Young people are largely absent in research looking at participation in central arenas of political influence, participation in NGOs and youth inclusion in public

participation projects (Sletterød et al., 2014). Participatory arenas at the societal level deal with giving young people the opportunity to influence decisions about and in their home communities and local environments, for example, through youth councils (Knudtzon and Tjerbo, 2009:35). In an extensive Norwegian research report, Sletterød et al. (2014) is clear in its conclusion that young people exert very little influence. This scholarly documentation has the support of many researchers (ibid.:13, Teige, 2005; Grimnes, 2007; Duus, 2009; Paulsen, 2010; Winsvold and Falck, 2011; Frøyland, 2011; Ødegård, 2011). A survey of the literature on planning associated with the Planning and Building Act (NOU – Official Norwegian Report 2001:7) and newer anthologies (Aarsæther, 2012) indicates that there is scant focus on various groups as a resource or “tool” for implementation. Vestby et al. (2014) draws the same conclusion and points to the potential for new knowledge in further research on the connections between young people, the voluntary sector, the public sector and the private sector in the context of local development work.

The term "co-influence" presupposes that young people are being more actively involved in ongoing decision-making processes (Winsvold and Falck, 2011:14-15). Youth participation and involvement in planning can be understood from several perspectives. One is that *the democratic legitimacy of planning increases* as various interest groups in society contribute to the planning. The argument for broad involvement in planning has a participatory democratic character and deals mainly with the fact that the groups affected by the planning also have the *right to be heard*. Participation and involvement are also seen as *empowerment*, presumably as an affirmation of special minority groups in society. Youths can be viewed as such a group. Higdem and Sandkjær Hanssen (2013) suggested that such arguments for participation and involvement may be called *an expanded democracy*.

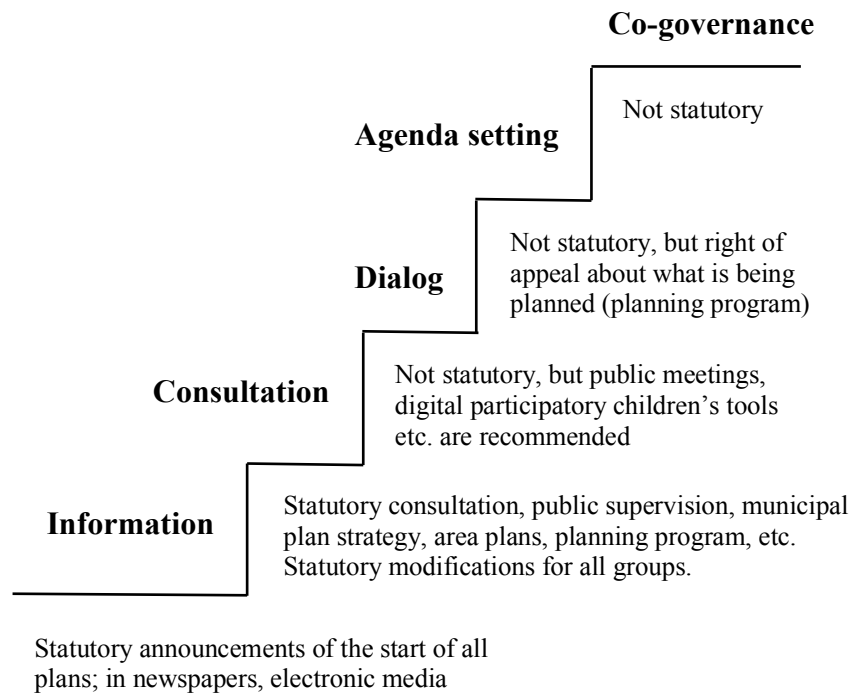
Participation and involvement of young people can also *strengthen and create new links between citizens and political institutions*. In other words, the citizen interests may supplement the preferences of the parties (Harpin, 2006) and build stronger links and channels between the electorate (including possible future voters) and the elected.

Participation and involvement are also seen as a mutual learning process in society (Benhabib, 1996) where various types of knowledge are introduced to the planning arena.

Finally, broad participation and involvement are advocated in terms of the community's *implementation capability*; i.e., they can contribute to achieving concrete results. Community members who participate in a planning process and have their voices heard, will more easily help to implement the plan (Amdam and Veggeland, 2011). Real and constructive participation will ideally result in plans or other decisions being so good that they are easier to implement, for example because the plan incorporates current public concerns or points out positive opportunities. Or that plans are more easily accepted because of a good process. This can generate a bigger impact or better results of the plans. Young people are an important stakeholder group for the goals and strategies which a regional plan should address.

Studies show that the municipalities generally employ the simplest forms of participation and involvement in their planning processes (Falleth, Sandkjær Hanssen and Saglie, 2011). Ringholm (2017) has developed a schematic overview of different degrees of participation and involvement, one that the researcher calls *a participation staircase*. The figure clarifies what is required by law and what is not statutory.

Figure: The Participation Staircase (Ringholm, 2017).

The figure illustrates how the involvement of residents, as well as the opportunity of exerting influence in planning, may increase upwards in the staircase. Dialogue and co-management happen very rarely with the youth group (Ringholm, 2017). However, such forms of co-management can deliver effective planning and implementation, while at the same time being challenging for the local democracy (Higdem, 2017).

Healy (2007) emphasized that planning should bring out "tacit knowledge", that is, knowledge that "ordinary people have about their lives". However, everyone has "tacit knowledge". Therefore, the issue also becomes how to access relevant knowledge from many different groups, such as young people, and access it on a broader basis. Eliciting tacit knowledge is essential in order to identify what is important and relevant to consider, also as an element of implementation. This applies to a wide range of plan types. Hence, different types of participation, not least as a method of gathering knowledge, become key elements in this study.

Young people and volunteers, such as individuals, teams or associations can thus be involved on different steps of the participation staircase. According to Guribye (2016), the upper step also applies to co-management if, for example, this is understood as participation in the implementation of plans or projects and thus as important to the outcomes of plans. At the same time, there are dilemmas or limitations in the relationship between voluntary efforts and public governance. According to Guribye (2016), for example, parts of the volunteering community express reservations against too much governance, an attitude inherent in volunteerism logic. Thus, volunteerism displays both possibilities and limitations in terms of the implementation of plans and the solving of societal tasks. Winsvold and Solberg's (2009) concern is with the distinction that in some contexts, the participation process itself is the goal, while in other contexts, the participation is subsumed to achieving specific goals or to bringing about concrete measures. In this article, it is the models for involvement and participation at the societal and systems level that are important. The former level focuses on participation in and impact on the home community and local environment, the latter focuses on services offered and on development features (Winsvold and Falck, 2011).

An Official Norwegian Report (NOU 2011:20. *Youth, Power and Participation*) triggered a debate about the extent to which schools should underpin and improve young people's democratic citizenship skills. The arguments in favor were based on the desire for increased societal commitment. Today, the schools' democratic mission is strongly emphasized in both the Education Act and in the schools' learning programs. In the new overarching section of the primary school curriculum in Norway student participation is a key point; a participation that the education authorities single out as a core value and an important principle. Students shall be exposed to and able to practice different forms of democratic participation and involvement. This shall happen both in the daily work of teaching and learning at school, as well as e.g., through involvement in student councils and other advisory or advocacy bodies (Ministry of Education and Research, 2017).

Research Strategy and Methods

We have conducted systematic analyses of student participation in the development plan for the region. These are part of a doctoral thesis. The empirical data comprise project documents, observations from meetings and events, as well as in-depth interviews of students who contributed to the plan. From this group, consisting of between 20 and 30 students in the age group 14-20 years, four students were interviewed in depth. In addition, all eight chief municipal executives and mayors in the region answered a questionnaire and were interviewed.

The development plan of 2018 deals mainly with future regional initiatives in defense, seafood and tourism, in addition to competencies, reputation and recruitment. The plan, which will roll over, communicates strategies, goals and visions for population growth and local development for the region. The planning work was initiated by a joint municipal council meeting among the municipalities in the region (13.02.17) and ended with another joint municipal council meeting in the region (26.02.18).

Creating a regional development plan is a complex undertaking, involving several stakeholder groups. It therefore required an appropriate choice of research ‘style’. Throughout the entire project, one of the authors played an active role in this process, while the other two authors were actively involved in parts of the data collection, but otherwise played a role as interpreters of the collected empirical material. In this way, key parts of the research work are characterized by interventions where the researcher puts forward ideas, suggests different development strategies and methods, discloses his own values and opinions, and throughout openly influences the work in both the planning and implementation phase. Therefore, this research can be said to have much in common with action research, and more precisely; we are adopting the principles and processes of Participatory Action Research (PAR).

DeLyser (2014) identifies four main principles of PAR, which enable a more democratic form of knowledge production. Firstly, PAR seeks to bring community engagement and action to academic work. Secondly, it has an agenda which seeks to

reverse exclusionary practices in order to empower groups that are discriminated against, othered or stigmatised. Thirdly, participatory researchers commit to collaborative practices that can often side line the perceived 'expert' knowledge of academics to 'give voice to research participants, validating and even prioritizing their knowledge' (DeLyser, 2014: p93). Finally, participatory researchers require innovative methods of qualitative research rather than hierarchical traditional methods because, fundamentally within PAR, participation *is* research (DeLyser, 2014). There are not set instructions for a PAR process, but the key difference between participatory action research and action research is the involvement of members from participant group at each stage in the research process.

Action research is, as the word indicates, a research paradigm in which the researcher actively participates in the process, preferably in close partnership with practitioners of various kinds. In action research, it is legitimate for the researcher to influence the work being studied. This research paradigm is also central to the work of building a collective capacity and competence, e.g., the process of creating a regional development plan. Action research can be defined as a comprehensive research plan of a constructive nature, where the researcher actively participates in transformational interventions in the field studied (Tiller, 2006). The term "fly on the wall" is sometimes used about the passive participation of field researchers. More appropriate to action research is the expression "a Socratic horsefly" (Kalleberg, 1992). Its little sting, in the form of a critical question or a salient comment from the researcher, affects stakeholders in different ways: they wake up and see themselves and their situation from a new angle or they make an effort to shift the pieces of the system around. When stakeholders move on by themselves, or there are changes in the cultural or structural conditions of the workplace resulting from the adoption of newly acquired research insights, opportunities for the researcher to deepen her own knowledge and understanding also emerge. New insights as well as prospects for new actions open up.

Action research is always concerned with looking for the best option (Aubert, 1982). In this search, words like innovation and entrepreneurship will always be relatively central. In these search processes, action researchers, along with other stakeholders in the field, will migrate between old and new terrain. In the boundary area between tradition and innovation, the social vision will vary from transparent to obscure. Uncertainty about road choices and procedures may affect parts of action research, which always is an exercise in pursuing the evidence as it constantly presents new crossroads. Nor is this research conflict-free; both researchers and practitioners in the studied field must be prepared for unexpected barriers and obstacles as an effect of the meeting of new and old values (Galtung, 2003). The road chosen may offend the system's code bearers, and new actions may provoke people in the system's inner power circles and comfort zones (Tiller, 2006). Counter reactions may occur, such as efforts to prevent innovations from penetrating too deeply into the traditions of the field. When alternative actions indicate that well-travelled roads are not the best pathways to the goal, resistance to these actions usually emerges.

Hence, action research is not a lightweight research paradigm, but rather painstaking work in which dialogue, openness, arguments and willingness to change are central elements. So why does one choose action research? The simple answer is that at times it is impossible, or very difficult, to develop good alternatives to an existing situation without actively interfering in the field. The incomplete will often be the only option where complete solutions do not exist (Løchen, 1993; Tiller, 2006). Occasionally, to the researcher, the only possible way out of an ethical dilemma is to actively engage in the process himself, and this is where action research has its origin. Social suffering, repression, abuse of power, gender inequality, democratic decay and shortcomings are examples of situations where the researcher chooses to work closely with stakeholders to find good solutions (Fals Borda, 2001).

In cataloguing the complexity and difficulty of action research, one wonders why this paradigm has made such leaps and bounds in international social research in general (Carr and Kemmis, 1986; Postholm, 2012; Postholm and Tiller, 2014), as well as in

educational research, especially in recent decades. We think it has to do with the researcher's joy of co-creation, as well as the shared enthusiasm and synergy she feels when she not only researches a phenomenon or a field, but also does research along with other stakeholders. It is especially motivating when successful research partnerships are built (Tiller, 2006), collaborating with practitioners with a research mindset, practitioners who want to test methods where their own curiosity can lead to answers with better empirical support. One gets tired of always walking the beaten country road; the only opportunity to put on dance moves again is to veer off the beaten path and make new tracks in an unknown terrain. We experienced this several times in our own research project in the region; the "dance effect" on the researchers was especially obvious when we were with youngsters who were keen to pitch in on the new development plan, along with the adult politicians.

Phases of the Project Development

In the initial phase, before the planning work itself started, a broad societal analysis was made. This work was done in 2015. Empirical data were gathered through statistical material, previous analyses and reports about the region and interview with business leaders (Storvoll et al., 2015). The political leadership of all the municipalities saw the necessity for a new and extensive political anchoring. When one region, eight municipalities, and well over 30,000 residents want a stronger and more binding cooperation (Lave and Wenger, 2003), building a common platform is a prerequisite.

As a shared start, the regional council (consisting of the mayors from these municipalities) decided to conduct the first joint municipal council meeting ever held in the region. The eight municipal councils represented municipalities different in both size and population⁴.

⁴ This is reflected in the composition of the municipal council, the smallest municipalities have 15 members on their municipal council and the largest has 31 members. In addition to the convening of all municipal council members, two representatives from each youth council in the eight municipalities were also invited. About 170 people participated in the region's first joint municipal council meeting.

SWOT analysis⁵ was the method used in the first joint municipal council meeting. The goal was to carry out two workshops: The aim of the first one was to describe the strengths and weaknesses of the current situation in the region. The second workshop would look to the future and examine opportunities and threats to the region. Dialogue through focus group conversations⁶ was also on the agenda. In order to ensure legitimacy and anchor the ownership, mayors and chief municipal executives were chosen as facilitators and helping hands. They were given a brief training to improve the quality of their role. Two key role functions were emphasized, a listening function and the importance of all of groups to be given a voice. Thus, a dialogue in the interaction between politician representatives and youth was achieved a greater degree. The creation of an appreciative narrative room was also on the wish list (Tiller, 2017) in which fair, vigilant and situationally attentive leadership is promoted (Brunstad 2009, p. 23). The mixed groups, i.e., delegates representing different municipalities, were put together in advance. In addition, there were youth representatives in most groups.

The next phase is characterized by construction and trust building. Creating a regional development plan requires anchoring and mutual trust. The goal is to generate better interactions between administrative and political levels, development stakeholders and youths. Here, the platform was established in the shape of a common knowledge base and a shared understanding of the strengths and weaknesses of the region. In order to successfully forge a regional development plan, many stakeholders need to be involved and consulted, and to contribute in its construction, including young people. Against this backdrop, there were between 30 and 40 meetings with the stakeholders in research partnerships. Everyone was asked to contribute to the development of the

⁵ A SWOT analysis is a method of identifying and understanding an organization's strong and weak sides, and what its market opportunities and threats may be. SWOT is an abbreviation of strength, weakness, opportunities, threats.

⁶ Viken (2012) claims that focus group conversations are suitable for identifying driving forces behind or underlying processes in community development that can only be identified through human perception and interpretation. The method has been shown to be useful in examining location perceptions, location identities and other location-related analyses. People like to discuss their home place and usually have thoughts about what is happening where they live.

regional plan. A shared feature of the work in these arenas was that a common knowledge base was briefly presented, including the SWOT analysis, and focus group conversations were conducted based on a few prearranged topical issues. We were always two facilitators to receive the input. The input was presented by participants, reflections were made, questions were asked and specific actions were suggested for inclusion in the regional development plan. There were meetings with all the local council executive committees, with chambers of commerce, as well as open theme meetings. Close to 400 stakeholders contributed their input to the regional development plan in the trust and construction phase.

A successful plan depends on arenas where all the stakeholders are active participants. When working on the regional development plan, we learned that there are many stakeholders who want to contribute. Research shows that we learn the most and the best when we are seen and positively confirmed by our leaders and our co-workers (Starrin 2007 and 2009; Brunstad, 2009). Inclusion and ownership promote good and genuine learning. Alienation inhibits learning. A planning process should open up appreciative narrative rooms, where the individual is seen and recognized; otherwise, we will become fearful and reluctant to challenge ourselves and try to do our very best. Innovation and entrepreneurship never prosper in such cultures. On the contrary, we know that the creative nerve is stimulated and that innovation and development thrive when people feel cared for and appreciated. Having a place in such appreciative narrative room is one of the basic conditions for good learning and development.

A New Context for Youth Empowerment

Never before

The results of the SWOT analysis show a relatively large consensus on the strengths and weaknesses of the region. All the facilitators from the 16 groups highlighted the importance of good dialogues and constructive exchanges of opinions. Never before had all politicians in the region been brought together to exchange views in smaller groups, and never before had the regional youth council been part of such a working community. In this phase, a common foundation for understanding the region was laid.

Prior to the focus group conversations, where the SWOT analysis took shape, stakeholders were presented with a set of facts about the current situation: statistical data, demographics, as well as trade and industry status.

Subsequently, we interviewed young people, mayors and chief municipal executives who attended the joint municipal council meeting. They all stressed the importance of creating a common platform for the region. "We have a broader shared knowledge of our region" and "a common understanding of both the most important industries and the challenges we face" are statements repeated by several informants, both mayors and executives. A representative of the regional youth council stated the following: "It's powerful to feel that all eight municipalities stand by each other, almost like a team. I wish more people got the point that it's not about quarrels and disagreement, but about what brings us together." "This creates a good foundation for the regional development plan", says one mayor. Several statements from both executives and mayors support this. "Today we have a completely different basis for cooperating and stronger interactions". Although words such as "unity", "common understanding" and "this is unifying" are repeated in the interviews, the overall mosaic is made more diverse by the statements of others. "Expectations are created and they place great demands on all of us in the future," says one mayor. Another points out that "the regional thinking wasn't very well rooted before the joint municipal council meeting. Everybody thinks about themselves and their own municipality, and I think the potential is even greater."

The empirical findings from the young people were collected in focus groups and interviews. In the transcription and systematization of the findings we try to categorize statements and views from the young people. Through an analytical approach, three relatively clear response categories emerge. All the young people highlighted the importance of being allowed to contribute. Statements in this category are collected in what we have called *the participation perspective*. Very many young people focused on the challenges facing the region, especially concerning the recruitment issue. These findings we call *the future perspective*. The third common feature revealed by the

categorization of statements by young people, is the many critical voices. Young people would like to contribute, but at the same time they state that they are not happy to have so few appreciative venues where they are listened to. Thus, a number of young people say that they do not have real opportunities for participation. The findings in this category is referred to *the critical perspective*.

The Participation Perspective

"I think it's nice that we young people too were giving input in the development plan"
(Boy, 17 years).

Almost everyone avers that it is positive to be drawn into the process of creating a regional development plan. "Thanks for letting us be part of it, too. I think it's good listening post for those who make decisions," says a girl of 17. "Young people have views on how the region should turn out, including the goals and plans ahead."

Another girl says, "Having a joint workshop is a good way to take young people seriously. If we're listened to, we can have arenas like this, and we've come quite a long way "(Girl, 18 years).

The Future Perspective

"I want to study abroad, but I intend to live in Northern Norway" (Girl, 18 years).

A number of young people are concerned that better adaptations need to be made than just an emphasis on jobs, trade and industry. "It's great that a plan focuses on industry, but as I see it, at least for my part, both the conditions for bringing up children and what housing might suit me and my family sometime in the future, are vital for my choice».

"Several of my friends say that first they'll go elsewhere and study, and maybe also work. It's maybe a good idea that the municipalities keep in touch with those who move out." In the interviews there are many who voice their intention of going away to

study. As many as eight out of fifteen express the desire to either work or study abroad. For several people, their focus is based on the desire to be part of a global world. "It's important to be good at languages and I want to be an international citizen" (Girl, 16 years). A 17-year-old boy says that "increased international cooperation means that I think I'll either study or stay abroad for a period of time".

The Critical Perspective

"Having real influence is more than being asked to sit in on a meeting or two" (Boy, 18 years).

Although the informants generally were positive about the process where young people are invited into the planning work, not least about the workshop that was conducted, many of them still ask critical questions. "If we're to have a real influence, we have to contribute at more than one meeting," a boy of 18 insisted. Several young people agreed that their participation rate is too low. "If young people were taken seriously and allowed to give more input into today's politics, we'd be part of shaping our entire future, not just the last few years in the school room. I think it would be a good investment in the development of the region" (Girl, 16 years). In the focus group conversations, two other young people confirmed the statement. A boy of 17 is clear in his views: "I wish we were allowed to function as contributors. It's not reality today." A mayor challenges the statement from the 17-year-old boy by asking how it can become a reality. A girl (18) replies: "I think it's alarming that we have a democracy where we young people don't have permanent representation in most political forums." Through the focus group conversation between young people, politicians and employees, a shared understanding develops that it is important for young people to be heard.

Everything Bright and Beautiful?

The youths in the region have been well received and included. It is apparent from the conversations with the young people that their views have been listened to and that their proposals have been treated on par with the proposals of the adult politicians. We

perceive a relatively strong form of participation, at least from the perspective of the adult, leading politicians. So far, many a statement has been made that indicated that most things were bright and beautiful. But was this firm knowledge? Participation is not necessarily the same as coinfluence. We thought we did not have a good answer to the question whether everything was just fine in terms of genuine involvement, since other parts of the empirical evidence indicated otherwise. It became especially important to investigate this question further when we correlated our preliminary conclusions with central research findings in the field (Sletterød et al., 2014; see also p.2 in the present article) which conclude that young people exert very little influence. We had not sufficiently challenged the issue of genuine coinfluence in our dialogue with youth representatives, and we therefore decided to conduct a focus group interview with some active youths from various youth councils in the region. The meeting was organized at the university premises and all necessary approvals were granted.

Three researchers met four committed youths in leading political roles, aged 16 to 19 years. The day opened with a common icebreaker lunch before the meeting got under way. We began by informing them that we wanted to record the conversations and told them how we planned to use parts of the dialogue. We took time to talk about ethical issues, about trust between us as conversation partners, about data usage, anonymity of names and places, about their right to read the script and possibly correct or delete all or part of the text.

We soon realized that these were very strong, self-assured and articulate young citizens, and were surprised at the power of their arguments and their communication skills. However, we were also surprised at how clear the young people were about the equality issue in political influence, as well as about the barriers they had met along the way to get their views and suggestions to pertain to the content of the development plan. The erstwhile beautiful picture was showing some cracks. We have therefore chosen to include relatively extensive excerpts of the transcribed dialogue.

"You're not taken seriously all the time. You have to pester and push to get things through. We're in favor of doing something good, and yes, it's not always you're taken seriously. But just wait, I say. For example, there are some politicians who don't take you seriously and politicians who don't think you're for real. But most of them are positive, and that's what I care about."

"In our municipality, the vast majority are dead enthusiastic that we young people get involved and engaged. But then there are a few who don't think youths should participate. We sometimes hear that "you in the youth council, you're too young for this. We won't listen to you." So that means that we maybe we hide sometimes and we may not dare to say what we think next time. But then there are some who think we're doing a great job and that makes us come out from hiding again. And try out what we want."

"We spoke a few times at the municipal council a month ago, presented the youth council and talked about what we were working on and so on. And then it turned out that the adults... "yes, we must listen to the youth," but it seems like it goes in one ear and out the other. But the young adults in the city council, who themselves were youth politicians, they were very interested! They asked many times if we felt they were listening to us. Those who were young in politics themselves, they would love to listen, while those who are older, it goes in one ear and out the other, I feel."

"They think they can do much more than young people. That they know so much better."

"When the youths come with a suggestion, it's not always taken seriously. We don't have the time and we don't have the finances. And even if we come up with suggestions on how to earn that money, we're faced with "it's unrealistic." We work hard, really hard, both in our free time and at meetings to make things happen, but it won't matter anyway, because it'll be too late. Like, the adults

don't come along and say "I can help." Or "what do you need help with?" and such. It's just so negative, and it's supposed to be "picture perfect". It's not supposed to be fun. It's supposed to be real solemn. And we youngsters are in good shape and active and have a great imagination, you could say, so to be told that "no, we must do it like this and that," that we can't do it our way. Then it becomes a little ... yes, demotivating. Both that we are not taken seriously and that we can't do it our way."

"At the previous joint council meeting there was a creepy feeling in a way, I felt, because most of the mayors were sitting there, and when you get in the door and you come alone as a young person who is very enthusiastic ... They look at you, giving you an ugly look, at least I felt that, and then ... oh ... maybe I shouldn't be this high up, like? And then what came afterwards. I heard some adults say, I don't know who it was, but it was a bit like this: "That young people come with their input is okay, but I really don't agree." Then I thought: "Well" - and then when we came up with the suggestions and started the discussion, their eyes grew big. They became a tad shocked that the youths could speak for themselves and that they came up with the right words."

"I have been a youth politician for some years now. I'm sure it's for four to five years. It's only now that it's getting to be comfortable. It's now I have more and more to say. You dare to speak, because you're not the smallest one. So, it's only now that I'm getting more comfortable with raising my paddle and signal that I want to take the floor. And then you get positive feedback that you're a good speaker, it's only then you've achieved something. And that's what helps you to get comfortable. So yes, it... takes time. But it's tough and I'm still nervous when I get up to speak. So things take time!"

Implications for Practice

We, the researchers, met four strong youths, some of whom also had considerable experience as young, active politicians. What they told us in our conversation about

their level of coinfluence indicated that our critical question about everything being as bright and beautiful as it seemed, was justified. They reported significant barriers to presenting their views on par with the adult participants. Several of them gave examples of situations and issues where they had to engage in verbal bouts in order to be heard and seen. Some pointed out that the hardest period was before they "broke the sound barrier", i.e., before they climbed to the same level of attention as the adults. Two of the young people suggested that some adult politicians may perceive it as a provocation when they meet reflective, critical and analytically strong youths. Everyone agreed that it would take time to establish an equal position in the overall political corps, and that the road ahead consisted of many types of barriers, both practical, value-based and power-related.

A critical factor for achieving good participation and influencing important political issues, is the adults that the youth interact most often with, especially the adults who are tasked to be coordinators in youth councils. If these adults do not actively support the young people's involvement, many youths quickly lose their courage. The youths point out that these adults mean an enormous amount for a good democratic development. It may therefore seem like a game of chance to appoint coordinators to guide the youngsters. The minimum requirement must be that those who accept such tasks have the right attitudes, that they enjoy being with young people, and that they conduct themselves in accordance with participatory democratic ideals.

Roger Hart's (1992) participation staircase, which indicates good or inferior participation among children and youths, have eight steps. Each step represents an increase in the degree of child and youth participation. The first three steps represent different forms of quasi-participation. The extent to which the youths' proposals for change have led to specific adjustments in the development plan, is difficult to ascertain at this stage of development. This type of community impact can only be determined with greater certainty after a few years. We have evidence that change processes can be difficult both for young people with no political experience and for the insider youths with long experience. We also have several indications that in some

places the degree of participation is likely to remain on Hart's three lower steps; in other words, we think we have seen examples of different forms of quasi-participation. However, this assumption must nevertheless be open to revision, as data from the depth interviews with the four youths show that they have succeeded in fighting their way up from a quasi-related level to genuine participation. It is therefore not just a matter of what level the youth are placed on. We also need to consider how they themselves manage to change the rules for participation set by the adults.

We have seen and learned that the young politicians in the region have encountered the forces of resistance to innovation. Finding suitable breaches between new and old social systems takes time and requires both extra energy and endurance. It seems that Machiavelli rightly pointed out that it is difficult to introduce new social systems. On the road from old to new institutions, the social vision becomes more blurred and the uncertainty more prevailing. Those who are at the forefront of new ideas, experience these forces most strongly of all.

But if there are people who have energy, it is young people. The endurance also stayed strong in those we talked to throughout the project. The most experienced young politicians transfer their knowledge to the younger ones, and knowledge transfer between equal parties has proven to be the most efficacious course. Thus, parity is a good guarantor for the effective understanding of insights. Confidence is another aspect that facilitates communication between the parties. The systematic building of trust in the work of the regional development plan seems to have produced good fruits in general, but also in relation to the constructive and cooperative power of the young. Appointing an adult coordinator to the youth councils has yielded mixed experiences, yet largely positive, and we have solid empirical evidence through conversations with youth politicians to claim that this trust aspect is also one of the key elements of the renewal process.

One of the statements in the conversations with the four young politicians is that young people are *only halfway* taken seriously. This empirical statement is suggestive

of the term quasi-participation. If you are not fully taken seriously, genuine involvement becomes impossible, unless additional pressure from the youths is applied. To compensate for this "half-way democracy", some people have learned that you can raise your voice, pound on walls, challenge and provoke. However, this is exhausting, and in an asymmetric social power relationship, experience and courage are required. Some have gained more courage through their practice as young politicians. Courage and powerful argumentation are also closely linked. You must know your issues and the right terminology to gain respect and be heard.

At the outset, it may seem like a "mission impossible" to be taken seriously in political decision making. Our young informants confirmed that it required strength and stamina; also, that it demanded that they discover breaches in their own psychological walls, not just that they knock down the established social barriers in the political world. Hence, it is important that the youths have their own base camp together with likeminded others, where both frustrations and creative thoughts can be discussed.

Another aspect that emerges in the dialogue with the four youths is the relationship of substance and form. The content of the meetings about development policy is not problematic in the same way as the form, or the way the content is discussed. It is expressed in so many words that features of the youths' own culture are excluded: what is fun, creative and sparkling. There is no room for the chuckles and the wisecracks. The format of the meeting is defined on the adults' terms, which depletes the young people's empowerment account. Rules should be adhered to "to the letter". We have no reason to claim that such an adult dominance is intentional. It seemingly constitutes an example of what may be called a non-intentional concealed form of interaction. Adult dominance is not being advocated in the public sphere, nor is it planned or mandated by adult stakeholders. However, the hidden standards and codes still strongly influence what is being done, but not talked about. When the youths discover this disparity between form and content, rhetoric and realities, we learn from the dialogues that they also manage to do something about it by openly talking about

events and actions, thereby increasing social transparency and even holding the adult dominance in check. This causes the pieces to be moved to other positions.

Regardless of the problems that surfaced during our conversation, our main impression is still positive in terms of the youths' participation and involvement role. To some extent, we can safely say that this claim is more in spite of, rather than because of the adults' ability and willingness to include them. However, this insight is also open to revision, since we also hear about individual adults playing a crucial role in young people choosing to continue to pursue politics. Several of the youths also observed that those adults who themselves were actively involved in youth politics, have a better understanding and tolerance for young people's development fervor and creative proposals. The same is true of adults who themselves have children who are politically active. Therefore, it may seem that the similarity of experiences is important to the relationship of youths and adults in local development politics, and probably in politics in general.

What, then, did we in sum learn from this meeting, where the young people spoke passionately about their abundant experiences of participation? We first learned anew the old lesson: All coins have a reverse side, a downside, as the shining regional participation medal also has. Social life in general and political life in particular are complex relationships that, in order to be understood properly, should be seen from many sides and assessed from different perspectives. One such an element in analytical social research is to assume the stakeholder perspective, i.e., to see and hear a case from the positions of the various participants. In such cases, some people often have weaker positions and lower podiums than others, and can therefore easily be neglected. Youth has traditionally been assigned this lower ranking.

Conclusions

Are the young politicians in the region heard and seen in the same way and on the same level as adult politicians? Do they enjoy real participation and influence, or is quasi-influence a more correct term (Hart, 1992)? The answers we received indicate

that the youths have experience and knowledge in this field which definitely deserve a more prominent voice in the public debate. We learned that there are hidden problems that should be brought into the light of day; also, that the young people themselves must get a better podium to talk about their own experiences in this area. If this were to happen, we also think that the effect doubles: on the one hand, adult stakeholders, through a better understanding of the relationship, could learn greater humility in general and tolerance of youthful opinions and resolutions in particular. On the other hand, by being invited into appreciative narrative rooms (Tiller, 2017), the young people will increase their knowledge and insights and become stronger and more empowered through their own narratives.

Researchers need to do more than casting cursory glances at the situation being studied. They must look carefully and listen attentively, they should always keep in mind that there are reasons behind what the other party says and does, and that there often are hidden messages that do not emerge in their conversations or observations (Tiller, 2006). Therefore, a sound piece of advice is also to ask oneself what the interviewee or respondent does not say and does not do. When meeting four active youth politicians from the region, these thoughts were present in the back of our minds. In the conversation, we wanted to approach the following question: Is everything really as "bright and beautiful" as it seems at first glance as far as young people's involvement in our region? Our answer is: It is quite beautiful, despite some shady areas and gray spots. However, there are identifiable improvement points, relationships that the youths themselves have pointed out. The prospects are therefore positive.

Giddens (1991) defines emancipatory politics as a general philosophy of life that, above all, tries to liberate individuals and groups from coercions that influence their lives in undesirable directions. This theory also affects the involvement of youth representatives in community life. Established politicians who fight it and who do not want youth involvement, according to Giddens, take the politics in an undesirable direction, both locally, regionally and centrally. Including groups never previously

prioritized or represented in planning processes that affect future work life in a region, is perceived as very positive from the youth representatives' point of view. It is also a positive signal for a broader youth group regionally when this group experience their local community as more inclusive. In spite of the identified negative attitudes of some adults to young people's involvement in the development plan process, there are many adults who support and cheer on youth participation in local politics in general as well as in development planning in particular. Mutual learning also seems to become stronger through experience, and the learning grows when the parties get better acquainted with each other over time.

It pays off to get involved. In our region example, there is an increase of 400 new jobs in aquaculture. The future of the regions is high on the agenda in Norwegian politics and the ongoing discussion incorporates uncompromising views on both power and participation. In common they have the desire for new jobs and business development. Ekspertutvalgets (The Expert Commission) report on the current regional reform suggested the transfer nearly 5,000 jobs from the national level. The proposed changes will, in total, result in NOK 23.5 billion being transferred to the county councils. With this as a starting point, it is imperative that the municipalities also involve young people in the planning work that will design the practical policies (Ekspertutvalget, 2018).

The goals of a regional and interdisciplinary political environment in the region involving youth representatives, have proved to be smart ideas that to a large extent are implemented in a good way. It launched positive learning processes that took the youths on important societal trips. This work instilled a new courage in young people. We believe there are good empirical as well as theoretical reasons to say that the activities in the project also strengthened the youths' position of power in society. Without a doubt, good empowerment processes have been available to the young people in this region. These positive forces believe that we want long-term positive developmental consequences, both for the young people themselves who have experienced the joy of real political participation, and for society as a whole. We

believe that both the youths themselves and their communities can go a long way when policies reach for the goals of genuine participation and allow the young people to have a real and visible influence.

Finally, let us hear what the young people themselves have to say:

"Youths should be taken seriously. We will be heard. That's what inspired me to stay in politics. When we use our voices and when we find someone who'll listen to us, we can go a very long way."

References

- Amdam, J. & Veggeland, N. (2011). *Teorier om samfunnsstyring og planlegging [Theories On Public Governance and Planning]*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Askheim, O. P. & Starrin, B. (red.) (2009). *Empowerment: I teori och praktik [Empowerment. In theory and practice]*. Lund: Gleerups Utbilding AB.
- Aubert, V. (1982): *The Hidden Society*, New Brunswick, New Jersey: Transaction.
- Barber, T. (2009). Participation, citizenship, and well-being: Engaging with young people, making a difference. *Young*, 17, 25–40. 10.1177/110330880801700103.
- Benhabib, S. (red.). (1996): *Democracy and difference. Contesting the boundaries of the political*. Princeton: Princeton University Press.
- Brunstad, P.O. (2009): *Klokt lederskap. Mellom dyder og dødssynder [Wise Leadership. Between Virtues and Deadly Sins]*. Oslo: Gyldendal.
- Carr, W. & Kemmis, S. (1986): *Becoming Critical. Education, Knowledge and Action Research*. London: Falmer Press.
- Commonwealth Secretariat (2007): ‘The Commonwealth Plan of Action for Youth Empowerment 2007-2015’.
- Debra Flanders Cushing (2015): *Promoting youth participation in communities through youth master planning*, *Community Development*, 46:1, 43-55, DOI: 10.1080/15575330.2014.975139.
- DeLyser, D. (2014). Towards a participatory historical geography: archival interventions, volunteer service, and public outreach in research on early women pilots. *Journal of Historical Geography*, 46(93-98).
- Duus, M. (2009): “Følelsen av å kunne påvirke er en god følelse”. *En fagdidaktisk studie av ungdomsråds bidrag til fremtidig politisk deltakelse [«The feeling of exerting influence is a good feeling». A didactical study of a youth councils’ contribution future political participation]*. Masters thesis in Education. Oslo: University of Oslo.
- Ekspertutvalget (2018) [The Expert Commission 2018]: Retrieved from <https://www.regjeringen.no/contentassets/2ac32be8629541259acade7d15d9451e/regionreform---rapport-fra-ekspertutvalget.pdf>
- Fals Borda, O. (2001): Participatory (Action) Research in Social Theory: Origins and Challenges. I Reason, P. & Bradbury, H. (2001). *Handbook of Action Research* (s. 27 - 38).
- Frøyland, L.R. (2011): *Unges syn på deltagelse og innflytelse i skolen, lokalpolitikken og sivilsamfunnet [Young people’s views on participation and influence at school, in local politics and the civil society]*. Notat nr 7/11. Oslo: NOVA – Norwegian Social Research.
- Fullan, M. (2014): *Å trekke i samme retning (All Systems Go)*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Galtung, J. (2003): *Både og – en innføring i konfliktarbeid (Transcend and Transform: An Introduction to Conflict Work)*. Oslo: Kagge Forlag.
- Giddens, A. (1991): *Modernitet og selvidentitet (Modernity and Self-Identity)*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Grimnes, G. (2007): *Ungdomsråd – et godt tiltak for deltakelse og innflytelse i lokaldemokratiet? En studie av kommunalt initierte ungdomsråd i to kommuner [Youth councils – a good initiative for participation and involvement in local*

- democracy? A study of municipality-initiated youth councils in two municipalities*]. Masters thesis in Political Science. Tromsø: UiT. The Arctic University of Norway.
- Guribye, E. (2016). *Mot "Kommune 3.0"? Modeller for samarbeid mellom offentlig og frivilling sektor. Med hjerte for Arendal. [Towards 'Municipality 3.0'? Models for the cooperation between public and voluntary sector. With your heart in Arendal]*. (FoU-rapport nr. 3/2016). Kristiansand: Agderforskning.
- Harpin, D. (2006). The participation and democratic potential and practice of interest groups: between solidarity and representation. *Public Administration*, 84(4), 919-949.
- Hart, R. A. (1992): *Children's participation. From tokenism to citizenship*. Florence: Innocenti essays No. 4, UNICEF.
- Higdem, U., & Sandkjær Hanssen, G. (2013). Handling the Two Conflicting Discourses of Partnerships and Participation in Regional Planning. *European Planning Studies*. 22(7), 1444-1461. doi: 10.1080/09654313.2013.791966.
- Higdem, U. (2017). Dimensions of Collaborative Strategies and Policy Innovation. *Current Politics and Economics of Europe*, 28(1), 7- 30.
- Kalleberg, R. (1992): *Konstruktiv samfunnsvitenskap [Constructive political science]*. Rapport nr. 24. Department of Sociology, Universitet i Oslo.
- Knudtson, L. & Tjerbo, T. (2009): *De unge stemmene. Innflytelsesorgan for barn og unge i kommuner og fylker [The young voices. Influence agencies for children and youths in municipalities and counties]*. NIBR-rapport 2009:34. Oslo: Norwegian Institute for Urban and Regional Research.
- Ministry of Education and Research (2017): *Den overordnede del av læreplanen for grunnskolen i Norge [General section of of the primary and secondary school curriculum in Norway]*. Oslo: Ministry of Education and Research.
- Lave, J. (2003): *Situert læring [Situating learning]*. In: Lave, J. & Wenger, E. (eds): *Situert læring og andre tekster [Situating learning and other texts]*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated Learning – Legitimate Peripheral Participation*. New York: Cambridge University Press.
- Lidén, H. og G. Ødegård (2002): *Ungt engasjement. Ungdoms samfunnsengasjement og lokalpolitiske deltakelse [Young commitment. Young people's societal involvement and participation in local politics]*. NOVA-rapport 6/02. Oslo: NOVA- Norwegian Social Research.
- Løchen, Y. (1993). *Forpliktende fantasi [Committed imagination]*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Machiavelli, Eriksen, M., Berg T. (trans.) (2007): *Fyrsten (The Prince)*. Oslo: Kagge Forlag.
- Massey, D. (2005). *For Space*. London: Sage.
- L. Nordahl, I. L., Sortland Å., Stokkland S. (2018): *Regional næringsplan for Midt-Troms 2018-2022 [Regional development plan for Central Troms 2018-2022]*. Finnsnes: Senja Næringshage AS.
- NOU [Official Norwegian Report] 2001:7. (2001): *Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven – Planlovutvalgets første delutredning [Better municipal and regional planning in the Planning and Building Act]*

- framework. The Planning Act Commission's first limited report] Retrieved 10.01.18 from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2001-7/id143492/sect1>*
- NOU [Official Norwegian Report] 2011: 20 (2001): *Ungdom, makt og medvirkning [Youth, power and participation]*. Retrieved 12.02.18 from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-20/id666389/>
- Paulsen, S. (2010): “*De som har ei kime av det, får en arena å vokse på*”. *Regionale ungdomsråd som arena for opplæring i demokrati og mobilisering til konvensjonell politisk deltakelse [«Those who have a seed for it, get an arena to grow on». Regional youth councils as arenas for schooling in democracy and mobilizing for conventional political participation]*. Masters thesis in Political Science. Tromsø: UiT. The Arctic University of Norway
- Postholm, M. B. (red.) (2012): *Læreres læring og ledelse av profesjonsutvikling [Teacher learning and leadership in professional and polytechnic development]*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Postholm M. B. og Tiller, T. (2014): *Profesjonsrettet pedagogikk [Pedagogics for the Professions]*. Oslo: Cappelen Damm.
- Ringholm, T. (2017). *Forelesning på Master of public administration [Lecture in the Master's program in Public Administration]*. Lillehammer: Inland Norway University of Applied Sciences. Unpublished notes.
- Sletterød, N. A., Carlsson, E., Kleiven, H. H., Sivertsen, H. (2014). *Ungdom og medvirkning i planlegging og lokalt utviklingsarbeid. Å slippe til og bli sluppet løs er to sider av samme sak [Youths and participation in planning and local development work. To be let in and to be let out are two sides of the same story]*. Rapport 2014:8. Steinkjer: Trøndelag Forskning og Utvikling.
- Starrin, B. (2007). *Empowerment som livsinnstilling – kan vi lære noe av Pippi Langstrømpe? [Empowerment as a philosophy – can we learn from Pippi Longstocking?]* In O.P. Askheim og B. Starrin (red.). *Empowerment i teori og praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Starrin, B. (2009). *Det våres for emosjoner i samfunnsvitenskapen [Springtime for emotions in the social sciences]*. In R. Jakhelln, T. Leming og T. Tiller (red.). *Emosjoner i forskning og læring*. Tromsø: EUREKA Forlag.
- Storvoll, R og Espenes, M. A. (2013). *Med jobben på flyttelasset [Bringing your job with you when you move]*. In Jentoft, S., Nergård, J.I., Røvik, K.A. (red.): *Hvor går Nord-Norge? Tidsbilder fra en landsdel i forandring [Whereto Northern Norway? Snapshots of a changing district]*. Stamsund: Orkana Akademiske, s. 271-284.
- Storvoll, R, Espenes A. M., Myrvoll, K.S. (2015): *Samfunnsanalysen Byregionprogrammet i Midt-Troms: «Byregionen Finnsnes – samspill mellom by og bygd, by og land – hand i hand» [Societal analysis The Urban Region program in Central Troms: «Finnsnes Urban Region – interaction between urban and rural, city and countryside – hand in hand]*. Retrieved from <http://www.lenvik.kommune.no/globalassets/politikk-og-samfunnplaner/samfunnsanalyse-byregionen-finnnes-01-03-2015.pdf>

- Teige, K.H. (2005): *Unge medborgere? En kvalitativ analyse av demokratisk opplæring. Medborgerskap og politisk engasjement hos medlemmer i norske ungdomsråd [Young citizens? A qualitative analysis of schooling in democracy. Citizenship and political involvement among members of Norwegian youth councils]*. Masters thesis in Political Science. Trondheim: NTNU. Norwegian University of Science and Technology.
- Tiller, T. (2006): *Aksjonslæring. Motoren i det nye læringsløftet [Action learning. The engine in the new learning promotion]*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Tiller, T. (2017): *Gjensidig verdsetting som endringskraft blant skoleeierne [Mutual valuing as a change agent among school owners]*. Psykologi i kommunen nr. 6 2017.
- UNFPA (2007) 'Framework for action on adolescents and youth: opening doors with young people: 4 keys'.
- Vestby, G.M., Gundersen, F. & Skogheim, R. (2014). *Ildsjeler og lokalt utviklingsarbeid. Gløden, rollen og rammevilkårene [Enthusiasts and local development work. The ardor, the role and the framework constraints]*. (NIBR-rapport 2014:2). Oslo: NIBR.
- Viken, A. (2012). Fokus på sted – fokusgruppesamtaler som metode i steds- og destinasjonsanalyser. [Focus on place – focus group conversations as method in place and destination analyses] In A. Førde, B. Kramvik, N.Gunnerud Berg og B. Dale (red). Å finne sted. Metodologiske perspektiver i stedsanalyser [Taking place. Methodological perspectives in place analyses]. Trondheim: Akademika forlag.
- Winsvold, A. & Falck, S. (2011): *Modeller for å sikre medbestemmelse og medinnflytelse blant utsatte ungdomsgruppe [Models to ensure participation and influence among youth groups at risk]*. Notat 5/11. Oslo: NOVA – Norwegian Social Research.
- Winsvold, A. & Solberg (2009): *Modeller for barns medvirkning – en eksempelsamling [Models for children's participation – a collection of examples]*. TemaNord-rapport 577. Made by NOVA – Norwegian Social Research at the request of the Nordic Council of Ministers.
- World Bank (2007): 'World Development Report 2007 – *Development and the next generation*'.
- Ødegård, G. (2011): *Medborgerskap, politisk deltagelse og makt. Et ungdomsperspektiv [Citizenship, political participation and power. A youth perspective]*. Notat. Oslo: Institute for Social Research (ISF).
- Aarsæther, N. (2012). Planlegging som handlingstype [Planning as a brand of action]. In N. Aarsæther, E. Falleth, T. Nyseth, & R. Kristiansen (red.), *Utfordringer for norsk planlegging. Kunnskap. Bærekraft. Demokrati [Challenges to Norwegian planning. Knowledge. Sustainability. Democracy]*. (p. 26 – 48). Oslo: Cappelen Damm Høyskoleforlaget.

